

BUURTEFFECTEN OP KINDEREN EN JONGEREN

Een literatuurstudie

Universiteit Utrecht

Kirsten Visser

Gideon Bolt

Ronald van Kempen

Universiteit Utrecht

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
1. Achtergrond.....	4
2. Buurteffecten en kinderen	6
3. Buurteffecten op verschillende sociale uitkomsten.....	7
3.1 Onderwijs	9
3.2 Arbeidsperspectieven.....	11
3.3 Gezondheid	12
3.3.1 Mentale gezondheid.....	12
3.3.2 Fysieke gezondheid	13
3.4 Delinquentie	14
3.5 Radicalisering.....	16
3.6 Afsluiting.....	17
4. Mechanismen	18
4.1 Sociale-interactieve mechanismen	18
4.2 Sociale desorganisatie en sociale controle.....	20
4.3 Institutionele context	20
4.4 Stigmatisering.....	21
4.5 Omgevingskwaliteit (fysiek)	22
5. Heterogeniteit en <i>agency</i>	24
5.1 Heterogeniteit	24
5.2 <i>Agency</i>	25
5.3 Buurtbeleving	28
5.4 De rol van andere contexten dan de buurt	29
6. De rol van de ouders	32
7. Cumulatieve en non-lineaire effecten.....	35
7.1 Cumulatieve effecten	35
7.2 Non-lineaire effecten	36
8. Conceptueel model en conclusies.....	38
8.1 Conceptueel model	38
8.2 Sterkte van de verschillende factoren.....	43
8.3 Nederland en de Verenigde Staten	45
8.4 Leemtes in onderzoek	48
9. Literatuurlijst	49
Appendix: Geraadpleegde deskundigen	61

Voorwoord

Dit rapport bevat de uitkomsten van een literatuurstudie naar buurteffecten op kinderen en jongeren. Centraal in deze studie staat, ten eerste, de vraag *of* de buurt effect heeft op sociale uitkomsten van kinderen en jongeren, zoals onderwijs, arbeidsperspectieven, gezondheid, delinquentie en radicalisering, maar tevens is er ruim aandacht geschonken aan *wanneer, waar, waarom* en *op wie* de buurt een effect heeft. Aparte hoofdstukken zijn gewijd aan de heterogeniteit van buurteffecten en de rol van ouders in het mediëren en modereren van buurteffecten. Ook wordt er aandacht besteed aan cumulatieve effecten, ofwel de vraag of opgroeien in een achterstandsbuurt ook op latere leeftijd effect heeft. Dit literatuuronderzoek leidt uiteindelijk tot een conceptueel model waarin de verschillende factoren die van invloed zijn op de sociale uitkomsten van kinderen en jongeren samenkomen.

De literatuurstudie is gebaseerd op een combinatie van recente en meer ‘klassieke’ literatuur uit de sociale geografie, sociologie, antropologie, pedagogiek en criminologie. Tevens is veel van de relevante literatuur afkomstig uit het veld van de in Engelstalige gebieden vaak gebruikte term ‘Youth Studies’. Dit veld is uitermate multidisciplinair en combineert studies en kennis vanuit de hierboven genoemde gebieden. Ook hebben we gebruik gemaakt van de expertise van wetenschappers en beleidsmakers die zich bezighouden met buurten, kinderen en jongeren. Ten eerste hebben we advies gevraagd aan een aantal buitenlandse specialisten. Dit zijn Prof. Peter Kraftl (University of Birmingham), Prof. Peter Hopkins (University of Newcastle), Prof. Stuart Aitken (San Diego State University), Prof. Karen Witten (Massey University in Nieuw-Zeeland) en Prof. George Galster (Wayne State University in Detroit). In het Verenigd Koninkrijk, in de Verenigde Staten, in Australië en in Nieuw-Zeeland is veel onderzoek gedaan op het gebied van de buurt en jeugd. Ten tweede hebben we twee bijeenkomsten georganiseerd met externe specialisten uit Nederland: een met beleidsmakers en een met wetenschappers vanuit verschillende vakgebieden. Deze bijeenkomsten hebben zich vooral gericht op de ontwikkeling van het conceptueel model. Wij danken alle aanwezigen bij deze bijeenkomsten en onze begeleidingscommissie voor alle waardevolle suggesties die zij ons hebben gegeven om het rapport en het conceptuele model te verbeteren (zie appendix voor de namen van deze deskundigen).

Kirsten Visser, Gideon Bolt en Ronald van Kempen
Universiteit Utrecht
September, 2015

1. Achtergrond

In Nederland leven 612.000 kinderen in achterstandsbuurten. Het aantal minderjarigen dat opgroeit in een achterstandsbuurt¹ is sinds 2000 met 20 procent gestegen (Kinderen in Tel, 2014). De vraag is in hoeverre het opgroeien in zo'n achterstandsbuurt van invloed is op de sociale uitkomsten van kinderen en jongeren. Verschillende studies tonen aan dat opgroeien in een achterstandssituatie grote gevolgen heeft voor onder andere het welzijn en de schoolprestaties van kinderen en jongeren (Hair et al., 2015; Morrissey et al., 2014; Reelick et al., 2014; Snel et al., 2001). We weten echter minder over de vraag of het wonen in een achterstandsbuurt een *zelfstandige* belemmering vormt voor de kansen en mogelijkheden van buurtbewoners of dat hun kansen volledig worden verklaard door de individuele kenmerken van de buurtbewoners (zie box 1), of in andere woorden, of er sprake is van een buurteffect. Het achterliggende idee is dat de concentratie van sociaaleconomische achterstand in buurten implicaties heeft voor het sociale succes van mensen – waaronder kinderen – en hun kansen in het leven, en daarmee voor de reproductie van sociale ongelijkheid.

Wetenschappelijk is er geen eenduidig antwoord op het bestaan van buurteffecten. Bovendien heeft het onderzoek in Nederland zich tot nu toe vooral gericht op volwassenen. Er is slechts beperkt onderzoek uitgevoerd naar de buurteffecten op de ontwikkelkansen van kinderen. Een hardnekkig probleem in het onderzoek naar buurteffecten op sociaaleconomische uitkomsten van kinderen is de grote variatie in onderzoeksbevindingen. Sommige onderzoeken vinden zwakke effecten, andere vinden sterke effecten en weer andere vinden helemaal geen effecten, of zelfs effecten in de omgekeerde richting. Daarnaast is de verklaringskracht van de gebruikte statistische modellen beperkt; een aanwijzing dat er belangrijke variabelen ontbreken in de analyses (Nieuwenhuis et al., 2015). Hoewel het idee van buurteffecten – namelijk dat plaatsen verschillende sociale kansen bieden – logisch lijkt, is de werkelijkheid complexer dan vaak wordt aangenomen. Dit betekent ook dat in het beleid voorzichtig moet worden omgegaan met de toepassing van het concept 'buurteffect'.

Desondanks wordt door zowel beleidsmakers als wetenschappers vaak aangenomen dat opgroeien in een achterstandsbuurt een negatieve invloed heeft op onder andere onderwijsuitkomsten, gedrag en ambities van jongeren. Jongeren in achterstandsbuurten zouden het slechter doen dan hun leeftijdsgenoten in 'betere' buurten vanwege zaken als sociale desorganisatie, negatieve rolmodellen, invloed van slechte vrienden, stigmatisering en een gebrek aan institutionele hulpbronnen.

Dit rapport werpt licht op deze zaken door een overzicht te geven van de internationale en Nederlandse literatuur op het gebied van buurteffecten² op kinderen en jongeren³ en dit te vertalen naar een conceptueel model dat gebruikt kan worden voor beleidsinterventies.

---

¹ Buurten met een lage sociale status, berekend op basis van gemiddeld inkomen, aandeel lage inkomens, aandeel bewoners zonder baan en aandeel bewoners met een laag opleidingsniveau

² Een lastig probleem in buurteffectonderzoek is de vraag wat een buurt precies is. Studies definiëren de buurt vaak op verschillende manieren, zoals de administratieve buurt of wijk, het postcodegebied of *census tract* (in de VS) of de buurt zoals die ervaren wordt door de kinderen en jongeren zelf. Vanwege het leesgemak gebruiken we in dit rapport de term 'buurt', ook al zijn er verschillen in hoe deze in de behandelde studies wordt afgebakend.

³ Volgens Unicef gaat het bij 'kinderen' om iedereen die jonger is dan 18 jaar. De studies die behandeld worden in dit rapport gebruiken echter verschillende definities van 'kinderen' en 'jongeren'. Vaak zullen we de

In dit rapport staan de volgende onderzoeksvragen centraal (tussen haakjes de hoofdstukken waarin deze vragen centraal staan):

1. Op welke sociale uitkomsten is de buurt (mogelijk) van invloed (hoofdstuk 2, hoofdstuk 3)?
2. Welke onderliggende mechanismen spelen een rol (hoofdstuk 4)?
3. Wat is de rol van kinderen zelf? Hoe gebruiken en interpreteren zij verschillende sociaal-ruimtelijke contexten (waaronder de buurt) (hoofdstuk 5)?
4. Wat is de rol van de ouders (hoofdstuk 6)?
5. In hoeverre is er sprake van cumulatieve en non-lineaire effecten (hoofdstuk 7)?
6. In hoeverre is er een verschil tussen de buurteffecten in de Nederlandse situatie en (vergelijkbare en minder vergelijkbare) buitenlandse situaties (hoofdstuk 8)?
7. Welke leemtes in onderzoek zijn er te onderkennen op dit terrein (hoofdstuk 8)?

---

gebruikte leeftijdsafbakening noemen bij de betreffende studie. Meer algemeen gebruiken we de term 'kinderen' wanneer we het hebben over personen jonger dan 12 jaar en gebruiken we 'jongeren' wanneer we het hebben over personen van 13 jaar en ouder. Deze grens is gekozen, omdat in Nederland rond de leeftijd van 12 jaar de overgang van de basisschool naar de middelbare school plaatsvindt met de daarmee samenhangende veranderingen in ruimtelijk gedrag en regels opgelegd door de ouders.

2. Buurteffecten en kinderen

Er zijn verschillende redenen waarom er specifiek aandacht nodig is voor buurteffecten op kinderen en jongeren. De ontwikkelingspsycholoog Bronfenbrenner (1981) was een van de eersten die wees op het mogelijke effect van buurten op het leven van kinderen. Doordat kinderen in het algemeen meer tijd doorbrengen in de directe omgeving van de woning dan volwassenen, is de kans dat de buurt ook van invloed is groter. Kinderen en jongeren hebben een andere relatie met hun buurt dan volwassenen. Ze hebben geen auto en hebben minder geld te besteden en kunnen daardoor maar beperkt gebruikmaken van het openbaar vervoer om de buurt te verlaten. Ook leggen ouders vaak beperkingen op (Karsten, 2005; Matthews, 2003; Rankin & Quane, 2002; Valentine, 1997). Tevens gebruiken kinderen de buurt en de voorzieningen vaak op een andere manier dan volwassenen. Een park of plein kan voor kinderen een ontmoetingsplek zijn, terwijl het voor een volwassene slechts een doorgangsoord is op weg naar huis. Bovendien zijn kinderen, en in het bijzonder tieners, veel vatbaarder voor invloeden uit de directe omgeving, omdat ze verwickeld zijn in een socialiseringsproces waarin ze op zoek gaan naar hun eigen identiteit (Harding, 2009). Anderzijds maken kinderen, en vooral tieners, juist ook meer gebruik van digitale media, en hebben mogelijk sociale netwerken die zich verspreiden over het hele land of zelfs daarbuiten. Op basis hiervan zou er juist een kleiner effect van de buurt verwacht worden vergeleken met volwassenen.

Het is van belang te realiseren dat de buurt een verschillend effect kan hebben afhankelijk van de leeftijd van het kind (Aber et al., 1997)(zie ook paragraaf 5.1). In het algemeen gaat men ervan uit dat de directe invloed van de buurt tijdens de voorschoolse periode, dit is de periode vanaf de geboorte tot de leeftijd van vijf jaar, beperkt is (Bronfenbrenner & Morris, 1998; Phillips & Shonkoff, 2000). Een uitzondering is de studie van Klebanov en collega's (1998) waarin al een relatie wordt gevonden tussen gemiddeld buurtinkomen en de IQ-scores van 3-jarige kinderen. In de vroege kinderperiode is het de primaire taak van de ouders om toezicht te houden en controleren zij in sterke mate waar en met wie de kinderen mogen spelen (Kim et al., 1999). Hierdoor wordt gesuggereerd dat buurteffecten worden gemedieerd door processen op het niveau van het gezin, zoals de opvoeding en de leeromgeving die thuis wordt aangeboden (Bradley, 2002; Kim et al., 1999; Kohen et al., 2008). Wel kan de opvoeding worden beïnvloed door de buurtcontext (zie hoofdstuk 6). Ook zijn er aanwijzingen dat in de afgelopen jaren ook jonge kinderen steeds meer tijd doorbrengen buiten het gezin, bijvoorbeeld op de kinderopvang (Phillips & Shonkoff, 2000).

Als kinderen minder tijd thuis doorbrengen en meer op school of met vrienden, neemt mogelijk ook de invloed van verschillende sociale en ruimtelijke contexten toe, zoals de kwaliteit van de buurt, de school en de vrienden met wie ze omgaan. De overgang van de basisschool naar de middelbare school (rond een jaar of 12) vormt een ander belangrijk omslagpunt. De kinderen gaan vaak naar een middelbare school verder van het ouderlijk huis, vaak ook (ver) buiten de buurt: ze vormen nieuwe groepen vrienden en ontdekken nieuwe plekken. De adolescentie gaat bovendien gepaard met toenemende onafhankelijkheid en autonomie, waardoor adolescenten tijdens deze periode minder tijd doorbrengen in de aanwezigheid van hun ouders. Hierdoor zou men kunnen verwachten dat de invloed van de ouders (en andere familieleden) zal afnemen, terwijl de buurt een grotere invloed krijgt (Brooks-Gunn et al., 1993).

3. Buurteffecten op verschillende sociale uitkomsten

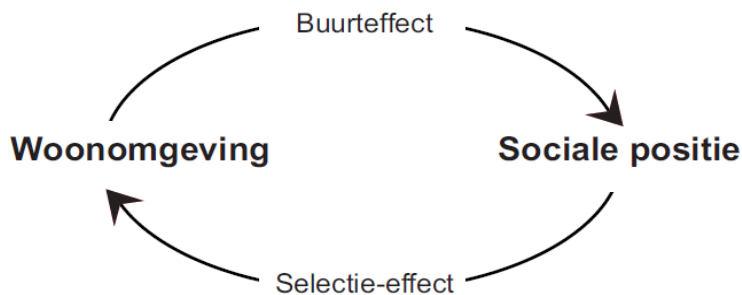
Een tijd geleden is al een aantal heldere overzichtsstudies verschenen, waarin op een rij is gezet hoe belangrijk de buurt in het leven van kinderen kan zijn (Ellen & Turner, 1997; Jencks & Mayer, 1990; Leventhal & Brooks-Gunn, 2000). Uit deze artikelen wordt duidelijk dat de conclusies van buurt-effectonderzoek op kinderen en jongeren zeer uiteenlopen. Dit komt doordat onderzoek vaak plaatsvindt op basis van verschillende afhankelijke variabelen (bijvoorbeeld sociale mobiliteit of crimineel gedrag) en gewerkt wordt met verschillende onafhankelijke variabelen (zoals het aandeel lage inkomenshuishoudens in de buurt, de etnische samenstelling, het aandeel sociale huurwoningen of het gemiddeld opleidingsniveau). Tevens vindt dergelijk onderzoek plaats in zeer verschillende nationale en ruimtelijke contexten, waardoor uitkomsten ook zeer verschillend kunnen zijn. In het algemeen lijken Amerikaanse onderzoeken op wat sterkere buurteffecten uit te komen dan onderzoeken in Europa. Opvallend is verder dat de meeste studies uitkomen op een gering effect van de buurt op kinderen en jongeren (Ainsworth, 2002; Brooks-Gunn et al., 1993; Jencks & Mayer, 1990; Rankin & Quane, 2002). Andere individuele variabelen, zoals het inkomen van de ouders en de kenmerken van de vriendengroep blijken van veel groter belang zijn. De interpretatie van dit kleine effect is een andere zaak. Sommige onderzoekers en beleidsmakers vinden een dergelijk klein effect voldoende om te concluderen dat de buurt er wel degelijk toe doet. Anderen stellen voor minder aandacht aan die buurt te besteden en bij het oplossen van problemen de aandacht toch vooral te leggen op andere zaken, zoals een betere opleiding van kinderen.

Naast de kwantitatieve studies naar buurteffecten zijn er de nodige kwalitatieve studies verschenen die meer gericht zijn op het in kaart brengen van buurteffectmechanismen. Deze studies zijn er dus niet op gericht om specifiek te bepalen voor hoeveel procent (en welk kenmerk van) de buurt ertoe doet, maar gaan veel dieper in op het dagelijkse leven van bewoners van bepaalde buurten en op de manieren waarop zij omgaan met problemen, uitdagingen en mogelijkheden die de buurt (en de directe omgeving daarvan) biedt. Vaak gaat het in deze studies om bewoners van achterstands-buurten en/of multiculturele buurten (Pinkster & Volker, 2009; van Eijk, 2010; Visser et al., 2015a).

Hieronder zullen we een overzicht verschaffen van de terreinen waarnaar veel onderzoek is gedaan in buurteffectstudies en zullen we aandacht besteden aan de mate waarin zich op elk van deze terreinen buurteffecten manifesteren. Hierbij dient wel opgemerkt te worden dat veel van het onderzoek Amerikaans is. Er zijn aanzienlijke verschillen tussen de Verenigde Staten en Nederland (zie ook paragraaf 8.2). Zo is de positie van gezinnen in achterstandsbuurten een stuk slechter in de Verenigde Staten dan in Nederland. Dit heeft te maken met de betere sociale voorzieningen in Nederland en de geringere mate van segregatie. Dit kan een van de redenen zijn waarom buurteffecten in de Nederlandse context maar zeer weinig worden gevonden (Gerritsen & Reininga, 2011). In elke paragraaf hieronder hebben we een overzicht toegevoegd over Nederlandse onderzoeken. In de Nederlandse context is er echter veel minder onderzoek gedaan naar buurteffecten op kinderen dan in bijvoorbeeld de Verenigde Staten.

Box 1: Buurteffecten of selectie-effecten?

Het grootste methodologische probleem in onderzoek naar buurteffecten is dat mensen geen willekeurige buurt kiezen om in te wonen. Bepaalde restricties, zoals inkomen, maar ook persoonlijke voorkeuren dragen bij aan de buurtkeuze van mensen. Het gevolg hiervan is dat gezinnen met een vergelijkbaar inkomen vaak in dezelfde buurt komen te wonen. Dit noemen we selectie-effecten. Dit maakt onderzoek naar buurteffecten extra ingewikkeld. Op het eerste gezicht zien we verbanden tussen de buurt en sociale uitkomsten van personen. De vraag is echter of er een eigenstandig effect is van de buurt, of dat de waargenomen verbanden het gevolg zijn van het bovengenoemde selectieproces. Het verband tussen het wonen in een achterstandsbuurt en – bijvoorbeeld – het hebben van een laag opleidingsniveau is dan een schijnverband en geen oorzakelijk verband: mensen hebben niet hetzelfde opleidingsniveau omdat ze door buurtbewoners zijn beïnvloed, maar de meerderheid in de buurt heeft een lage opleiding omdat dit vaak samengaat met een lager inkomen en het inkomen mede bepaalt in welke buurt je kunt wonen. Het is dan dus moeilijk te onderscheiden wat oorzaak en wat gevolg is (Gerritsen & Reininga, 2011; Pinkster, 2008; Van Ham, 2012). Door middel van kwalitatief onderzoek, longitudinaal onderzoek of zogeheten ‘quasi-experimenten’ zoals het Amerikaanse Moving to Opportunity (zie box 2) zijn selectie-effecten beter in beeld te krijgen.

Afbeelding: Pinkster (2008)

Box 2: Moving to Opportunity

In de ideale onderzoeksopzet naar buurteffecten voeren we een experiment uit met twee groepen mensen. De ene groep laten we verhuizen naar een goede buurt en de andere groep naar een achterstandsbuurt. Wie in welke groep terecht komt wordt bepaald door middel van loting. Ook zorgen we ervoor dat mensen de komende jaren niet kunnen verhuizen (Van Ham, 2012). Op deze manier kunnen we het op zichzelf staande effect van de buurt onderzoeken.

Natuurlijk zijn er de nodige praktische en ethische bezwaren te noemen tegen zo'n onderzoeksopzet. Toch is iets vergelijkbaars gedaan in de Verenigde Staten onder de naam Moving to Opportunity. Het Moving to Opportunity programma (MTO) werd in de jaren negentig uitgevoerd in verschillende steden in de Verenigde Staten (Boston, New York, Baltimore, Chicago en Los Angeles). Het programma richtte zich op gezinnen met lage inkomens die woonden in buurten waarin meer dan 40 procent van de gezinnen een inkomen onder de armoedegrens hadden (Gerritsen & Reininga, 2011). Huishoudens werden op basis van loting ingedeeld in drie groepen:

1. 'Low poverty voucher'-groep: deze groep kreeg een voucher die ze alleen konden gebruiken voor een woning (op de private huizenmarkt) in buurten met minder dan 10 procent van de huishoudens onder de armoedegrens;
2. 'Section 8'-groep: deze groep kreeg een voucher die ze konden gebruiken voor een woning (op de private huizenmarkt) in alle buurten binnen de stad;
3. Controlegroep: deze groep kreeg geen voucher.

Alle drie groepen werden vele jaren door onderzoekers gevolgd, om te zien of de buurt van invloed was op hun sociale uitkomsten. Een van de beperkingen van dit experiment was echter dat lang niet iedereen in de 'Low poverty voucher'-groep er ook daadwerkelijk in slaagde een andere woning te vinden. Huishoudens die daar wel in slaagden waren bovendien vrij om door te verhuizen. Velen deden dat ook, soms terug naar hun oude buurt, of naar een andere achterstandsbuurt (Van Ham, 2012). Dit betekent dat het uiteindelijk lastig was om iets te zeggen over de effecten van de verhuizing naar de buurten met minder armoede.

3.1 Onderwijs

Empirisch onderzoek naar buurteffecten op onderwijsuitkomsten leidt tot gemengde resultaten (zie bijvoorbeeld de overzichtsstudie van Sharkey en Faber (2014) en de meta-analyse van Nieuwenhuis en Hooimeijer (2016)). Studies die zich richten op leesvaardigheid van 5- en 6-jarigen concluderen dat kinderen in buurten met een hogere SES het beter doen dan kinderen in buurten met veel armoede, ook na controle voor gezinskenmerken (Chase-Lansdale & Gordon, 1996; Duncan et al., 1994; Kohen et al., 2002). Ook onder oudere jongeren vindt men een relatie tussen de sociaal-economische status van een buurt en gecombineerde lees- en rekenvaardigheid (Ainsworth, 2002; Halpern-Felsher et al., 1997) en de kans op een middelbareschooldiploma (Aaronson, 1997). Crowder en South (2003) onderzochten jongeren tussen 14 en 19 jaar en vonden dat het opgroeien in een slechte buurt de kans op voortijdig schoolverlaten vergroot. Dit was vooral het geval onder Afro-Amerikaanse jongeren uit eenoudergezinnen en onder blanke jongeren uit gezinnen met een laag inkomen.

Anderzijds zijn er verschillende studies die geen effecten vinden (Plotnick & Hoffman, 1999; Weinhardt, 2014). Weinhardt (2014) deed onderzoek naar 14-jarige jongeren die sociale huisvesting toegewezen kregen in achterstandsbuurten in het Verenigd Koninkrijk. Hij concludeert dat het verhuizen naar zo'n achterstandsbuurt geen negatief effect had op de onderwijsuitkomsten van de jongeren tot drie jaar na de verhuizing. Dit sluit echter niet uit dat er wel een effect is voor andere leeftijdsgroepen of na een langere periode in de achterstandsbuurt. Andere studies vinden dat de invloed van de buurtcontext op het behalen van een middelbareschooldiploma (Ginther et al., 2000) en test scores (Duncan et al., 2001; Solon et al., 2000) heel klein of niet significant wordt wanneer wordt gecontroleerd voor verschillende gezinskenmerken, individuele kenmerken en de netwerken van *peers*.

Ook binnen het Moving to Opportunity programma (zie box 2) is er veel onderzoek gedaan naar de onderwijsuitkomsten van kinderen. De verwachting was dat de kinderen toegang zouden krijgen tot betere scholen in de nieuwe buurt en dat de ouders in contact zouden komen met andere middenklasse ouders die informatie kunnen geven over onderwijsmogelijkheden. Ludwig en collega's (2001) onderzochten 5- tot 12-jarigen tot vier jaar na de verhuizing en vonden dat het verhuizen naar een betere buurt een positieve invloed had op de lees- en rekenvaardigheid van de kinderen. Fauth, Leventhal en Brooks-Gunn (2005) tonen echter aan dat de jongeren (15-18 jaar) die naar een betere buurt waren verhuisd, het slechter deden op school dan jongeren die in de oude, slechtere buurt waren blijven wonen. Uit onderzoek van DeLuca en collega's (2010) blijkt dat kinderen van 4-7 jaar na de verhuizing weliswaar gemiddeld op een minder arme school zaten en betere test scores hadden, maar dat deze verschillen maar heel klein waren. Chetty, Hendren en Katz (2015) hebben de mogelijkheid gehad om de kinderen over een langere periode te volgen. Ze tonen aan dat het verhuizen naar een betere buurt onder MTO een positief effect had op de kans op het volgen van een vervolgopleiding van kinderen die jonger waren dan 13 jaar toen ze verhuisden, vergeleken met kinderen die niet waren verhuisd of ouder waren dan 13 jaar op het moment van verhuizen.

Een andere vraag die veel onderzocht is door wetenschappers is of het vooral de buurtcontext is of juist de schoolcontext die er toe doet. Carlson en Cowen (2015) vinden in de Verenigde Staten een buurteffect op de schooluitkomsten van kinderen, maar tonen ook aan dat de school significant meer bijdraagt aan de onderwijsuitkomsten dan de buurt. Eenzelfde resultaat werd eerder al gevonden door Cook en collega's (2002).

Nederlandse context

Uit Nederlands onderzoek komt naar voren dat de buurt niet heel sterk bepalend is voor onderwijsprestaties. De sterkste voorspeller voor het onderwijsniveau van de kinderen is het onderwijsniveau van de ouders (Herweijer, 2008). Daarnaast geldt dat de kwaliteit van de relatie tussen ouders en kinderen bepalend is voor de schoolprestaties (De Bruyn et al., 2003). Kinderen uit eenoudergezinnen presteren minder goed dan kinderen uit andere gezinnen, vooral als zo'n gezin is ontstaan uit een echtscheiding (Smeets, 2007). Niettemin moet de rol van de woonomgeving niet helemaal worden uitgevlakt. Zo geldt dat de schoolprestaties in sterk verstedelijkte gebieden over de hele linie minder gunstig zijn dan in niet-verstedelijkte gebieden. Binnen verstedelijkte gebieden zijn

er weer verschillen tussen achterstandsbuurten en overige buurten, hoewel die ook niet moeten worden overschat. Zo vindt het SCP (Herweijer, 2008) slechts in twee van de vier grote steden (Amsterdam en Den Haag) dat het risico op schooluitval in achterstandsbuurten hoger is dan in andere buurten. Bovendien gaat het slechts om kleine verschillen.

Sykes en Kuyper (2009) vinden, op basis van een Nederlandse dataset, een klein effect van de sociaaleconomische achterstand van de buurt op de schoolprestaties. Jongeren in arme buurten bereiken een minder hoog niveau dan jongeren in rijke buurten. Dit effect ging vooral op voor autochtone jongeren en voor kinderen van ouders met een zwakke sociaaleconomische positie. In lijn met andere studies, blijkt wel dat individuele kenmerken en schoolkenmerken een stuk belangrijker zijn voor het verklaren van onderwijsuitkomsten van kinderen dan buurtkenmerken.

Nieuwenhuis (2015) stelt dat het weinig zin heeft om naar generieke effecten van sociaaleconomisch achtergestelde buurten op de onderwijskansen van jongeren te kijken zonder rekening te houden met hun persoonlijkheidskenmerken. Hij toont aan dat persoonlijkheid een grote rol speelt in hoe jongeren worden beïnvloed door hun woonbuurt als het gaat om onderwijskansen. Nieuwenhuis vindt dat de buurt invloed heeft op jongeren met een lage score op veerkracht, maar dat er ook een groep is – de veerkrachtige jongeren – waarop de buurt geen enkele invloed heeft (zie verder hoofdstuk 5).

3.2 Arbeidsperspectieven

De tweede sociale uitkomst van jongeren waarop de buurt invloed kan hebben betreft hun arbeidsperspectieven. Ook op dit gebied is de literatuur niet eenduidig. Een recente studie van Galster, Santiago en Lucero (2015b) in Denver toont bijvoorbeeld aan dat Afro-Amerikaanse en Latino jongeren die opgroeien in een betere buurt een grotere kans hebben op werk en een fulltime contract dan jongeren in slechtere buurten (veel woningen gebouwd vóór 1940; veel vermogensdelicten en veel kindermishandeling). Wel vinden de auteurs dat de effecten sterk afhankelijk zijn van gender en etniciteit. Er was vooral een negatief effect van de buurt op Afro-Amerikanen. Volgens de onderzoekers komt dit mogelijk doordat deze groep meer in aanraking komt met negatieve sociale netwerken, sociale desorganisatie en geweld. Op basis van dezelfde data deden Galster, Santiago, Lucero en Cutsinger (2015a) onderzoek onder volwassenen en vonden dat het opgroeien in een buurt met veel migranten tijdens de late adolescentie (14-18 jaar) leidde tot slechtere arbeidsperspectieven als volwassene (18-33 jaar), zoals een kleinere kans om een opleiding af te ronden na de middelbare school en een grotere kans op werkloosheid. Bovendien leidde het opgroeien in een buurt met weinig mensen met een goede baan tot een grotere kans op werkloosheid en op het afhankelijk zijn van een uitkering.

In het Verenigd Koninkrijk is er ook onderzoek gedaan naar arbeidsperspectieven van jongeren, en dan vooral naar de achterliggende mechanismen. Zo tonen White en Green (2011) aan dat de beperkte mogelijkheden van jongeren in achterstandsbuurten vooral het gevolg zijn van hun gebrek aan kennis van de nabije arbeidsmarkt. Een vergelijkbaar resultaat komt naar voren uit de studie van Pickering, Kintrea en Bannister (2012) die de slechtere arbeidsperspectieven wijten het aan de hoge

mate van plaatsgebondenheid, waardoor jongeren minder op zoek gingen naar werkmogelijkheden buiten de buurt.

Daarentegen zijn er ook verschillende studies die geen effecten vinden van de buurt op de arbeidsperspectieven van jongeren. Oreopoulos (2003) heeft in zijn studie de arbeidsperspectieven van volwassenen onderzocht die als kind opgroeiden in verschillende buurten in Toronto. De buurten verschilden sterk in leefbaarheid en criminaliteit. Ondanks dat vinden de onderzoekers geen sterk effect van de buurt waarin ze opgroeiden op hun uiteindelijk inkomen, hun kans op werkloosheid en afhankelijkheid van uitkeringen. De auteurs concluderen dat verschillen tussen gezinnen een veel groter deel van de verschillen tussen de respondenten bepalen dan de buurt waarin ze opgroeiden. Ook is er onderzoek gedaan naar de aspiraties van jongeren. Kintrea, St. Clair en Houston (2015) deden onderzoek in het Verenigd Koninkrijk en toonden aan dat ook in achterstandsbuurten de aspiraties van jongeren wat betreft werk over het algemeen hoog waren. De buurtcontext en de percepties van jongeren over de arbeidsmarkt bleken niet van invloed op hun aspiraties voor de toekomst.

Binnen het Moving to Opportunity experiment is er gekeken naar de invloed van verhuizingen op de arbeidsperspectieven van jongeren. De meerderheid van de studies wijst op de afwezigheid van een effect van het verhuizen naar een betere buurt, zowel op korte als op lange termijn (Katz et al., 2001; Kling et al., 2007; Ludwig et al., 2008; Sanbonmatsu et al., 2011). Een uitzondering is de recente studie van Chetty, Hendren en Katz (2015), die aantoont dat kinderen die voor hun dertiende verhuisden van een achterstandsbuurt naar een betere buurt uiteindelijk een hoger inkomen hadden dan jongeren die na hun dertiende verhuisden of in de achterstandsbuurt bleven wonen.

Nederlandse context

In de Nederlandse context is er vrij weinig bekend over de invloed van de buurt op de arbeidsperspectieven van jongeren. Pinkster (2009) heeft wel onderzoek gedaan naar buurteffecten op de arbeidsperspectieven van volwassenen. Ze toont aan dat de bewoners van een buurt met een laag inkomen en bewoners van een gemengde buurt significant verschillen in hun participatie op de arbeidsmarkt en het gebruik van informele sociale contacten bij het vinden van werk. Het onderzoek laat zien hoe lokale processen met betrekking tot sociale isolatie, negatieve socialisering, sociale desorganisatie en de formele sociale infrastructuur de sociaaleconomische positie van bewoners in negatieve zin kunnen beïnvloeden.

3.3 Gezondheid

3.3.1 Mentale gezondheid

De buurt kan indirect van invloed zijn op de mentale gezondheid van kinderen en jongeren. Dit kan komen door de sociaaleconomische achterstand binnen een buurt, zoals armoede, werkloosheid, uitzichtloosheid, sociale uitsluiting (Leventhal & Brooks-Gunn, 2000), en onveiligheid (Aneshensel & Sucoff, 1996), of door de fysieke staat van een buurt, zoals een vervuilde of slecht onderhouden omgeving (Leventhal & Brooks-Gunn, 2003a). Verschillende studies tonen aan dat sociaaleconomische achterstand in de buurt leidt tot een grotere kans op zowel internaliserende als externaliserende gedragsproblemen voor kinderen en jongeren. Internaliserende problemen komen

voor wanneer personen hun problemen naar binnen keren, en uit zich in emotionele problemen zoals angstig, verlegen, teruggetrokken en depressief gedrag. Externaliserende problemen houden in dat personen hun problemen naar buiten keren: hieronder vallen onder meer gedragsproblemen zoals vechten, woedeaanvallen, ongehoorzaamheid en vernielzucht (Dorsselaer et al., 2007). Studies tonen aan dat het opgroeien in een slechte buurt kan leiden tot probleemgedrag (Beyers et al., 2003; Schaefer-McDaniel, 2007; Urban et al., 2009; West & Sweeting, 2004), psychische problemen of depressie (Fagg et al., 2008; Urban et al., 2009; Wickrama et al., 2005); en suïcidale gedachten of pogingen (Dupéré et al., 2009). Een hoge mate van stress kan vervolgens ook leiden tot ander ongezond gedrag zoals roken (Ganz, 2000) of slechtere onderwijsuitkomsten (Hagan & Foster, 2001; Lord & Mahoney, 2007)

Ook binnen het Amerikaanse Moving to Opportunity experiment is er gekeken naar de invloed van verhuizen op de mentale gezondheid van kinderen en jongeren. Jackson en collega's (2009) tonen aan dat het verhuizen naar een betere buurt leidt tot betere mentale gezondheid onder meisjes en in mindere mate onder jongens. Leventhal en Brooks-Gunn (2003b) vinden ook een positief effect van het verhuizen naar een betere buurt op depressieve symptomen en afhankelijkheidsstoornissen (dependency problems), maar dan vooral onder jonge jongens en in mindere mate onder meisjes.

Nederlandse context

Een voorbeeld van een onderzoek naar de invloed van de omgeving op de mentale gezondheid van kinderen in de Nederlandse context is het onderzoek van Schneiders en collega's (2003). De onderzoekers vinden dat er een effect is van de sociaaleconomische status van een buurt op gedrags- en emotionele problemen van kinderen, ook na controle voor de sociaaleconomische status van de ouders. Ook kan het opgroeien in een achterstandsbuurt leiden tot meer problemen tijdens de overgang naar adolescentie. Mogelijke verklaringen volgens Schneiders en collega's zijn de ervaren onveiligheid, wat kan leiden tot bezorgdheid en strengere opvoeding door de ouders, meer contact met 'slechte' rolmodellen, lage mate van sociale cohesie, informele sociale controle en collectieve zelfredzaamheid (de sociale samenhang tussen buurtbewoners en hun bereidheid om sociale controle uit te oefenen en zich in te zetten voor gedeelde belangen in de buurt).

3.3.2 Fysieke gezondheid

Oakes en collega's (2015) hebben recentelijk een literatuurreview gepubliceerd op het gebied van buurteffecten op gezondheidsuitkomsten. Verschillende afhankelijke variabelen zijn onderzocht, zoals beweging, voedingspatronen en de kans op obesitas, roken, drugs- en alcoholgebruik en de kans op verschillende ziektes. Over het algemeen komen studies tot een klein, maar significant effect van de buurt op gezondheidsuitkomsten. Zo vinden Santiago en collega's (2014) bijvoorbeeld een effect van de buurt op verschillende gezondheidsuitkomsten (zoals astma en obesitas) onder kinderen en jongeren. Wel verschilden deze effecten tussen jongens en meisjes en tussen kinderen en jongeren van verschillende etnische afkomsten. Morgan en Haglund (2009) tonen daarnaast in het Verenigd Koninkrijk aan dat de perceptie van jongeren (11-15 jaar) over de sociale cohesie in de buurt van invloed is op de hun gezondheidsuitkomsten. Jongeren die vonden dat er een lage sociale cohesie in de buurt was, hadden een twee keer zo grote kans om hun eigen gezondheid als minder dan 'goed' te bestempelen. De auteurs vonden tevens dat jongeren die meer tijd besteedden in

jongerenclubs, sportclubs of andere activiteiten, gemiddeld meer groente en fruit aten en meer aan fysieke activiteit deden.

Naast de invloed van de buurt op gezond *gedrag*, hebben verschillende onderzoekers zich ook gericht op de invloed van fysieke aspecten van de buurt op de kans op ziektes. Het belangrijkste thema wat hier onderzocht is, is luchtvervuiling. Buurten met een lagere sociaaleconomische status zijn vaak gelegen op plekken met meer luchtvervuiling (Greenstone & Gallagher, 2005), wat van invloed kan zijn op de gezondheid van kinderen. Zo tonen Coneus en Spiess (2012) in de Duitse context aan dat de hoeveelheid ozon in de lucht van invloed is op de lengte bij geboorte, de groei van de baby en de kans onder kleuters op bronchitis of andere ziektes. Currie en Walker (2009) deden onderzoek naar de invoering van een tolsysteem in New Jersey en Pennsylvania, wat leidde tot een vermindering aan verkeer en filevorming bij de tolpoortjes en dus tot minder luchtvervuiling in de omliggende buurten. De auteurs tonen aan dat de invoering van dit systeem leidde tot vermindering in vroeggeboortes en tot minder kans op een laag geboortegewicht onder baby's bij moeders die tot twee kilometer van de tolpoortjes woonden. Currie en collega's (2011) toonden tevens in verschillende Amerikaanse staten aan dat het opruimen van gevaarlijk afval leidde tot 20 tot 25 procent minder aangeboren afwijkingen onder baby's van moeders die binnen twee kilometer van de opslagplekken van gevaarlijk afval woonden.

Nederlandse context

In de Nederlandse context is ook een groeiend aantal studies te vinden naar de invloed van de fysieke omgeving op de gezondheid van kinderen en jongeren. De Vries (2009) heeft bijvoorbeeld onderzocht hoe de fysieke omgeving van invloed is op het beweeggedrag van jongeren. Ze concludeert dat evenwijdig aan het trottoir gelegen parkeerplaatsen en een hoge subjectieve beoordeling van de beweegvriendelijkheid van de buurt van positieve invloed is op ten minste matig intensieve lichamelijke activiteit van kinderen. Bovendien concludeert ze dat kinderen uit buurten met veel oversteekplaatsen en veel evenwijdige parkeerplaatsen gemiddeld meer lopen of fietsen naar school dan kinderen uit buurten met minder oversteekplaatsen en evenwijdige parkeerplaatsen. De Vries stelt dat het effect van evenwijdige parkeerplaatsen mogelijk te maken heeft met het feit dat kinderen in dichtbebouwde gebieden deze plaatsen overdag kunnen gebruiken om op te spelen. Daarentegen stelt Van der Horst (2009) juist dat er weinig bewijs is voor een verband tussen fysieke omgevingsfactoren en bewegen en gezond eten. Sociaal-culturele omgevingsfactoren, met name de invloed van de ouders, zijn belangrijker voor de preventie van overgewicht bij jongeren.

3.4 Delinquentie

Veel studies naar buurteffecten op de delinquentie van jongeren richten zich op de sociale desorganisatietheorie. In deze theorie wordt verondersteld dat het criminaliteitsniveau in een buurtcontext hoger is, naarmate de mate van sociale controle lager ligt. Door een gebrek aan sociale controle worden jongeren minder in de gaten gehouden en minder aangesproken op hun gedrag, waardoor zij eerder delicten zullen plegen.

Santiago en collega's (2014) vonden in Denver dat het wonen in een achterstandsbuurt (lagere sociale status en veel vermogensdelicten) bij Latino en Afro-Amerikaanse jongeren leidde tot een

grotere kans op gewelddadig gedrag dan bij jongeren met dezelfde afkomst in betere buurten. Damm en Dustman (2014) onderzochten jonge asielzoekers in Denemarken die onder het spreidingsbeleid in verschillende buurten terecht kwamen. De onderzoekers vonden dat als jongens in een buurt met veel jeugdcriminaliteit terecht kwamen dit de kans sterk vergrootte dat ze zouden worden veroordeeld voor een delict in de daarop volgende jaren (voornamelijk voor geweldsdelicten en vooral onder jongere jongens). Ze vonden geen effect op meisjes. Rotger en Galster (2015) onderzochten jongeren (15-29 jaar) die verhuisden naar verschillende sociale woningcomplexen in Kopenhagen. Ze vonden dat de jongeren die in een omgeving kwamen wonen met gemiddeld een laag opleidingsniveau en een hoge veroordelingsgraad voor delicten, zelf in de komende drie jaar een grotere kans hadden een vermogensdelict te begaan. In de Duitse context toont Oberwittler (2004) aan dat een concentratie van sociale kansarmoede in buurten een effect heeft op de kans dat de jongeren een ernstige overtreding begaan, bovenop het individuele effect van kansarmoede. Oberwittler toont verder aan dat dit effect vooral loopt via deviante *peers* maar dat het ook te maken kan hebben met de hoge mate van sociale organisatie in de buurt. Bovendien stelt de auteur dat jongeren het belang van hun omgevingscontext individueel en actief vormgeven. De ruimtelijke omvang van hun sociale netwerken bepaalt of hun buurt een belangrijke context voor hen is of niet (zie ook hoofdstuk 5 in dit rapport).

Ook binnen het MTO experiment zijn er aanwijzingen dat er een relatie is tussen de buurt en delinquentie, met name onder jongens. De vroege evaluaties van het project geven aan dat jongens die verhuisden naar betere buurten minder werden gearresteerd (Katz et al., 2001; Ludwig et al., 2001). Op de langere termijn lijken deze effecten echter te verdwijnen (Kling et al., 2005; Sanbonmatsu et al., 2011).

Nederlandse context

Jeugddelinquentie is een sociaal probleem dat volop in de aandacht staat in Nederland. Het onderwerp staat hoog op de agenda binnen het overheidsbeleid, en ook in de media wordt er vaak geschreven over jeugddelinquentie als groeiend probleem. De afgelopen jaren zien we stijgende aantallen jongeren die ondervraagd worden door de politie als verdachte van een misdaad (Heide et al., 2007). Opmerkelijk is het dan om te constateren dat de mogelijke invloed van de buurt op delinquent gedrag van jongeren nog weinig aandacht heeft gehad. Toch zijn er een aantal onderzoeken die interessant zijn in deze context. Junger-Tas en collega's (2008) stellen in hun onderzoek dat problemen in de buurt direct verband houden met delinquent gedrag van jongeren uit die buurt. Jongeren uit probleebuurt zijn vaker lid van jeugdbendes dan jongeren die in betere buurten wonen. Driessen en collega's (2014) bevestigen dit beeld, en stellen dat de buurt de voornaamste broedplaats is voor crimineel gedrag, belangrijker dan school of gezin. Het onderzoek laat zien dat jeugdcriminaliteit een zichzelf versterkend fenomeen is: criminaliteit door jongeren creëert omstandigheden die bevorderlijk zijn voor het ontstaan van criminaliteit door jongeren.

Rovers (1999) vindt echter op basis van multilevelanalyses geen op zichzelf staand effect van de buurt op crimineel gedrag van jongeren. Verschillen tussen buurten in crimineel gedrag werden hoofdzakelijk veroorzaakt door verschillen in de bevolkingssamenstelling. De verklaring die Rovers noemt voor het ontbreken van een buurteffect is dat jongeren weinig sociale contacten in de buurt

hebben. Weijters en collega's (2007; 2009) onderzochten de invloed van verschillende sociaalecologische contexten op delinquent gedrag van jongeren (12-17 jaar). Ze komen tot de conclusie dat de stad een belangrijkere context is voor het verklaren van jeugd-delinquentie dan de buurt. Binnen dezelfde stad bestaat er weinig verschil tussen buurten in de mate van jeugd-delinquentie. Weijters en collega's stellen dat in bestaand onderzoek er onvoldoende rekening gehouden met het stadsniveau, waardoor het effect van de buurt op jeugd-delinquentie wordt overschat.

3.5 Radicalisering

Een onderwerp wat recent sterk in de belangstelling staat, is de radicalisering van jongeren. Zowel in het publieke discours als in wetenschappelijke publicaties gaat het dan vooral om de radicale Islam (terwijl we het ook zouden kunnen hebben over rechts-extremisme). Slootman en Tillie (2006) onderscheiden drie dimensies van radicalisering onder jongeren namelijk (1) een religieuze dimensie, gerelateerd aan een behoefte aan zingeving (*'wie ben ik, waarom ben ik op aarde en hoe geef ik mijn leven vorm?'*); (2) een politieke dimensie, gebaseerd op de ervaring van onrecht (*'er wordt met twee maten gemeten, moslims worden gediscrimineerd'*); en (3) een sociale dimensie, die te maken heeft met een behoefte aan acceptatie, waardering en geborgenheid. Vooral de twee laatste punten kunnen sterker zijn in achterstandsbuurt: het wonen in een achterstandsbuurt wordt vaak in verband gebracht met sociale uitsluiting en het gevoel onder jongeren dat ze niet worden gewaardeerd (MacDonald & Marsh, 2004).

Radicalisering wordt over het algemeen gezien als de uitkomst van push en pull-factoren die van invloed zijn op jongeren (Horgan, 2009; Sageman, 2008). Opgroeien in een achterstandsbuurt is mogelijk een van de push-factoren. Horgan (2009) en Post (2007) stellen dat armoede op zichzelf niet een risicofactor is voor radicalisering, maar dat dit wel een invloed kan hebben op de sociale cohesie in de buurt en support vanuit het gezin, wat weer van invloed kan zijn op problemen bij jongeren zoals radicalisering. In dezelfde lijn stelt Varady (2008) dat de residentiële segregatie van Moslimjongeren kan leiden tot een gevoel van sociale isolatie en vervreemding.

Anderzijds stelt Roy (2008) dat radicalisering van jongeren vaak een proces is dat plaatsvindt op individueel niveau of binnen een kleine groep vrienden. De lokale gemeenschap heeft hier weinig invloed op. Buijs en Harchaoui (2003) stellen daarnaast dat radicalisering juist in sterkere mate plaatsvindt onder jongeren die hoogopgeleid zijn: deze groep heeft het opleidingsniveau om vooruit te komen in het leven, maar lopen desondanks aan tegen discriminatie en sociale uitsluiting. Ze raken daardoor gefrustreerd en steeds meer kritisch op de maatschappij. Wanneer we deze literatuur bekijken, lijkt het dat processen op andere niveaus dan de buurt een belangrijkere rol spelen voor het verklaren van radicalisering.

Nederlandse context

In de Nederlandse context hebben Slootman en Tillie (2006) onderzoek gedaan naar onder andere de invloed van contextfactoren op de ontvankelijkheid van Amsterdamse Moslimjongeren voor radicalisering. De onderzoekers richten zicht op het niveau van het stadsdeel en komen tot de conclusie dat (1) lagere sociale cohesie in het stadsdeel niet leidt tot meer radicalisering; (2) een

hoge mate van onveiligheid in het stadsdeel niet leidt tot meer radicalisering, en (3) dat radicalisering niet samenhangt met de gemiddelde woontijd in het stadsdeel, de relatieve woninggrootte en het aandeel uitkeringen in het stadsdeel. Ondanks dat de onderzoekers geen statistisch effect vinden van de kenmerken van het stadsdeel op radicalisering, stellen ze (onder andere op basis van kwalitatieve interviews) dat de omstandigheden in de onderzochte stadsdelen radicalisering mogelijk wel in de hand kunnen werken. De sociale cohesie is slecht: er is sprake van afstand tussen buurtbewoners, en al helemaal tussen etnische groepen. De allochtone jeugd verwoordt haar onvrede in anti-Nederlandse en antiwesterse termen en er wordt bijzonder vaak een wij-zij (niet-Nederlands versus Nederlands) kader gehanteerd door de jongeren. Dit zijn factoren die een belangrijke rol spelen in potentiële radicaliseringsprocessen. Kortom, op dit moment is er nog geen relatie tussen het stadsdeel en radicalisering, maar dit kan wellicht in de toekomst veranderen.

3.6 Afsluiting

Dit hoofdstuk heeft een overzicht gegeven van wat er bekend is over de effecten van de buurt op vijf sociale uitkomsten voor kinderen en jongeren: onderwijs, arbeidsperspectieven, gezondheid, delinquentie en radicalisering. De meeste studies die hierin zijn aangehaald bespreken wel verklaringen voor de aangetoonde effecten, maar kunnen deze verklaringen niet echt hard maken. Dat komt doordat het onderzoek doorgaans op kwantitatieve wijze wordt uitgevoerd. Daarmee is het wel mogelijk om een buurteffect statistisch aan te tonen, maar blijft de buurt zelf vaak niet meer dan een *black box*. Dergelijke studies laten, met andere woorden, niet zien welke processen zich in de buurt zelf afspelen en hoe deze processen uiteindelijk leiden tot (negatieve) sociale uitkomsten. Het volgende hoofdstuk zoomt daarom in op de mechanismen die kunnen leiden tot buurteffecten.

4. Mechanismen

Hoe werken buurteffecten eigenlijk? Wat gebeurt er in de *black box* die wij de buurt noemen? George Galster (2012) heeft uit de literatuur maar liefst 15 potentiële mechanismen geïdentificeerd die kunnen leiden tot buurteffecten. Hieronder worden de zes mechanismen besproken die (mogelijk) het meest relevant zijn voor het verklaren van buurteffecten op kinderen en jongeren in de Nederlandse context. Overigens is het van belang om te onderstrepen dat de mechanismen die in dit hoofdstuk aan bod komen niet op iedereen binnen dezelfde buurt ook dezelfde uitwerking hebben. Er is met andere woorden sprake van heterogeniteit van buurteffecten, maar dat onderwerp zal in het volgende hoofdstuk verder belicht worden.

4.1 Sociale-interactieve mechanismen

Het eerste mechanisme richt zich op *sociale netwerken* (Galster, 2012). Deze netwerken bepalen, althans voor een deel, hoe kinderen met elkaar omgaan, op welke mogelijkheden zij worden gewezen (bijvoorbeeld het bestaan van lokale activiteiten) en op welke terreinen zij worden beperkt (men vertelt elkaar bijvoorbeeld over vermeende onveilige plekken). Netwerken van kinderen zijn vaak veel lokaler dan die van volwassenen, bijvoorbeeld door restricties opgelegd door de ouders of vanwege financiële of praktische belemmeringen, zoals het niet hebben van een auto of geld voor openbaar vervoer (Karsten, 1998; Valentine, 1997). Daarom is het van belang welke mogelijkheden tot contact er in de directe omgeving van de woning zijn. Binnen een achterstandsbuurt is er een vrij grote kans dat sociale contacten vooral plaatsvinden tussen kinderen en ouders die komen uit dezelfde sociale milieus, met name ook met kinderen uit huishoudens met een laag inkomen (Andersson et al., 2005; Kauppinen, 2004; Kohen et al., 2002; Musterd & Andersson, 2005). De beperkte diversiteit van sociale contacten in dergelijke buurten leidt ertoe dat kinderen minder toegang hebben tot waardevolle informatie dan kinderen die in rijkere buurten wonen.

Een tweede sociaal-interactief mechanisme betreft de *reproductie van waarden en normen* (De Souza Briggs, 1998; Elliott et al., 1996). Deviant gedrag, bijvoorbeeld, kan worden overgenomen, omdat dit in de buurt en binnen bepaalde groepen normaal wordt geacht (Galster, 2012; Lupton, 2006). Waarden en normen kunnen worden overgebracht door sociale contacten, maar ook door het delen van de publieke ruimte. Jonge kinderen zien bijvoorbeeld iets oudere kinderen bepaald gedrag vertonen en willen dat zelf uiteindelijk ook, omdat ze denken dat dit normaal is. De druk van *peers* speelt hierbij ook een rol (De Jong, 2007; Steinberg & Monahan, 2007). Verschillende onderzoekers hebben een verband aangetoond tussen de invloed van deviante *peers* in de buurt op schooluitkomsten (Darling & Steinberg, 1997), probleemgedrag (Dubow et al., 1997; Simons et al., 1996), drugs- en alcoholgebruik en crimineel gedrag (Case & Katz, 1991) en tienerzwangerschappen (South & Baumer, 2000).

In deze lijn spreken veel onderzoekers van een straatcultuur. De straatcultuur is een masculiene cultuur met als kenmerken prestatiedrang, geldingsdrang, assertiviteit, zelfpromotie en onderlinge competitie. De jongeren uit de straatcultuur hebben een wantrouwende starthouding tegen vrijwel alles en iedereen buiten de groep. Het wantrouwen komt voort uit angst voor afwijzing en individuele onmacht. Een van de bekendste onderzoekers die schreef over de straatcultuur in

Amerikaanse buurten was Elijah Anderson (2000). Hij toont aan dat een combinatie van achterstand, racisme en gebrek van economische kansen in achterstandsbuurten leidt tot een cultuur waarin geweld als normaal wordt gezien. Zijn verklaring was dat de bovengenoemde kenmerken leiden tot een gevoel van machteloosheid en cynisme ten opzichte van de maatschappij, wat resulteert in het verwerpen van de conventionele normen en waarden. Stewart en Simons (2010) bevestigen in een recentere studie de conclusies van Anderson: ze tonen aan dat de aanwezigheid van een straatcultuur in de buurt leidt tot een grotere kans op het begaan van geweldsdelicten onder Afro-Amerikaanse jongeren.

Ook in Nederland wordt er in toenemende mate gesproken van een straatcultuur. El Hadioui (2011) stelt bijvoorbeeld dat de straatcultuur fundamenteel afwijkt van zowel de thuiscultuur (qua taal en omgang) als van de schoolcultuur (qua waarden). Dit versterkt bij jongeren het idee dat school niets voor hen is en het steeds verder wegglijden in de straatcultuur maakt het vervolgens weer moeilijker om een binding te hebben met de school. De Jong beschrijft in zijn proefschrift *Kapot Moeilijk* (2007) waarom jongeren op straat gaan hangen. Vaak is dat, omdat ze niet verwachten te kunnen excelleren op de arbeidsmarkt en dus zoeken naar een andere manier om zich te onderscheiden. Ze zoeken status en respect in groepen op straat. Crimineel en overlastgevend gedrag is zo het product van een leerproces, een proces waar een jongere niet zomaar weer uitstapt. De straatcultuur is dus sterk van invloed op de normen en waarden van jongeren en vervolgens mogelijk op hun sociale uitkomsten. Wel stellen Van Strijen en Postema (2009) dat de straatcultuur onder jongeren zich uitbreidt van de openbare ruimte naar internet. Via sociale netwerken als Facebook ontmoeten jongeren uit alle lagen van de bevolking, van verschillende etnische afkomst en uit diverse gemeentes elkaar en vormen gaandeweg een groep. De vraag is dan in hoeverre de buurt (nog) een rol speelt in het vormen van een straatcultuur.

In de afgelopen jaren is er door de overheid ingezet op het creëren van sociale mix in buurten, om zo de toegang tot sociaal kapitaal en positieve rolmodellen te vergroten. De onderzoeken naar spreidingsbeleid tonen echter aan dat dit beleid weinig effectief is in het verbeteren van de sociale netwerken van jongeren in termen van toegang tot sociaal kapitaal en positieve rolmodellen. De Souza Briggs (1998) onderzocht bijvoorbeeld de sociale netwerken van Afro-Amerikaanse en Latino jongeren in het Yonkers programma in New York, wat tot doel had gezinnen uit de achterstandsbuurt te verspreiden over de stad. Hij vond weinig verschil in de sociale netwerken – en in hoeverre ze gezien konden worden als sociaal kapitaal – tussen jongeren die verhuisden naar ‘witte’ middenklasse buurten en de jongeren die in de achterstandsbuurten bleven wonen. Popkin en collega’s (2003) en Rosenbaum en collega’s (1999) vonden dat binnen het Moving to Opportunity experiment veel van de gezinnen die verhuisden nog steeds vooral contacten onderhielden met de bewoners van hun oude achterstandsbuurt. Meer dan de helft van de gezinnen gaf aan dat hun sociale netwerken buiten de nieuwe buurt waren. Vergelijkbaar onderzoek is gedaan door Clampet-Lundquist (2007) onder 12-18 jarigen in Philadelphia, die zijn verhuisd binnen het Hope VI programma (vergelijkbaar met het Nederlandse beleid van stedelijke herstructurering). De auteur concludeert dat in de nieuwe buurt er geen directe contacten zijn tussen de verhuisde jongeren en hun nieuwe burens. Er was sprake van gescheiden werelden. Men zag elkaar, groette elkaar soms, maar daar bleef het bij. Het idee dat de menging van oude en nieuwe bewoners tot nieuw *bridging*

capital en positieve rolmodellen voor de jongeren zou leiden, komt hiermee op losse schroeven te staan.

4.2 Sociale desorganisatie en sociale controle

Een derde mechanisme richt zich op de *sociale desorganisatie* in de buurt (Morenoff et al., 2001; Sampson & Groves, 1989; Sampson et al., 1997). De term sociale desorganisatie is vooral bekend geworden door het onderzoek van Shaw en McKay (1942): *Juvenile Delinquency and Urban Areas*. De onderzoekers concludeerden dat delinquent gedrag gerelateerd was aan industriële groeiprocessen van de stad. Gebieden met hoge misdaadcijfers werden gekenmerkt door een hoge verhuismobiliteit, anonimiteit tussen burens, spanningen tussen etnische groepen, weinig lokale organisaties en kansarme jongeren die afgezonderd zijn van de wereld der volwassenen. Kortom: een woonomgeving, gekenmerkt door een in uiteenlopende opzichten zwakke sociale cohesie. Kern van deze theorie is de veronderstelling dat in buurten met weinig sociale samenhang de mechanismen van formele en informele sociale controle die de criminaliteit in een buurt kunnen tegengaan, niet werken. Naarmate een gebied in die zin meer sociaal gedesorganiseerd is, komt er meer criminaliteit voor (Bursik Jr & Grasmick, 1993; Hart & Breedveld, 2002). Daarbij komt de onwil (en soms de angst) om in te grijpen bij ongewenste situaties (bijvoorbeeld bij ongewenst gedrag van jongeren). Dit betekent dat deviant gedrag wordt geaccepteerd en vervolgens als een soort norm kan worden gezien (Morenoff et al., 2001; Sampson & Groves, 1989; Sampson et al., 1997). Dit betekent vaak ook dat de supervisie van ouders over hun kinderen vermindert en dat de invloed van de *peers* relatief gezien toeneemt. Zoals we hierboven hebben geschreven wordt de invloed van *peers* vaak in verband gebracht met een hogere kans op deviante normen en waarden en probleemgedrag (Ainsworth, 2002). Kleinhans en Bolt (2014) tonen aan dat ook in Nederlandse achterstandsbuurten vaak sprake is van een gebrek aan vertrouwen en gedeelde ervaringen en verwachtingen.

Verschillende empirische studies tonen aan dat het leven in gedesorganiseerde buurten kan leiden tot probleemgedrag (Ingoldsby & Shaw, 2002; Kling et al., 2005; Oberwittler, 2004), slachtofferschap van criminaliteit en geweld (Hirschfield & Bowers, 1997; Sampson et al., 2002; Van Wilsem et al., 2006; Veysey & Messner, 1999) en mentale problemen (Aneshensel & Sucoff, 1996; Sampson et al., 2002; Steptoe & Feldman, 2001). Galster en Santiago (2006) vroegen daarnaast ouders in achterstandsbuurten wat zij dachten wat de belangrijkste mechanismen achter buurteffecten op hun kinderen waren. Het meest genoemd werd het gebrek aan gedeelde normen en waarden en collectieve zelfredzaamheid (24%), factoren als de invloed van *peers* (12%), geweld (11%) en institutionele factoren (3%) bleken minder belangrijk vanuit het perspectief van de ouders.

4.3 Institutionele context

Een vierde mechanisme gaat in op de *institutionele context* van een buurt. De ene buurt biedt meer en betere mogelijkheden dan de andere. Een van de belangrijkste institutionele contexten is de school. In de context van de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk zijn in achterstandsbuurten scholen vaak van slechtere kwaliteit dan in andere buurten (Jencks & Mayer, 1990; Putnam, 2015; Teitler & Weiss, 1996). Midouhas en collega's (2014) concluderen voor Engeland zelfs dat verschillen tussen buurten in het probleemgedrag van jonge kinderen volledig verklaard kunnen worden door verschillen in de kwaliteit van scholen. Lupton (2004) stelt dat scholen in achterstandsbuurten in het

Verenigd Koninkrijk meer moeite hebben goede en ervaren leraren aan te trekken, wat de verschillen in onderwijsuitkomsten kan verklaren. Andere studies tonen aan dat leraren in achterstandsbuurten minder verwachten van hun leerlingen en ze daardoor ook minder stimuleren (Atkinson & Kintrea, 2001; Gillborn & Youdell, 2000). In Nederland is het verschil tussen scholen in verschillende buurten minder groot, de kwaliteit van scholen in achterstandsbuurten is vaak goed. Wel hebben deze scholen vaak te maken met een relatief grote toestroom van kinderen uit een achterstandssituatie. In de Nederlandse context vinden Sykes en Musterd (2011) een invloed van zowel de school als de buurt op de onderwijsuitkomsten van jongeren. Echter, wanneer de school en buurtvariabelen samengenomen worden in het model, vermindert het verband tussen de buurtkenmerken en de onderwijsuitkomsten en is het niet langer significant. De verklaring hiervoor, volgens de auteurs, is dat de school het effect van de buurt op onderwijs uitkomst medieert: kinderen in achterstands-buurten gaan naar slechtere scholen, wat resulteert in slechtere onderwijsuitkomsten.

Andere instellingen die een verschil kunnen maken in de buurt zijn bijvoorbeeld buurthuizen, bibliotheken, jeugdcentra, en allerlei lokale arrangementen georganiseerd door de buurt zelf. Het gaat daarbij zeker niet alleen om de kwantiteit van dat soort instellingen, maar juist om de kwaliteit. Hier zien we een verschil tussen West-Europa en de Verenigde Staten. In West- Europa is de kwaliteit van instellingen vaak beter in achterstandsbuurten vanwege de meer uitgebreide welvaartsstaat, het feit dat financiering voor diensten centraal geregeld is doordat er vaak juist meer geïnvesteerd wordt in het verbeteren van de situatie van achterstandsbuurten (zie b.v. Macintyre et al., 2008) . Dit betekent dat een negatief effect van de institutionele context waarschijnlijk kleiner is dan in de Verenigde Staten, of dat er zelfs een positief effect is. Een terugtrekkende overheid kan uiteraard een negatief effect hebben op de kwaliteit van voorzieningen. Minder investeringen in achterstands-buurten en bezuinigingen op voor bewoners relevante voorzieningen kan leiden tot negatieve effecten, ook voor jongeren en kinderen: gedwongen sluiting van een buurthuis of jeugdcentrum kan er bijvoorbeeld voor zorgen dat jongeren meer hun heil op straat moeten zoeken en het verminderen van het aantal bibliotheken in een wijk kan leiden tot minder lezende kinderen en jongeren, wat op latere leeftijd nadelig kan uitwerken op bijvoorbeeld de kansen op een goede baan. Hastings (2009) toont bovendien aan dat instellingen niet altijd voldoende kwaliteiten en resources hebben om met de hoge mate van kansarmoede in achterstandsbuurten om te gaan. Het gevolg hiervan is een neerwaartse spiraal van wantrouwen en hulpeloosheid tussen bewoners en dienstverleners.

4.4 Stigmatisering

Het vijfde mechanisme dat verklaart waarom buurteffecten kunnen ontstaan en bestaan betreft *stigmatisering* (Bauder, 2002; Wacquant, 1993). Galster (2007) stelt dat stigmatisering er toe kan leiden dat scholen in achterstandsbuurten moeite hebben goede leraren en een diverse populatie leerlingen aan te trekken. Tevens kunnen leraren buurten als slecht bestempelen en daardoor hun verwachtingspatroon ten aanzien van de prestaties van kinderen naar beneden bijstellen. Het effect daarvan kan zijn dat kinderen daardoor een lager opleidingsniveau behalen. Ook tonen verschillende studies aan dat werkgevers discrimineren op basis van postcode, wat de arbeidskansen van bewoners – inclusief jongeren – in achterstandsbuurten negatief kan beïnvloeden (Bradbury et al., 2003; Palmer et al., 2005). Onderzoek van Hastings (2009) laat hiernaast in het Verenigd Koninkrijk

zien hoe *environmental services* zoals het ophalen van afval, het schoonhouden van de straten en ander onderhoud van de openbare ruimte, slechter is geregeld in achterstandsbuurten. Zij stelt ook dat de tijd en moeite die de gemeentelijke werknemers willen steken in de buurt voor een groot deel afhankelijk is van het imago van de buurt.

Bovendien tonen verschillende onderzoeken aan dat er een relatie is tussen het ervaren van stigma en de gezondheid en welbevinden van personen, waaronder jongeren (Palmer et al., 2004; Palmer et al., 2005; Warr, 2005). Palmer en collega's (2005) en Warr (2005) tonen aan dat er vaak vooroordelen bestaan bij buitenstaanders over het krijgen van uitkeringen door de 'undeserving poor', wat kan leiden tot een gevoel van minderwaardigheid. Het gevoel van stigmatisering kan nog worden versterkt doordat bewoners zich steeds meer gevangen voelen in de buurt (Kearns & Parkinson, 2001). Arthurson (2012) stelt bijvoorbeeld dat het wonen in een gestigmatiseerde buurt kan leiden tot *self-defeating behaviour* onder jongeren, zoals het naar beneden bijstellen van onderwijsaspiraties en andere persoonlijke ambities. De stigmatisering van achterstandsbuurten versterkt de achterstandspositie van bewoners die al een lage SES hebben dus nog meer (Arthurson, 2012).

4.5 Omgevingskwaliteit (fysiek)

Een laatste mechanisme betreft de *omgevingskwaliteit* van een buurt (Goldfeld et al., 2015). De omgevingskwaliteit kan op verschillende manieren van invloed zijn op kinderen en jongeren. Te denken valt aan de kwaliteit van de gebouwde omgeving en openbare ruimte, geluidsoverlast (Haines et al., 2001; Lercher et al., 2002), kwaliteit van lokale diensten (zie paragraaf 4.3), de aanwezigheid of afwezigheid van winkels (bars, drankwinkels, winkels met gezond voedsel), groen en verkeer (Evans, 2004; Macintyre et al., 1993; Wandersman & Nation, 1998).

Een illustratie van het belang van de omgevingskwaliteit wordt gegeven door het recente onderzoek van Christian en collega's (2015): zij vinden een positieve relatie tussen de aanwezigheid van veilige en groene plekken in de buurt en het buitenspelen en fysieke activiteit van kinderen. In dezelfde lijn tonen Taylor en collega's (1998) aan dat kinderen in groene buurten veel meer buiten spelen dan kinderen in minder groene buurten en dat de eerste groep ook meer creatief spelgedrag liet zien en meer interactie had met volwassenen. Wendel (2005) toont aan dat een hogere omgevingsdichtheid samen gaat met minder buitenspelen, maar dat verkeersveiligheid geen invloed heeft. Franzini (2009) deed onderzoek naar de relatie tussen de fysieke omgeving en fysieke activiteit van kinderen in de *5th grade* (gemiddeld 11 jaar oud). De onderzoeker concludeert dat de sociale buurtomgeving (collectieve zelfredzaamheid, collectieve socialisering, contacten tussen burens, gevoelens van veiligheid) van belang is voor de fysieke activiteit van de kinderen, maar hij vindt geen effect van de fysieke omgeving (verkeer, dichtheid, landgebruik). Ook Ding en collega's (2011) vinden in hun overzichtsstudie verschillende factoren die van invloed zijn op de fysieke activiteit van kinderen en jongeren. Factoren die van invloed waren op de fysieke activiteit van kinderen waren de 'loopvriendelijkheid', toegang tot recreatiefaciliteiten en open ruimte, aanwezigheid van groene ruimte, de mix van woningen, winkels en instellingen, residentiële dichtheid en snelheid en hoeveelheid verkeer. Voor adolescenten waren vooral de mix van woningen, winkels en instellingen, de residentiële dichtheid, de aanwezigheid van recreatiefaciliteiten en straatconnectiviteit van belang.

In de Nederlandse context concluderen Schrijvers en Schoemaker (2008) dat een buurt met weinig autoverkeer en veel speelplaatsen kinderen stimuleert om buiten te spelen en dus meer te bewegen. In buurten waarin nauwelijks plaats is voor kinderen om te spelen, blijven zij eerder binnen en bewegen zij minder. Daardoor lopen kinderen een groter risico op overgewicht. De Vries en collega's (2005) vinden een positief effect van laagbouw, sportvelden, groen en water in de buurt en parkeerplaatsen langs het trottoir of gegroepeerd op de lichamelijke activiteit van kinderen in stadsbuurten. Voor de aanwezigheid van leegstaande gebouwen, druk verkeer, zwaar vracht- en busverkeer, kruispunten en hondenpoep in de buurt is een negatieve samenhang gevonden. Tegen de verwachting in is gevonden dat ook aanwezigheid van sportaccommodaties, meer openbare ruimtes en speelplaatsen in de buurt negatief samenhangen met de hoeveelheid lichamelijke activiteit van kinderen.

Een overzichtsstudie van het effect van verkeersgeluid op kinderen laat zien dat kinderen minder gevoelig zijn voor geluid dan volwassenen als het gaat om de kwaliteit van hun slapen (Van Kamp & Davies, 2013). Wel blijkt de bloeddruk van kinderen hoger te zijn als ze op hun thuisadres te maken hebben met geluidsoverlast door vliegverkeer (Van Kempen, 2008). Blootstelling aan geluid op school brengt bovendien negatieve gevolgen met zich mee als vermoeidheid, hoofdpijn en stress (Van Kamp & Davies, 2008). Dat is waarschijnlijk ook de reden dat kinderen lager scoren op cognitieve testen naarmate het geluidsniveau van vlieg- of wegverkeer op school hoger is (Van Kempen, 2008)

Ook is er een toenemend aantal studies dat zich richt op de relaties tussen de gebouwde omgeving en obesitas onder kinderen en jongeren. Vooral in de Amerikaanse context hebben gezinnen in achterstandsbuurten minder toegang tot gezond voedsel (Bolen & Hecht, 2003; Shaffer, 2002) en minder mogelijkheden tot fysieke activiteit in bijvoorbeeld parken (Gordon-Larsen et al., 2006). Een studie van Kipke en collega's (2007) in Oost Los Angeles (een gebied met een van de hoogste percentages obesitas onder kinderen in de stad), toont aan dat in deze buurt de toegang tot fast food relatief groot is en tot gezonder eten juist minder. Ook waren er weinig parken waar de kinderen en jongeren fysiek actief konden zijn. Onderzoek onder 12-jarigen in Frankrijk laat zien dat er geen relatie is tussen obesitas en de nabijheid van fast food, maar dat de nabijheid van sport- en recreatiefaciliteiten de kans op obesitas vermindert. Dat laatste geldt overigens alleen voor kinderen uit huishoudens met een lage SES (Casey et al., 2012). Op basis van een literatuurreview concluderen De Vet en collega's (2011) echter dat er geen overtuigend bewijs is voor het effect fysieke buurtkenmerken op het eetgedrag van kinderen en jongeren.

Tot slot zijn er verschillende studies zijn gedaan naar de invloed van de fysieke omgeving op de mentale gezondheid van volwassenen. Ross en collega's (2001) concluderen bijvoorbeeld dat het wonen in een slecht onderhouden/vervallen omgeving een negatief effect heeft op het vertrouwen tussen bewoners. Galea en collega's (2005) vinden ook een verband tussen een slechte kwaliteit gebouwde omgeving en de kans op depressie onder volwassenen in New York. Onderzoek op dit gebied onder kinderen en jongeren is echter bij de onderzoekers niet bekend.

5. Heterogeniteit en *agency*

De in het vorige hoofdstuk genoemde mechanismen geven aan hoe de buurt kinderen en jongeren kan beïnvloeden. Er is echter een groeiende groep wetenschappers – voornamelijk in het vakgebied van *Children's Geographies* – die stelt dat deze mechanismen complexer zijn dan in eerste instantie wordt voorgedaan. Lupton (2003) bekritiseert traditioneel buurteffectonderzoek bijvoorbeeld als volgt: *'neighbourhood effects studies assume similar impacts for individuals regardless of who they are and how they are connected'*. Een vergelijkbaar argument wordt gemaakt door Small and Feldman (2012, p. 6) die stellen dat *'...researchers should assume that neighbourhood poverty has different effects not merely (as many have shown) on different outcomes but also, and more importantly, on different kinds of individuals'*. Deze onderzoekers stellen dat er meer aandacht moet komen voor de heterogeniteit van buurteffecten en de complexiteit van de processen die er binnen buurten plaatsvinden. In andere woorden, we moeten ons niet alleen richten op de vraag *of* buurten van invloed zijn op kinderen maar ook *wanneer, waar, waarom* en *op wie* de buurt een effect heeft. Dergelijke vragen kunnen veel beter beantwoord worden door kwalitatieve (en meer specifiek ook etnografische) onderzoeken dan door studies die gebruik maken van kwantitatieve onderzoeksmethoden.

5.1 Heterogeniteit

In de afgelopen decennia benadrukken onderzoekers in toenemende mate het belang van de heterogeniteit van buurteffecten. Hiermee wordt bedoeld dat de achterstand van een buurt verschillende effecten heeft op verschillende uitkomsten, maar nog belangrijker, dat deze effecten verschillen tussen personen, afhankelijk van bijvoorbeeld hun persoonlijkheid, hun persoonlijke netwerken of activiteitenpatroon (Angrist, 2004; Harding & Seefeldt, 2013; Morgan & Winship, 2014; Sobel, 2006). De literatuur heeft zich tot nu toe vooral gericht op de vraag of buurteffecten verschillen tussen bevolkingsgroepen die zijn onderscheiden op basis van sociaal-demografische kenmerken. Zo tonen veel van de in hoofdstuk 3 aangehaalde studies dat kinderen uit gezinnen met een lage sociaaleconomische status kwetsbaarder zijn voor het optreden van buurteffecten dan kinderen uit rijkere gezinnen. Naast een uitsplitsing naar sociale klasse, wordt er in veel studies ook onderscheid gemaakt tussen jongeren naar leeftijd, etniciteit en geslacht.

Ellen en Turner (1997) veronderstellen dat de invloed van de buurt kan verschillen per leeftijdsgroep. Hun hypothese is dat bij jonge kinderen vooral de ouders van belang zijn en in mindere mate de buurt. Naarmate kinderen ouder worden, gaan de school en de buurt steeds meer een rol spelen. Vooral tijdens de adolescentie zou de invloed van de sociaalruimtelijke aspecten van de directe woonomgeving (bijvoorbeeld armoede, normen en waarden, fysieke context) het grootst zijn, vanwege de invloed van vrienden in de buurt en de betrokkenheid bij instituties. De studie van Ananat (2011) en collega's bevestigt deze hypothese. Ze tonen aan dat hoge werkloosheid in de buurt een groter effect had op de lees- en rekenscores van 13- tot 14-jarigen dan op die van 9- tot 10-jarigen. De auteurs stellen dat dit mogelijk te maken heeft met het feit dat ouders jongere kinderen beter kunnen beschermen tegen de stress die samengaat met het wonen in een achterstandsbuurt. Wodtke (2011) toont ook aan dat het wonen in een achterstandsbuurt in grotere mate van invloed is op de onderwijsuitkomsten van adolescenten dan van kinderen. De hypothese van Ellen en Turner wordt echter tegengesproken door de studie van Sharkey en collega's (2014). Zij

tonen aan dat criminaliteit in de buurt een groter effect had op de onderwijsuitkomsten van jongere kinderen (8-11 jaar) dan op die van oudere kinderen (11-14 jaar).

Ook op het gebied van etniciteit zijn er gemengde resultaten. Een probleem in de Amerikaanse context is dat Afro-Amerikanen en blanken vaak niet in de zelfde buurten wonen, waardoor het moeilijk wordt de verschillen in de effecten van de buurt te bestuderen (Sampson et al., 2008). Toch is er een aantal studies op dit gebied. Zo toont López Turley (2003) aan dat een hoger buurtinkomen leidde tot betere testcores onder 'blanke' kinderen maar niet onder kinderen met een Afro-Amerikaanse achtergrond. Sanbonmatsu en collega's (2006) analyseerden de data vanuit het MTO-experiment en vonden dat Afro-Amerikaanse kinderen een verbetering lieten zien in leesscores, terwijl dit niet zo was bij kinderen met een andere etnische achtergrond. Burdick-Will en collega's (2011) suggereren dat het verschil verklaard kan worden doordat de Afro-Amerikaanse kinderen uit de allerarmste buurten binnen de stad kwamen vergeleken met andere buurten waar MTO had plaatsgevonden. Het verschil tussen de oude en nieuwe buurt was voor hen dus een stuk groter dan voor kinderen die uit minder slechte buurten kwamen.

Waarschijnlijk het meeste bewijs voor de heterogeniteit van buurteffecten komt van de onderzoeken die zich richten op de verschillen tussen jongens en meisjes. Vooral binnen het Moving to Opportunity experiment is hier veel onderzoek naar gedaan. Zo tonen Kling en collega's (2005) aan dat het verhuizen naar een minder arme buurt een positief effect had op meisjes, maar dat er onder jongens geen effect was. Dit was zelfs het geval als de kinderen uit hetzelfde gezin kwamen. Jongens hadden na de verhuizing zelfs een grotere kans om gearresteerd te worden voor vermogensdelicten. Eenzelfde beeld komt naar voren uit verschillende etnografische studies. Clampet-Lundquist (2007) interviewde 86 jongeren die onderdeel waren van het MTO-project in Baltimore en vond verschillen tussen jongens en meisjes op het gebied van vriendschapsnetwerken, het passen binnen de nieuwe buurt en het gebruik van de (openbare) ruimte. Meisjes hadden na de verhuizing bijvoorbeeld een grotere kans dan jongens om nieuwe vrienden te maken op hun nieuwe school en hadden een kleinere kans om vrienden te maken die zich bezighielden met illegale activiteiten. Jongens die verhuisd waren besteedden veel meer tijd buitenshuis en kwamen in aanraking met de politie, terwijl meisjes vaak hun tijd binnenshuis doorbrachten of op plaatsen als het winkelcentrum of de bioscoop. Popkin en collega's (2008) tonen daarnaast aan dat het verhuizen onder MTO leidde tot een vermindering in wat de auteurs 'female fears' noemen, zoals het worden lastiggevallen op straat, huiselijk geweld en seksueel geweld.

5.2 Agency

Naast het feit dat het effect van de buurt kan verschillen tussen personen, is het van belang te benadrukken dat kinderen zelf ook een belangrijke rol spelen. Dat klinkt heel logisch, maar pas in het laatste decennium lijkt het gedrag van het kind zelf, en de daarbij horende motieven, expliciet aandacht te krijgen in het wetenschappelijk onderzoek. De capaciteit van kinderen om onafhankelijk te handelen en hun eigen keuzes te maken wordt in het Engels *agency*⁴ genoemd. Het idee dat kinderen hun eigen activiteiten en leven kunnen vormgeven komt uit de hoek van de *Children's Geographies* (Holloway & Valentine, 2000; Holloway, 2014; Horton & Kraftl, 2006). In weten-

---

⁴ De term *agency* is niet in één woord te vertalen in het Nederlands. Bij *agency* gaat het om de gedragsalternatieven die iemand ter beschikking staan en waaruit men dan een keuze maakt. Met het oog op de leesbaarheid van de tekst gebruiken we daarom de Engelse term.

schappelijke studies worden kinderen in toenemende mate gezien als: *'active in the construction and determination of their own social lives, of those around them and of the societies in which they live'* (James & Prout, 1997, p. 8). Op straat, op het plein, in het park en op de (al dan niet aangelegde) voetbalveldjes komen kinderen elkaar tegen en vormen zij vriendschappen. Hier kunnen ze, zeker wanneer de kinderen wat ouder zijn, hun eigen lijn volgen en hun eigen regels maken (Valentine, 1996b; Emmelkamp, 2004). Traditionele buurteffectstudies richten zich echter te weinig op hoe kinderen en jongeren zelf omgaan met het opgroeien in een achterstandsbuurt.

Harding en collega's (2010) richten zich in hun paper op de zogenaamde effectheterogeniteit, of in andere woorden een verschil in sterkte en richting van het verband tussen de buurt en, in dit geval, onderwijsuitkomsten. Een van hun argumenten is dat jongeren die in dezelfde buurt wonen verschillend in contact komen met verschillende personen, plaatsen en activiteiten, wat weer van invloed kan zijn op de buurteffecten. Kinderen en jongeren kunnen tot op zekere hoogte de mate waarin ze in contact komen met verschillende buurtkenmerken beïnvloeden door de keuzes die zij (en hun ouders) maken over waar, hoe en met wie ze hun tijd doorbrengen (Sharkey, 2006). Galster en Sharkey (forthcoming) stellen dat personen bepaalde levenskeuzes maken - bijvoorbeeld op het gebied van onderwijs, gedrag en werk - op basis van verwachte voordelen die ze eruit kunnen halen. Deze beslissingen worden beïnvloed door de *'spatial opportunity structure'* die aanwezig is in de buurt, maar hierbinnen is dus nog het een en ander aan bewegingsruimte. Deze keuzes beïnvloeden vervolgens weer de kansen die personen later in het leven hebben, en vormen zo *'path-dependent trajectories of achieved socioeconomic status and subsequent life decisions, in cumulatively reinforcing processes that can stretch across lifetimes and generations'* (p. 3). Holloway en Valentine (2000) spreken van *'many childhoods'*. Modernisering en individualisering hebben geleid tot een grote diversiteit in de leefstijlen van kinderen en jongeren en een groter aanbod van activiteiten om in te participeren, wat vervolgens heeft geleid tot een grote variatie in het sociaal-ruimtelijk gedrag van kinderen en jongeren (Du Bois-Reymond, 1998; Loebach & Gilliland, 2014; Villanueva et al., 2012). Bovendien is recent aangetoond dat de persoonlijkheid van kinderen belangrijk is om te begrijpen of de buurt een invloed heeft op het gedrag van kinderen (Nieuwenhuis et al., 2015). Jongeren met een veerkrachtige persoonlijkheid (gemiddelde zelfcontrole en een hoge mate aan veerkracht) blijken niet te lijden onder de buurt. Hun schoolprestaties worden niet beïnvloed door achterstanden in de buurt en ook hun arbeidsperspectief wordt niet door de omgeving beïnvloed. Bij minder veerkrachtige jongeren wordt daarentegen wel een effect van buurtachterstand gevonden op schoolsucces en de arbeidsmarktpositie.

MacDonald en collega's (2005) tonen hiernaast door middel van biografieën van jongeren aan hoe ze verschillende, inventieve en veerkrachtige manieren ontwikkelen om met de achterstand in hun buurt om te gaan. In termen van Roberts (1997) kunnen we dit zien als *'structured individualisation'*: aan de ene kant kunnen kinderen en jongeren zelf hun weg bepalen, echter aan de andere kant worden hun keuzes nog deels bepaald door gezinskenmerken, sociaaleconomische status en sociaal en cultureel kapitaal wat onderdeel is van de lokale context (Forrest & Kearns, 2001). Anderson (2000) beschrijft hoe jongeren verschillend omgaan met het opgroeien in een achterstandsbuurt met veel gang-gerelateerd geweld. Terwijl sommigen het gebruik van geweld als enige oplossing zien, zijn er andere jongeren die verschillende – niet-gewelddadige – strategieën ontwikkelen om met de

situatie om te gaan. Green en Singleton (2006) beschrijven verder hoe jonge vrouwen hun sociaalruimtelijk gedrag managen om zo risico te vermijden. Ze tonen tevens aan dat er significante verschillen zijn tussen en binnen de groepen jonge vrouwen.

Het idee dat kinderen en jongeren ook *agency* hebben, betekent ook dat zij zelf kunnen bijdragen aan de leefbaarheid in de buurt. Kinderen worden dus niet alleen beïnvloed door de buurt, maar kunnen op hun beurt op verschillende manieren de buurtcontext definiëren, betwisten en transformeren (Chaskin et al., 2013; Gotham, 2003; Sykes, 2011b). Er is dus sprake van een wederkerige relatie tussen de buurt en haar bewoners, wat het onderzoeken van buurteffecten extra complex maakt. Galster en Sharkey (forthcoming) stellen bijvoorbeeld dat de mogelijkheden van individuen afhankelijk zijn van de 'spatial opportunity structures' van personen, maar dat deze structuren ook weer kunnen veranderen als gevolg van de acties van huishoudens. Ze noemen het voorbeeld van slechte scholing in de buurt. Dit kan de kansen van kinderen beperken, echter als ouders gezamenlijk besluiten om politieke actie te ondernemen, dan zou dit ertoe kunnen leiden dat er meer geld in de betreffende school wordt gestoken. Ook in de Nederlandse context zijn er verschillende initiatieven te noemen waarbij buurtbewoners elkaar ontmoeten en activiteiten ontplooiën voor de buurt. Op het kleinschalige niveau van portiek of straat zijn bewoners soms samen actief om de kwaliteit van het leefklimaat te bewaken en te verbeteren. Ook jongeren kennen hun informele netwerken. De gemeente Utrecht noemt in het rapport 'Meedoen in de krachtwijken' (2008) een aantal voorbeelden (zie ook box 3). Zo runnen groepen jongeren een digitaal platform (UCEE Station) en brengen filmpjes uit op YouTube over zaken die in de buurt spelen. Daarnaast werken jongeren mee aan de inrichting van de openbare ruimte en organiseren ze jaarlijks een buurtfestival. Een andere groep jongeren geeft een eigen tijdschrift uit om het imago van de buurt en van de jongeren uit de buurt te verbeteren.

Box 3: Een voorbeeld van agency: jongereninitiatief Van & Voor Jongeren in Kanaleneiland

In februari 2003 is Van & Voor Jongeren tot leven gebracht door vier jongeren uit Kanaleneiland. De totstandkoming had te maken met verschillende negatieve factoren waarmee de jongeren uit Kanaleneiland werden geconfronteerd. De buurt kwam overwegend negatief in het nieuws en dit had een sterk negatief effect op de meeste jongeren in de buurt. Van & Voor Jongeren is opgericht om deze negatieve spiraal te doorbreken. Het initiatief is begonnen met het organiseren van discussieavonden, daarna zijn de activiteiten verder uitgebreid naar bijvoorbeeld buurtfeesten, voetbaltoernooien, workshops, uitwisselingsprojecten, huiswerkbegeleiding en sollicitatietraining.

Inmiddels is de Stichting Van & Voor Jongeren sterk gegroeid en telt ruim 1000 jongeren. Het is erg laagdrempelig voor de jongeren om de organisatie te benaderen, aangezien het bestuur uit jongeren bestaat. Stichting Van & Voor Jongeren wil met haar activiteiten een bijdrage leveren aan de verbetering van de veiligheid in Utrecht zuidwest, jongeren stimuleren activiteiten voor henzelf te organiseren, het stadsdeel Utrecht zuidwest leefbaar te houden en de communicatie tussen de verschillende bewoners te verbeteren.

5.3 Buurtbeleving

Een andere tekortkoming van de klassieke buurteffectstudies is dat er nauwelijks aandacht wordt besteed aan de beleving van plaats. Vaak wordt er gekeken naar objectieve buurtkenmerken, zoals inkomen, etnische samenstelling of werkloosheidscijfers. Veel minder aandacht wordt besteed aan hoe bewoners hun buurt zelf ervaren en gebruiken. Zoals Sharkey en Faber (2014, p. 562) stellen: *‘a single neighborhood is experienced in different ways by groups of individuals who have lived there for varying lengths of time, and who spend their time within the neighborhood in different ways and in their own spaces, carving out unique social worlds from the common environment that surrounds them’.*

In de literatuur over de beleving van plaats staan twee aspecten centraal. Ten eerste het idee dat plaatsen worden gecreëerd door sociale interactie en, ten tweede, dat plaatsen meerdere betekenissen kunnen hebben. Een studie van Spencer (2001) in de Verenigde Staten toont aan hoe individuele en contextuele kenmerken de beleving van een buurt beïnvloeden. Zo wordt de aanwezigheid van politie door meisjes ervaren als iets positiefs – omdat het hun gevoel van veiligheid vergroot – terwijl het door jongens wordt gezien als iets negatiefs – omdat het hun vrijheid beperkt. Lynch en Banerjee (1977) illustreren daarnaast dat er geen één-op-één relatie is tussen de fysieke buurtkenmerken en de beleving van de buurt. Jongeren in een Argentijnse buurt, met een slechte kwaliteit woningen en gelegen naast een vuilnisbelt en een gevangenis, ervaren hun buurt als fijn, beschermd en vriendelijk. Ze voelen zich er veilig en thuis. Een vergelijkbaar argument wordt gemaakt door Sykes (2011b) die stelt dat we in buurteffectstudies ons ervan bewust moeten zijn dat dezelfde plek verschillende betekenissen kan hebben voor verschillende personen. Aber en Nieto (2000) stellen in hun ‘pluralistic neighbourhood theory’ dat we voor het verklaren van sociale uitkomsten van jongeren niet alleen moeten kijken naar de negatieve aspecten van de buurt, maar dat achterstandsbuurten ook positieve kenmerken kunnen hebben, in ieder geval vanuit het perspectief van de bewoners.

Hoe mensen hun omgeving ervaren, is vervolgens van invloed op hun sociaal-ruimtelijk gedrag en de sociale contacten die ze vormen (Gotham, 2003; Green & Singleton, 2006). Zoals eerder beschreven, zijn dit twee belangrijke mechanismen achter het ontstaan van buurteffecten. Van Eijk (2010) stelt dat de buurt kan worden gezien als een ‘betekenisvolle plaats’. Het ervaren van bepaalde buurten als ‘goed’ of ‘slecht’, of bepaalde plekken als ‘veilig’ of ‘onveilig’ kan van invloed zijn op het gedrag van mensen en het vormen van sociale contacten. Gotham en Brumley (2002) beschrijven bijvoorbeeld hoe bewoners bepaalde symbolische waarde toedichten aan bepaalde plekken, zoals ‘hot spaces’ en ‘hot streets’, om aan te geven dat deze onveilig zijn. Op deze manier kan het beeld van een plek en de bewoners van invloed zijn op de keuze welke plekken te bezoeken en welke sociale netwerken te vormen.

Het is van belang ons ervan bewust te zijn dat deze beleving sterk kan verschillen tussen kinderen en volwassenen. Emmelkamp (2004) stelt bijvoorbeeld dat bepaalde plekken – zoals plekken om uit te gaan – door veel ouders als onveilig worden ervaren terwijl ze door jongeren als avontuurlijke of veilige plekken worden gezien. De beleving van bepaalde plekken kan ook verschillen tussen

verschillende groepen jongeren, zoals jongens en meisjes (Karsten, 2003). Koster en Mulderij (2011) vinden in hun onderzoek in het Utrechtse Overvecht dat jongeren hun (achterstands)buurt ervaren als gezellig, en dat ze gewend zijn aan hun buurt (voor een vergelijkbaar resultaat in Rotterdam zie box 4). Visser en collega's (2014) deden onderzoek naar jongeren in twee vergelijkbare buurten in Chicago en Rotterdam en vonden dat 'risico' op verschillende manieren werd ervaren. Ze vonden verschillen tussen jongens en meisjes, maar ook tussen de twee steden. Zaken als geweld en territorialiteit van jeugdbendes maakten dat jongeren in Chicago veel meer 'risico' ervoeren, wat sterk van invloed was op welke plekken in de buurt ze konden bezoeken. In Rotterdam was dit veel minder het geval. We kunnen dus concluderen dat een compleet beeld van buurteffecten op kinderen alleen mogelijk is wanneer we ons bewust zijn van de betekenis die kinderen en jongeren geven aan bepaalde plekken en hoe dit van invloed is op hun sociaalruimtelijk gedrag en sociale netwerken.

Box 4: Maar het is wel MIJN probleebuurt!

Het belang van buurtbeleving komt goed naar voren in een studie van Visser en collega's (2015a) onder jongeren in het Rotterdamse Feijenoord. Feijenoord wordt door buitenstaanders veelal gezien als een gebied met een breed scala aan problemen, zoals lage inkomens, werkloosheid, overlast, criminaliteit en drugsgebruik. Terwijl jongeren zich goed bewust zijn van de problemen in hun achterstandsbuurt, blijkt uit de studie dat de meerderheid toch positief is over hun buurt. Waar het in buurteffectstudies gebruikelijk is de problemen toe te wijzen aan een gebrek aan sociale cohesie en hulpbronnen, blijkt dat de meeste jongeren geen tekort aan instrumentele en emotionele hulp ervaren. Hiernaast vormt de buurt een belangrijk deel van de identiteit van de jongeren. De auteurs tonen aan dat de meerderheid van de jongeren zich verbonden voelt met hun buurt omdat het hun behoefte aan onderscheidingsvermogen, continuïteit, eigenwaarde en zelfredzaamheid vervult – of in ieder geval niet hindert.

De jongeren lijken ook positiever over hun buurt dan volwassenen. De onderzoekers stellen dat het verschil tussen jongeren en volwassenen mogelijk kan worden verklaard door het feit dat voor jongeren de activiteiten en sociale netwerken meer in de buurt plaatsvinden, waardoor ze meer 'gewend' zijn aan hun buurt. Wel is het van belang met een kritische blik te kijken naar dit 'gewend zijn'. Het kan namelijk ook zo zijn dat jongeren – vanwege weinig ervaring met andere buurten – de eventuele sociale uitsluiting en achterstand in hun buurt als normaal zijn gaan zien.

5.4 De rol van andere contexten dan de buurt

Naarmate kinderen ouder worden, handelen zij meer onafhankelijk van hun ouders. Tussen de leeftijd van 12 en 18 jaar vinden radicale veranderingen plaats, ook wat betreft hun gedrag en activiteitenpatronen. Steeds meer wordt ondernomen zonder ouders, steeds vaker komt men buiten de buurt om leuke en nuttige dingen te doen. Het stadscentrum heeft winkels die niet in de buurt te vinden zijn en het uitgaansleven is vaak te vinden in het centrum van de stad. Deze plekken buiten de buurt en buiten het oog van volwassenen spelen een prominente rol in het ontwikkelen van identiteiten en gedrag van jongeren (Matthews et al., 2000) maar worden vaak niet meegenomen in buurteffectonderzoek (Dietz, 2002; Mears & Bhati, 2006). Sociale netwerken veranderen en daarmee ook de invloed van de *peers*. Een onderzoek naar de buurteffecten op kinderen en jeugd zou te

beperkt zijn als geen rekening wordt gehouden met dit veranderende gedrag. Het werk van Glick Schiller en Çağlar (2009) laat de analytische beperkingen zien van buurtstudies en pleit ervoor om analyses van stedelijk gedrag te de-territorialiseren omdat een groot gedeelte van onze oriëntaties en banden niet meer alleen lokaal georiënteerd zijn. Browning en Soller (2014) tonen tevens aan dat jongeren hun tijd besteden in verschillende plaatsen die niet zijn beperkt door de traditionele geografische grenzen zoals *census tracts*, postcodes of administratieve buurten. Soja (2010) heeft het in soortgelijk verband over het kijken naar 'interconnected city spaces'. Wong en Shaw (2011) stellen tevens dat onderzoek dat zich alleen richt op de effecten van de woonlocatie te beperkt is om volledig inzicht te krijgen in het leven van mensen en waar sociale interactie plaatsvindt. De auteurs stellen bijvoorbeeld dat beleid gericht op etnische mix weinig zin heeft als veel van de activiteiten en sociale netwerken van mensen buiten de buurt plaatsvinden. Verschillende onderzoekers stellen dan ook dat het van belang is te kijken naar de individuele *activity spaces* (Inagami et al., 2007; Newsome et al., 1998; Schönfelder & Axhausen, 2003).

Een van de contexten die van belang is voor de sociale netwerken van kinderen en jongeren, is de school. Karsten (2007) toont aan dat de school een belangrijke ontmoetingsplek is voor kinderen, jongeren en hun ouders, waar sociale netwerken worden gevormd en onderhouden. Ook Ainsworth (2002) stelt dat het gedrag van jongeren voor een groot deel wordt bepaald door vriendengroepen op school. Enerzijds wordt de school door veel onderzoekers gezien als een van de contexten waardoor buurteffecten gemedieerd worden. Oberti (2007) toont in de context van Parijs aan dat de kwaliteit van scholen sterk samenhangt met de locatie van de school: in buurten met een hoge sociaaleconomische status was er een hoge variatie aan scholen met een goede kwaliteit, terwijl er veel minder en slechtere opties waren in achterstandsbuurten. Sykes en Musterd (2011) tonen in de Nederlandse context aan dat wanneer er rekening wordt gehouden met schooleffecten, er geen statistisch significante buurteffecten overblijven. Dit suggereert dat de school inderdaad een belangrijk deel van de waargenomen buurteffecten voor haar rekening neemt.

Het verhaal zit echter weer wat complexer in elkaar dan op het eerste gezicht lijkt. Hoewel veel studies constateren dat een deel van de invloed van de buurt via de schoolcontext verloopt – wat impliceert dat de school een tussenliggend pad of mechanisme van het buurteffect is – is het ook een feit dat niet alle jongeren naar een school in hun eigen buurt gaan. Kinderen gaan vaak nog wel naar de lagere school in de buurt, maar dit is minder vaak het geval voor de middelbare school. Onderzoek van Reay en Lucey (2000) illustreert bijvoorbeeld hoe kinderen een belangrijke rol spelen in de keuze voor een middelbare school in Londen, en dat deze scholen niet altijd in de omgeving van de woonbuurt staan. Ook Sykes (2011a) toont aan dat jongeren zelf belangrijke actoren zijn binnen het keuzeprocess voor de middelbare school. Voor sommige ouders in achterstandsbuurten is het ook een bewuste strategie om hun kinderen buiten de buurt naar school te sturen (Visser et al., 2015b).

Een ander punt betreft de sociale media. In deze tijd van Internet, Facebook, WhatsApp en Instagram gaat het niet alleen om fysieke contacten, maar ook om de wijde wereld waarin contacten mogelijk zijn. Er is nog niet zoveel onderzoek gedaan naar het belang van dit soort media voor kinderen en jeugd, maar onderzoek naar alleen maar buurteffecten zonder rekening te houden met deze media is niet erg logisch. Een belangrijke vraag daarbij is in hoeverre online en offline netwerken van jongeren

elkaar overlappen (Madge & O'Connor, 2006; Reich et al., 2012) en in hoeverre het juist gescheiden werelden vormen (Davis, 2010), waardoor sociale media wellicht een eigenstandig effect hebben op de ontwikkeling van jongeren. Verschillende studies tonen aan dat sociale media voor jongeren belangrijk zijn om hun *activity space* uit te breiden en zo nieuwe sociale contacten te vormen, te experimenteren met sociale identiteiten, en een vorm van zelfwaarde te ontwikkelen (Aarsand & Aronsson, 2009; Crowe & Bradford, 2006; Livingstone & Brake, 2010; Wilson, 2015). Ruckenstein (2013) stelt dat online gemeenschappen tegenwoordig een belangrijk onderdeel vormen van het sociale leven van jongeren, vooral omdat het jongeren in staat stelt sociale en geografische grenzen, vaak opgelegd door ouders of leraren, te overschrijden. Codagnone en Kluzer (2011) tonen hiernaast aan dat voor etnische minderheden online sociale netwerken een belangrijk middel vorm zijn voor het uitbreiden van zowel *bonding capital* als *bridging capital*.

6. De rol van de ouders

Dat ouders invloed hebben op hun kinderen staat buiten kijf. Ouders worden beïnvloed door de buurt waarin ze wonen, wat weer van invloed kan zijn op hun opvoedstrategieën (mediërend effect). Daarnaast kunnen ouders ook juist het effect van de buurt of hun kinderen bufferen door bepaalde opvoedstrategieën te ontwikkelen (modererend effect).

Verschillende onderzoeken hebben aangetoond dat buurten invloed kunnen hebben op het gedrag en de attitudes van ouders (Beyers et al., 2003; Chung & Steinberg, 2006; Rankin & Quane, 2002). Uiteraard spelen de in hoofdstuk 4 genoemde mechanismen daarbij een rol. Ten eerste kan het leven in achterstandsbuurten voor ouders stress met zich meebrengen; dat risico lijkt het grootst voor alleenstaande moeders (Elder Jr et al., 1995; Linares et al., 2001; Simons et al., 2002). Dit heeft te maken met het feit dat opvoeden in achterstandsbuurten andere problemen met zich meebrengt dan in andere buurten (Beyers et al., 2003; Chung & Steinberg, 2006; Elder Jr et al., 1995; Klebanov et al., 1994; Pinkster & Droogleever Fortuijn, 2009; Rankin & Quane, 2002). Ouders zullen zich daar meer zorgen maken dat hun kind in aanraking komt met slechte rolmodellen, probleemgedrag ontwikkelt of slachtoffer wordt van geweld. Ook is er in achterstandsbuurten vaak sprake van minder sociale controle, wat betekent dat ouders minder elkaars kinderen in de gaten houden (Pinkster & Droogleever Fortuijn, 2009; Sampson & Raudenbush, 1999). Bovendien zijn de voorzieningen vaak slechter in achterstandsbuurten – in ieder geval in de Verenigde Staten – waardoor het moeilijker is voor ouders om hulp te zoeken of goede voorzieningen te vinden (Jencks & Mayer, 1990; Leventhal & Brooks-Gunn, 2000; Leventhal & Brooks-Gunn, 2005). Hierbij dient wel opgemerkt te worden dat in landen met een uitgebreidere welvaartsstaat, er vaak veel minder sprake is van een tekort aan overheidsvoorzieningen in achterstandsbuurten (Pinkster & Droogleever Fortuijn, 2009).

Tevens spelen sociaal-interactieve mechanismen hier een rol (zie ook paragraaf 4.1.). Door bijvoorbeeld de sociale contacten en de heersende waarden en normen in een buurt kunnen ouders worden beïnvloed en dat kan vervolgens weer een effect hebben op het gedrag van de ouders richting de kinderen en op het gedrag (en de houdingen) van kinderen zelf (Galster, 2012). Door de nabijheid van meer deviante waarden en normen zijn zij ook eerder geneigd om deviant gedrag als normaal te beschouwen en dat door te geven aan hun kinderen. Holloway (1998) toont aan dat verschillende buurten verschillende ‘moral geographies of mothering’ hebben, of in andere woorden, welke normen er zijn over opvoeding. Deze geographies of mothering worden gevormd in sociale netwerken (Edwards & Gillies, 2004; Foy-Phillips & Lloyd-Evans, 2011). Bovendien kan het effect van het opgroeien in een achterstandsbuurt worden gemedieerd door de sociale netwerken van de ouders. Sociale contacten van ouders zijn vaak met gelijkgezinden en leveren uiteindelijk meer *bonding* dan *bridging* sociale contacten op (Brooks-Gunn & Duncan, 1997). Dit betekent dat ouders in achterstandsbuurten vaak het sociaal kapitaal missen dat hun kan helpen met de opvoeding.

Hiernaast kunnen ouders verschillende tactieken hebben om om te gaan met de (mogelijke of gepercipieerde) nadelen van het wonen in een achterstandsbuurt. Natuurlijk kunnen ze verhuizen, maar dat is niet voor iedereen financieel weggelegd. Galster en Santiago (2006) tonen aan dat de meerderheid van ouders in hun onderzoeksbuurten denkt dat er een negatief effect van de buurt is op hun kinderen, en dat de meesten verschillende strategieën ontwikkelen om hun kinderen tegen deze negatieve invloeden te beschermen. Ouders kunnen in hun opvoeding voor een zogenaamde

promotive strategy kiezen. Een dergelijke opvoedingsstrategie legt de nadruk op de ontwikkeling van een kind en het verwerven van zogeheten cultureel kapitaal (Pinkster & Droogleever Fortuijn, 2009). Door een kind kennis en vaardigheden mee te geven, kunnen mogelijke nadelige effecten van het wonen in een bepaalde buurt worden tegengegaan. Het kind leert als het ware om op een positieve wijze om te gaan met de uitdagingen en met de mogelijke problemen in de directe omgeving. Daarnaast zoeken ouders die de *promotive strategy* hanteren ook naar mogelijkheden buiten de buurt (denk bijvoorbeeld aan sport of muziekles) die de ontwikkeling van hun kinderen stimuleren (Furstenberg, 1999; Jarrett, 1997). Daartegenover staat de zogenaamde *protective strategy*: hier is de opvoeding niet zozeer gericht op het omgaan met de buurt, maar juist op het zoveel mogelijk beschermen tegen de negatieve invloeden van een buurt (Furstenberg, 1999; Jarrett, 1997; Karsten, 2005; Pain, 2006; Valentine & McKendrick, 1997). Dit kan bijvoorbeeld leiden tot het niet (alleen) buiten mogen spelen, het gezelschap houden van kinderen en het constant wijzen op de gevaren die in de buurt op de loer liggen. Paradoxaal genoeg kunnen dergelijke beperkende strategieën juist de sociale en cognitieve ontwikkeling van kinderen in de weg staan. De meeste opvoedstrategieën bestaan uit een combinatie van *promotive* en *protective* componenten.

Net als bij kinderen (zie paragraaf 5.3), speelt ook bij ouders de buurtbeleving een belangrijke rol in de opvoedstrategieën die ze gebruiken. Ouders die in dezelfde buurt wonen, kunnen heel verschillend denken over de gevaren en mogelijkheden in de buurt en wat een 'goede opvoeding' inhoudt (O'Neil et al., 2001; Perrier, 2010; Roosa et al., 2003; Vincent et al., 2010). Visser en collega's (2015b) laten bijvoorbeeld zien dat in de achterstandsbuurt Feijenoord in Rotterdam drie typen ouders bestaan: beschermende ouders, *similarity seekers* (gelijkheidszoekers) en *coping parents* (selecterende ouders). De strategieën van deze ouders zijn afhankelijk van hun buurtbeleving en de toegang tot (lokale) sociale netwerken (zie box 5). Ook De Haan en collega's (2013) onderscheiden drie verschillende typen opvoeders onder migrantenouders, afhankelijk van het soort netwerken dat ze hebben en hun persoonlijke kenmerken: de navigerende opvoeder, de onafhankelijke opvoeder en de 'specialist'.

Tot slot, is het van belang op te merken dat kinderen ook kunnen onderhandelen over de regels die hun ouders opleggen, vooral als de kinderen ouder worden (Emmelkamp, 2004; Matthews et al., 2000; Sibley, 1995; Valentine, 1997; Valentine, 1996a; Valentine, 1996b). Backet-Millburn en Harden (2004) illustreren bijvoorbeeld hoe er dagelijks onderhandelingen tussen ouders en kinderen plaatsvinden over het sociaalruimtelijk gedrag van de kinderen. Valentine (1997) toont daarnaast aan hoe jongeren de regels opgelegd door ouders onderhandelen of eenvoudigweg zich er niet aan houden. Te denken valt aan het achterhouden van informatie, niet op tijd thuiskomen of blijven slapen bij een vriend of vriendin.

Box 5: Diversiteit in opvoedstrategieën

Het wonen in een achterstandsbuurt wordt vaak in verband gebracht met opvoedproblemen. Veel studies brengen buurtachterstand in verband met stress bij de ouders, en verwaarlozende of juist autoritaire opvoedstijlen. Het is echter van belang te realiseren dat ook binnen buurten ouders kunnen verschillen in hun opvoedstijlen. Visser en collega's (2015b) vonden in het Rotterdamse Feijenoord dat ouders diverse ideeën hadden over de mate waarin hun buurt een goede plek was om hun kinderen op te voeden. De meningen varieerden van overwegend positief tot heel negatief. De perceptie van de ouders had voornamelijk te maken met hun betrokkenheid bij de sociale netwerken in de buurt en de mate waarin deze netwerken een bron van sociaal kapitaal vormden. Dit had vervolgens weer invloed op de manier waarop ze hun kinderen opvoeden.

De auteurs maken onderscheid tussen drie typen ouders: (1) de beschermende ouders: deze groep had weinig contacten in de buurt, wat resulteerde in een hoge mate van angst en veel restricties op het sociaalruimtelijk gedrag van hun kinderen; (2) de 'gelijkheidszoekers': deze groep had uitgebreide sociale netwerken binnen de buurt, vaak binnen de etnische gemeenschap, de kinderen waren vrijer zich te bewegen door de buurt vanwege de hoge mate van sociale controle van de gemeenschap; (3) de 'selecterende ouders'; deze ouders hadden gemengde gevoelens over de buurt en waren daarom selectief in de betrokkenheid in de buurt: ze hadden gedeeltelijk de mogelijkheid om kansen buiten de buurt te zoeken.

Table 1: Drie opvoedstrategieën

Type	Perceptie van de buurt	Betrokkenheid bij de buurt	Sociaal kapitaal	Sociaalruimtelijke opvoedstrategieën
Beschermende ouders	Overwegend negatief	Laag	Gezin (bonding)	Hoge mate van sociaalruimtelijke restricties
Gelijkheidszoekers	Overwegend positief	Hoog	Buurt (bonding)	Focus op eigen (etnische) groep, sociale controle
Selecterende ouders	Gemengd	Gemiddeld	Binnen en buiten de buurt (bridging)	Selectief gebruik maken van mogelijkheden binnen en buiten de buurt

7. Cumulatieve en non-lineaire effecten

Recent hebben onderzoekers zich ook steeds meer verdiept in methodologische vraagstukken rondom buurteffecten (op kinderen). Traditionele buurteffectstudies (Leventhal & Brooks-Gunn, 2000) kijken vaak maar naar één punt in de tijd en gaan uit van een lineair effect tussen de achterstand van de buurt en de sociale uitkomsten van kinderen. Er zijn echter twee zaken die vaak over het hoofd worden gezien in deze studies: (1) de vraag of er een cumulatief effect van de buurt bestaat en hoe bepaalde 'doseringen' van achterstand een rol spelen; (2) de mogelijkheid dat de relatie tussen buurtkenmerken en sociale uitkomsten van kinderen niet lineair is, maar dat er zogeheten 'tipping points' bestaan.

7.1 Cumulatieve effecten

Het is een nog vrij open vraag in hoeverre er in het leven van kinderen en jongeren sprake kan zijn van een zogenaamd cumulatief buurteffect. Daarbij gaat het om de vraag in hoeverre het wonen in een achterstandsbuurt tijdens de kinderjaren op latere leeftijd nog effect heeft. Daarbij zou de hypothese kunnen worden geformuleerd dat naarmate kinderen langer in een achterstandsbuurt wonen, de negatieve effecten groter kunnen zijn en dat op latere leeftijd verhuizen naar een dergelijke buurt voor een kind minder effecten heeft dan er een heel leven lang te wonen.

Deze hypothese is onlangs pas onderzocht, wat te maken heeft met het beschikbaar komen van unieke longitudinale datasets. Galster en collega's (2015a) hebben voor de Verenigde Staten laten zien dat het opgroeien in arme en onveilige buurten negatieve gevolgen heeft voor de participatie op de arbeidsmarkt in een latere levensfase. In Zweden is aangetoond dat het opgroeien in een arme buurt een negatief effect heeft op het inkomen dat men later verdient (Hedman et al., 2015). Van Ham en collega's (2014) deden een soortgelijk onderzoek onder etnische minderheden in Zweden. Ze onderzochten de mate waarin jongeren werden blootgesteld aan concentraties van armoede tot 18 jaar nadat ze het ouderlijk huis hadden verlaten. De conclusie was dat de uitkomst sterk afhankelijk was van de buurt van de ouders en de etnische achtergrond. Sharkey (2008) toont daarnaast in de Amerikaanse context aan dat kinderen die opgroeien in een achterstandsbuurt, vaak als volwassene ook nog in een achterstandsbuurt wonen. Dit was het geval voor 70 procent van de Afro-Amerikanen, vergeleken met maar 40 procent van de blanken. Galster, Santiago, Lucero en Cutsinger (2015a) deden onderzoek onder Afro-Amerikaanse en Latino volwassenen in Denver en vonden dat het opgroeien in een buurt met veel migranten tijdens de late adolescentie (14-18 jaar) leidde tot slechtere arbeidsperspectieven als volwassene (18-33 jaar). Chetty en collega's (2014) tonen aan dat er binnen de Verenigde Staten grote ruimtelijke verschillen zijn in de mate waarin kinderen uit gezinnen met lage inkomens een hoog inkomen kunnen behalen als volwassene (zogeheten 'intergenerational mobility'). Deze ruimtelijke verschillen hangen samen met de mate van residentiële segregatie, inkomensongelijkheid, schoolkwaliteit, sociaal kapitaal en familiestructuur.

Oreopoulos (2003) heeft in zijn studie de arbeidsperspectieven van volwassenen onderzocht die als kind opgroeiden in verschillende buurten in Toronto. De buurten verschilden sterk in leefbaarheid en criminaliteit. In tegenstelling tot Galster en collega's vindt hij slechts een heel klein tot geen effect van het opgroeien in een achterstandsbuurt als kind op het uiteindelijk inkomen, op de kans op werkloosheid en het gebruik moeten maken van uitkeringen.

Longitudinale data laat ook zien dat kinderen en jongeren regelmatig verhuizen (De Souza Briggs & Keys, 2009; Musterd et al., 2012; Quillian, 2003; Timberlake, 2007). Dit maakt buurteffectstudies extra ingewikkeld, want verhuizingen kunnen op zichzelf ook negatieve effecten hebben op jongeren. Zo laat Amerikaans onderzoek zien dat verhuisde jongeren een verhoogde kans hebben op schooluitval (Astone & McLanahan, 1994) en delinquent gedrag (Haynie en South (2005). De verklaring daarvoor is dat de verhuizing nadelige effecten heeft op het sociale netwerk van de ouders en de kinderen. Een verhuizing maakt het voor ouders ook moeilijker om zicht te hebben op hun kinderen, omdat ze vrienden van hun kinderen en de ouders van die vrienden vaak niet goed kennen (Coleman, 1988). Overigens laat het onderzoek van Hagan et al. (1996) zien dat het effect van de verhuizing sterk afhangt van de relaties tussen ouder en kind. Naarmate de band tussen ouders en kind beter is, is het effect van de verhuizing kleiner. Overigens vinden Bolt et al. (2011) geen nadelig effect van verhuizingen op de schoolprestaties van jongeren in Utrecht. Dat komt waarschijnlijk omdat het om verhuizingen binnen Utrecht ging, waarbij er zelden geswitcht werd naar een andere school.

Dat er met enige regelmaat verhuist wordt betekent ook dat kinderen verschillende 'doseringen' krijgen van verschillende buurten. Deze 'doseringen' kunnen een positieve of negatieve invloed hebben. Verschillende onderzoekers stellen dat er een bepaalde tijd nodig is in een achterstandsbuurt voordat een buurt daadwerkelijk effect heeft (Hedman, 2011; Musterd et al., 2012; Quillian, 2003). Een jong persoon die maar een korte periode in een bepaalde buurt heeft gewoond, wordt waarschijnlijk minder beïnvloed door die buurt dan een persoon die al zijn of haar hele leven in die buurt woont. Het is dus van belang te kijken naar hoe lang een kind in een achterstandsbuurt heeft gewoond en in welke periode van zijn of haar leven. Verschillende studies tonen een verband aan tussen de 'dosering' van achterstandsbuurten en sociale uitkomsten van kinderen en jongeren, zoals het behalen van een middelbareschooldiploma (Aaronson, 1998; Crowder & South, 2011; Wodtke et al., 2011), verbaal vermogen van kinderen (Sampson et al., 2008), gezondheidsuitkomsten (Do, 2009) en cognitief vermogen van kinderen (Sharkey & Elwert, 2011). Hoe meer tijd er in een achterstands-buurt wordt doorgebracht, des te groter het effect van de buurt op sociale uitkomsten.

Een ander aspect wat meegenomen moet worden is dat kinderen en hun gezinnen nog door hun oude buurt beïnvloed kunnen worden, zelfs een lange tijd na de verhuizing. Kinderen en jongeren kunnen bijvoorbeeld nog sociale contacten onderhouden met personen uit de oude buurt (Hedman, 2011; Visser et al., 2014). Galster en Sharkey (forthcoming) stellen daarnaast dat het bereiken van een zekere sociaaleconomische status moet worden gezien als een padafhankelijk proces. De sociaaleconomische (buurt)situatie zal de mogelijkheden en keuzes van kinderen beïnvloeden, waardoor er weer nieuwe mogelijkheden en keuzes komen (of een gebrek daaraan) en zo voort. Het al dan niet afmaken van een opleiding kan bijvoorbeeld de 'opportunity set' van jongeren beïnvloeden. Deze verschillen tussen personen zullen leiden tot verschillende levenspaden in de toekomst.

7.2 Non-lineaire effecten

Een ander aspect dat vaak over het hoofd wordt gezien in traditionele buurteffectstudies is dat het verband tussen buurtkenmerken en sociale uitkomsten van jongeren mogelijk niet lineair verloopt. Er bestaat een grote kans dat er zogenaamde omslagpunten (of *tipping points*) in bijvoorbeeld kansarmoede bestaan waarna het effect van de buurt sterker toeneemt. Galster (2002) stelt bijvoorbeeld

dat het effect van het percentage mensen dat onder de armoedegrens leeft op sociale uitkomsten (zoals crimineel gedrag of vroegtijdig schoolverlaten) te verwaarlozen is zo lang het percentage bewoners die in armoede leven onder de 20 procent blijft, daarna neemt het effect sterk toe tot het armoedepercentage de 40 procent bereikt, waarna het effect weer stabiliseert. Crane (1991) vindt vergelijkbare omslagpunten in zijn onderzoek naar de relatie tussen het percentage bewoners met een hoge SES en vroegtijdig schoolverlaten en tienerzwangerschappen. Als het aantal bewoners met een hoge SES onder de vijf procent zakt, nemen deze sociale problemen sterk toe. Chase-Lansdale en collega's (1997) tonen aan dat het percentage hoge inkomens in de buurt van invloed is op de IQ-scores van meisjes en Afro-Amerikaanse kinderen, maar alleen als het aandeel hoge inkomens zich tussen de 25 en 75 procent bevindt. Voor andere kinderen was het verband wel lineair. In de West-Europese context is er minder onderzoek gedaan naar omslagpunten, vooral niet op het gebied van sociale uitkomsten van kinderen en jongeren. De studies die er zijn richten zich vooral op arbeidsperspectieven van volwassenen en vinden inconsistente resultaten (Buck, 2001; Galster et al., 2008; McCulloch, 2001; Musterd et al., 2003; Musterd & Andersson, 2006; Ostendorf et al., 2001; Van der Klaauw & Van Ours, 2003).

8. Conceptueel model en conclusies

In dit hoofdstuk komen we tot de conclusies van ons rapport. Wij kiezen ervoor om deze conclusies aan de hand van een conceptueel model op te bouwen. Het conceptueel model voor buurteffecten op kinderen en jongeren is opgebouwd uit verschillende stappen, die overeenkomen met de hoofdstukken zoals behandeld in het rapport. Uiteindelijk komen we via vijf stappen tot het complete model. Dit model is deels gebaseerd op Pinkster's (2009) conceptuele model voor buurteffecten op arbeidsuitkomsten en Sykes' (2011a) model van de relatie tussen jongeren, buurten en scholen. De algemene conclusie van dit rapport is uiteindelijk dat de vraag of er buurteffecten op kinderen en jongeren zijn niet zo makkelijk is te beantwoorden. Tussen het bestaan van buurtkenmerken en sociale uitkomsten zit een groot aantal andere factoren en mechanismen die alle een rol spelen. Hoe groot die rol is, is vervolgens weer moeilijk te zeggen: dat hangt er sterk vanaf welke afhankelijke en onafhankelijke variabelen worden gebruikt en in welke ruimtelijke en politieke context is onderzocht. Daarbij komt dat er zelfs bij het gebruik van min of meer dezelfde variabelen vaak verschillende resultaten uitkomen. Al met al lijkt het er wel op dat als er buurteffecten worden gemeten, deze in het algemeen klein zijn vergeleken met persoonlijke variabelen (leeftijd, opleiding, etc.). Tenslotte is een belangrijke algemene conclusie dat niet alles meetbaar is te maken. Kwalitatief onderzoek laat vaak zien dat verschillende factoren, inclusief buurtkenmerken, een rol (lijken te) spelen bij het verklaren van sociale uitkomsten, maar maakt niet duidelijk hoe groot de invloed van die buurt dan precies is.

8.1 Conceptueel model

STAP 1: Directe buurteffecten

De meest simpele versie van het conceptuele model toont een direct effect van de buurtkenmerken op de sociale uitkomsten van kinderen en jongeren. Deze stap laat zien wat er in hoofdstuk 3 besproken is: namelijk dat het opgroeien in achterstandsbuurten invloed kan hebben op sociale uitkomsten van kinderen en jongeren zoals het behaalde onderwijsniveau, arbeidsperspectieven, gezondheid, delinquentie en radicalisering.⁵

Waar in het Europese en daarmee ook het Nederlandse onderzoek nog nauwelijks aandacht voor bestaat, is de vraag of buurteffecten vooral optreden boven een bepaalde drempelwaarde. Neemt bijvoorbeeld de kans op delinquent gedrag toe als de concentratie van armoede boven een bepaalde drempelwaarde uitkomt?

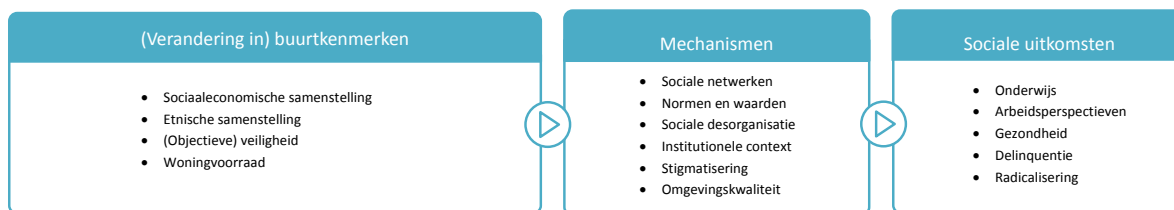
⁵ Tussen die sociale uitkomsten bestaan ook weer verbanden: een lage opleiding leidt bijvoorbeeld voor velen ook tot een slechtere baan.

STAP 2: De mechanismen achter buurteffecten

Het model in stap 1 geeft echter nog geen inzicht in de vraag *waarom* buurteffecten plaatsvinden. Wat zijn de achterliggende mechanismen? Daarom voegen we in stap 2 een box 'mechanismen' toe, die aangeeft dat de kenmerken van de buurt door verschillende processen van invloed kunnen zijn op de sociale uitkomsten van kinderen en jongeren. Dit komt overeen met wat er in hoofdstuk 4 is besproken. In het model staan de mechanismen kort vermeld, maar achter iedere term zit natuurlijk een dieper verhaal en een redenering:

- Bij de *sociale netwerken* gaat het om het idee dat door sociale contacten kinderen en jongeren op mogelijkheden of beperkingen worden gewezen (bijvoorbeeld het bestaan van cursussen of onveilige plekken). Omdat netwerken van kinderen erg lokaal kunnen zijn, is het van belang welke mogelijkheden tot sociaal contact er in de directe woonomgeving zijn: wanneer de buurt wordt bevolkt door huishoudens met een laag inkomen, is de kans groot dat contacten alleen plaatsvinden met *peers* uit dit soort groepen en dat kan beperkend werken op de mogelijkheden.
- Bij de *normen en waarden* gaat het om het overnemen van waarden en normen die in een buurt en binnen bepaalde groepen normaal worden geacht. Het zien van criminele activiteiten in de buurt kan een jongere bijvoorbeeld aanzetten tot criminaliteit. De term straatcultuur wordt in deze context vaak gebruikt: deze wijkt dan vaak af van de thuis- en de schoolcultuur en het bestaan ervan kan ervoor zorgen dat kinderen en jongeren bepaalde waarden en normen overnemen die uiteindelijk negatieve sociale uitkomsten hebben, zoals hanggedrag, het niet vinden van een baan en delinquentie.
- Bij het mechanisme waarin *sociale desorganisatie* centraal staat, gaat het om het idee dat in buurten met weinig sociale samenhang formele en informele sociale controle ontbreekt, waardoor ongewenst gedrag, zoals criminaliteit, gemakkelijker ontstaat.
- De *institutionele context* kan van belang zijn, omdat de ene buurt beter is voorzien dan de andere: betere scholen, meer buurthuizen, bibliotheken jeugdcentra of meer of betere lokale initiatieven die erop zijn gericht om kinderen en jongeren op allerlei terreinen te helpen en ze voor afglijden te behoeden. Bij het ontbreken van (goede) voorzieningen is de kans op een negatieve sociale uitkomst groter, zeker ook in achterstandswijken.
- Bij *stigmatisering* gaat het om het (negatieve) beeld dat mensen van een buurt kunnen hebben. Door dit negatieve beeld trekt een buurt bijvoorbeeld minder goede leraren aan, kunnen bewoners van een buurt worden gediscrimineerd op de arbeidsmarkt (werkgevers kiezen liever iemand uit een andere buurt) en kunnen gevoelens van minderwaardigheid ontstaan bij de bewoners van de gestigmatiseerde buurt.
- Bij de *omgevingskwaliteit* gaat het om het idee dat fysieke kenmerken van een buurt kinderen kunnen stimuleren (of juist belemmeren) om bepaald gedrag te vertonen.

Het is niet duidelijk uit de literatuur wanneer welke mechanismen precies spelen en hoe belangrijk ze ten opzichte van elkaar zijn. De mechanismen sluiten elkaar in elk geval niet uit. Het is aannemelijk dat buurteffecten vooral groot zijn daar waar meerdere mechanismen naast elkaar bestaan of elkaar zelfs versterken.

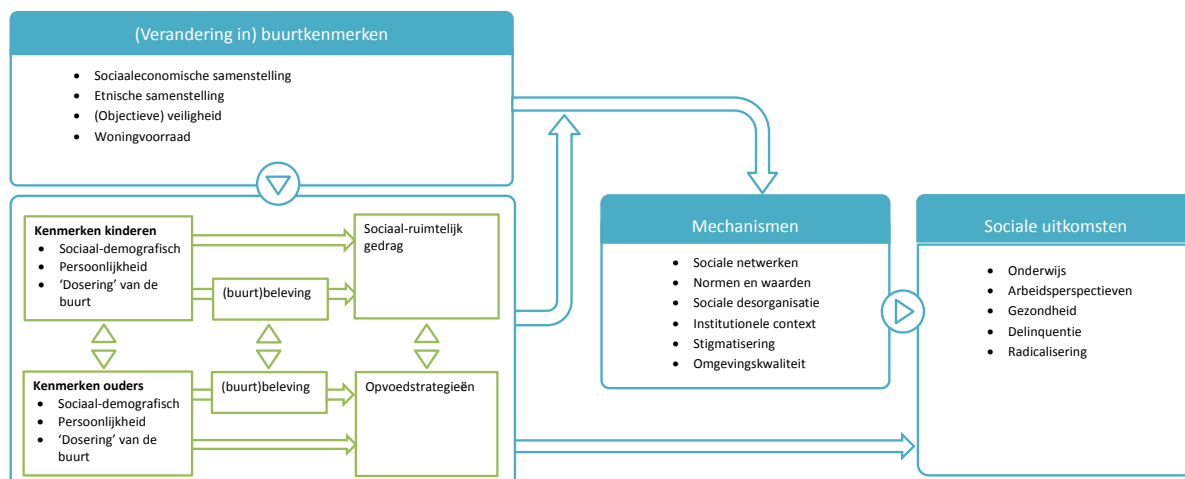
STAP 3: De rol van individuele kenmerken en *agency* van kinderen en ouders

Bij stap 3 voegen we een box toe die staat voor de individuele kenmerken en *agency* van kinderen en ouders. Zoals is besproken in hoofdstuk 5, is de mate waarin, en de manier waarop de buurt van invloed is op kinderen afhankelijk van hun persoonlijke kenmerken, zoals leeftijd, etnische groep, geslacht en sociale klasse. Bovendien is de persoonlijkheid van jongeren van belang. Veerkrachtige jongeren kunnen zich beter weren tegen mogelijke negatieve invloeden vanuit de buurt dan andere jongeren. Daarnaast verdient de ‘dosering’ van de buurt aparte aandacht. Zoals in paragraaf 7.1 is aangegeven, kunnen kinderen en jongeren op verschillende momenten in hun leven in verschillende buurten wonen. Het zou dan kunnen dat men op iedere woonplek wat “oppikt”, positief of negatief. Hoe meer tijd men doorbrengt in een achterstandsbuurt, des te steker het effect op bepaalde sociale uitkomsten zou kunnen zijn. Dat kan dan gaan om een dagelijkse basis, maar kan ook worden gezien over het hele leven. Het zal duidelijk zijn dat het erg lastig is om onderzoek naar dat laatste perspectief uit te voeren. Longitudinale data, waarin zowel bekend is waar men heeft gewoond en hoeveel men heeft gebruik gemaakt van de buurt, zijn eenvoudigweg niet beschikbaar. Onderzoek naar dit soort ‘doseringen’ zal daarom beperkt blijven. Kwalitatief onderzoek biedt misschien gedeeltelijk soelaas, maar dan zal moeten worden gevraagd naar gedrag in een (ver) verleden en dat is per definitie niet erg betrouwbaar.

In hoofdstuk 6 hebben we daarnaast laten zien dat ouders een belangrijke rol spelen in het modereren en mediëren van buurteffecten. Ouders kunnen strategieën ontwikkelen om met problemen in buurten om te gaan: ze kunnen bijvoorbeeld hun kinderen zoveel mogelijk van de straat houden (*protective strategy*) of ze juist leren om te gaan met mogelijke problemen in de omgeving (*promotive strategy*). De strategie die ouders kiezen hangt af van hun eigen kenmerken, maar ook van de manier waarop ze de buurt beleven. Ouders die de buurt als onveilig ervaren, zullen hun kinderen eerder in hun bewegingsvrijheid beperken dan ouders die de buurt veilig vinden. Ouders en kinderen kunnen elkaar daarnaast ook wederzijds beïnvloeden. Binnen de box wordt daarom onderscheid gemaakt tussen kinderen en ouders en wordt door middel van de pijltjes de interactie tussen de twee aangegeven.

De *agency* van de kinderen is in het conceptueel model verwerkt via het blokje ‘sociaal-ruimtelijk gedrag’. Jongeren hebben, naarmate ze ouder worden, steeds meer keuzevrijheid in welke activiteiten ze uitvoeren en met wie ze omgaan. Dat bepaalt in belangrijke mate in hoeverre zij blootgesteld worden aan potentiële (negatieve) invloeden van de buurt. Samen met de opvoedstrategieën van de ouders speelt de *agency* van jongeren zelf dus een belangrijke rol in het bufferen van (negatieve) buurteffecten.

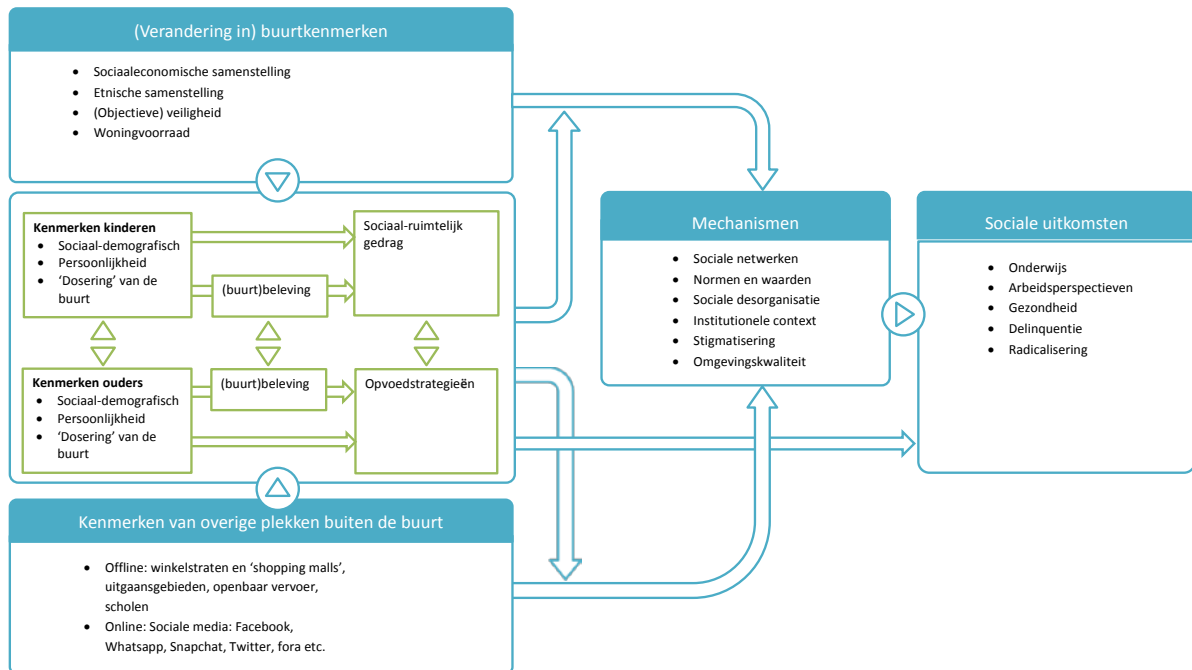

STAP 4: De invloed van contexten buiten de buurt

Kinderen en jongeren leven niet alleen in hun buurt, maar in meer of mindere mate ook daarbuiten. Voor veel jongeren zal zelfs een belangrijk deel van hun dagelijks leven zich buiten de buurt afspelen: school, de bijbaan, de vrienden en de sportclub bevinden zich immers vaak niet in de woonbuurt. Dit komt overeen met wat is besproken in paragraaf 5.4. Daarom voegen wij het blok 'Kenmerken van overige plekken buiten de buurt' toe. De plekken buiten de buurt waar jongeren hun tijd doorbrengen (winkelgebieden, uitgaansgebieden, openbaar vervoer, scholen) en de mensen die ze daar ontmoeten, kunnen van invloed zijn op de mate waarin er sprake is van een buurteffect. In theorie geldt uiteraard: hoe meer plekken van buiten de buurt van belang zijn, des te geringer wordt het effect van de buurt in het totaal. Overigens kunnen de plekken buiten de buurt ook een negatieve invloed uitoefenen op jongeren. Ook op scholen of winkelcentra buiten de buurt kunnen er mechanismen optreden (zoals stigmatisering of het overnemen van de normen en waarden van 'verkeerde' vrienden) die negatief uitpakken voor de sociale uitkomsten van kinderen en jongeren. Ook hiervoor geldt dat de mate waarin jongeren blootgesteld worden aan negatieve invloeden of juist aan kansrijke omgevingen voor een belangrijk deel wordt bepaald door de opvoedingskeuzes van de ouders en door de keuzes die jongeren zelf maken.

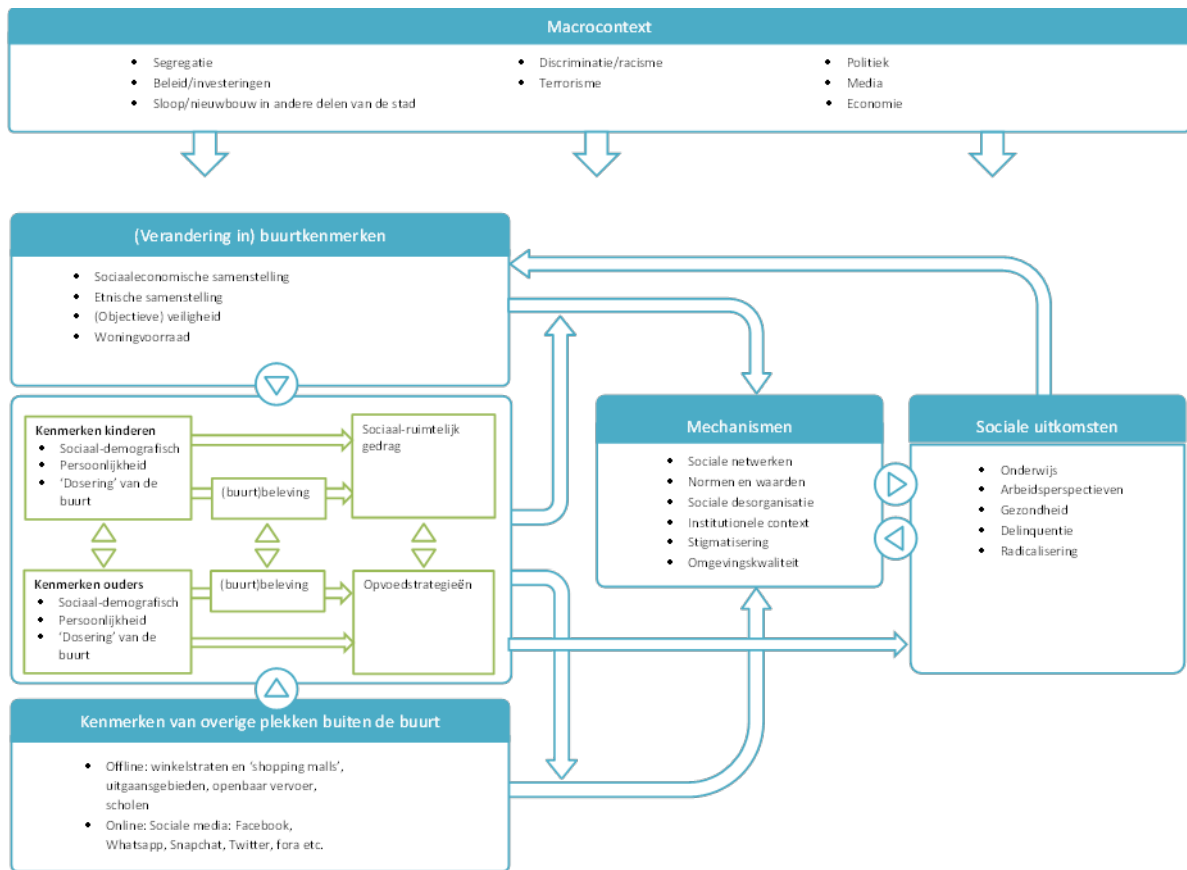
Tot slot zijn ook online contexten van belang: hier is nog weinig onderzoek naar gedaan, maar in ieder geval lijkt duidelijk dat een steeds groter deel van de sociale contacten plaatsvindt via de sociale media. Anderzijds lijkt ook duidelijk dat dergelijke contacten vriendschappen niet echt vervangen.

STAP 5: Macro-context en wederkerige effecten

In deze laatste stap voegen we allereerst de macro-context toe. Daarbij doelen we op 'grote' processen die zich op stedelijk, landelijk of mondiaal niveau afspelen, zoals segregatie, de veranderende welvaartsstaat, investeringen in buurten en scholen, sloop en nieuwbouw in andere delen van de stad (sloop kan leiden tot waterbedeffecten en nieuwbouw kan tot gevolg hebben dat de 'oude' buurten minder gewild worden), terrorisme (terroristische aanslagen of politieke Islam kunnen leiden tot spanningen tussen bewoners), politiek en media (bijvoorbeeld het afspiegelen van Marokkaanse jongeren als een probleem).

Tot slot, voegt ons model een relationele dimensie toe, door ook de wederkerige relatie tussen mensen en de buurt op te nemen in het model. In andere woorden, het richt zich op hoe 'plaats' gecreëerd wordt door interacties tussen jongeren, ouders en de buurt. Door bepaalde acties (bijvoorbeeld het rondhangen op straat of participatie in buurtprojecten) kunnen personen de buurtcontext weer veranderen. Dit is aangegeven door de pijlen tussen sociale uitkomsten en buurtkenmerken en -mechanismen.

8.2 Sterkte van de verschillende factoren

Nu door middel van het conceptuele model in kaart is gebracht hoe de relatie is tussen buurtkenmerken en sociale uitkomsten voor kinderen en jongeren en nu duidelijk is gemaakt dat vele factoren en ontwikkelingen een rol spelen, is het van belang nog kort aandacht te besteden aan het belang van de verschillende factoren. Zoals beschreven in hoofdstuk 3 en 4, komen studies die zich richten op de sociale uitkomsten van kinderen en jongeren tot uiteenlopende resultaten. Sommige onderzoeken vinden zwakke effecten, andere vinden sterke effecten en weer andere onderzoeken vinden helemaal geen effect, of zelfs een effect in omgekeerde richting (Nieuwenhuis & Hooimeijer, 2016). Dit betekent ook dat het niet mogelijk is om in het model de relatieve invloed van de verschillende mechanismen weer te geven. Het is bijvoorbeeld moeilijk te zeggen of de normen en waarden binnen een buurt belangrijker zijn voor de uitkomsten van kinderen en jongeren dan stigmatisering, dit is namelijk ook nog eens sterk afhankelijk van de context en de afhankelijke variabele, van het type kind of jongere waar het om gaat en van het gedrag en de attitude van de ouders.

Wel kunnen we onderscheid maken tussen het relatieve belang van de buurt vergeleken met andere contexten. Onderzoekers op het gebied van buurteffecten op kinderen en jongeren zijn het erover eens dat de kenmerken van het kind zelf en van het gezin een (veel) belangrijker rol spelen dan buurtkenmerken bij het verklaren van de sociale uitkomsten (Rankin & Quane, 2002; Tremblay et al., 2001). Zo stellen Rankin en Quane (2002) dat de verschillen in probleemgedrag tussen buurten vooral zijn te verklaren door de clustering van gezinnen met vergelijkbare kenmerken in een buurt. Het zijn dus vooral individuele en gezinskenmerken die de sociale uitkomsten van kinderen bepalen.

De auteurs vinden geen op zichzelf staand effect van de buurt. Andere studies komen tot soortgelijke conclusies (zie Sharkey & Faber, 2014). Deze literatuur wijst vooral op zaken als opvoeding, sociaal-economische status en opleidingsniveau van de ouders die van belang zijn voor de sociale uitkomsten kinderen en jongeren. Sharkey en Faber (2014) wijzen er echter ook op dat we het effect van de buurt kunnen onderschatten als we niet rekening houden met het feit dat controlevariabelen als school en kenmerken van de ouders ook weer door de buurt beïnvloed kunnen zijn.

Buurteffecten mogen over de hele linie dan wel beperkt zijn in omvang, dat betekent niet dat ze verwaarloosbaar zijn. Vooral voor bepaalde groepen kinderen en jongeren geldt dat ze kwetsbaarder zijn voor negatieve invloeden van de buurt. Zoals beschreven in paragraaf 5.1, kan er op basis van 'harde' factoren echter weinig worden gezegd over welke groepen dan kwetsbaarder zijn. Studies komen tot tegengestelde resultaten wanneer ze kijken naar de invloed van leeftijd, geslacht of etniciteit. Dit is ook sterk afhankelijk van welke afhankelijke variabelen gebruikt worden. Wel kunnen we wat zeggen over enkele factoren die mogelijk de kwetsbaarheid voor buurteffecten beïnvloeden. Te denken valt aan:

- *Persoonlijkheid*: veerkrachtige jongeren zijn beter in staat om te gaan met buurtachterstand dan *overcontrollers* of *ondercontrollers* (Nieuwenhuis, 2015). Veerkrachtige jongeren gaan vaker hun eigen weg en worden dus minder beïnvloed via sociaal-interactieve mechanismen. Klimstra en collega's (2010) stellen dat meisjes vaker een veerkrachtige persoonlijkheid hebben dan jongens.
- *Sociaal-ruimtelijk gedrag*: kinderen en jongeren die meer tijd doorbrengen in de buurt, worden mogelijk meer beïnvloed door de buurtcontext. Andersom zullen kinderen die zich veel buiten de woonbuurt bewegen bijna automatisch veel minder door die buurt kunnen worden beïnvloed. Ouders kunnen bijvoorbeeld ook bewust hun (jonge) kinderen naar een school in een andere buurt sturen en ze op verenigingen ver van de woonbuurt laten sporten met het doel om zo weinig mogelijk in contact te komen met buurtbewoners en juist zoveel mogelijk met anderen.
- *De rol van de ouders*: sommige ouders zullen dit soort strategieën gemakkelijker kunnen gebruiken dan andere. Inkomen lijkt hier wel een rol te spelen: huishoudens met een hoger inkomen zijn gemakkelijker in staat om hun kinderen met de auto naar allerlei verschillende plekken te brengen (de "achterbankgeneratie"; Karsten, 1995).
- *Het gebruik van alternatieve plekken*: er wordt in toenemende mate ook onderzoek gedaan naar alternatieve ontmoetingsplaatsen buiten de buurt, zoals winkelstraten en 'shopping malls' (Matthews et al., 2000), uitgaansgebieden (Brands et al., 2014; Chatterton & Hollands, 2003); openbaar vervoer (Skelton, 2013) en scholen⁶ (Perez-Prieto et al., 2003). We weten echter weinig over de relatieve invloed van deze contexten op de sociale uitkomsten van jongeren, in vergelijking met de invloed van de woonbuurt. We weten ook niet in hoeverre er sprake is van ongelijke toegang tot alternatieve plekken. Komen kinderen in kansarme

---

⁶ De school komt op twee manieren in het model terug. Ten eerste onder institutionele mechanismen. Veel traditionele buurteffectliteratuur gaat ervan uit dat de school één van de mechanismen is waardoor buurteffecten verlopen: slechtere buurten hebben slechtere scholen wat leidt tot slechtere sociale uitkomsten (zie paragraaf 4.3). Dit mechanisme gaat er echter wel vanuit dat de kinderen en jongeren binnen de buurt naar school gaan, terwijl dat zeker niet altijd het geval is, zeker niet voor de middelbare school (zie hoofdstuk 2). Daarom zijn scholen ook opgenomen onder 'andere contexten'. De school is dan een context die mogelijk meer invloed heeft op sociale uitkomsten dan de buurt. Tevens spendeert het kind mogelijk meer tijd in de 'schoolbuurt' dan in de 'woonbuurt'.

buurten wel in kansrijkere omgevingen als ze de buiten de buurt komen of vertaalt de ongelijkheid tussen kinderen op het niveau van de buurt zich ook op de andere plekken die ze bezoeken?⁷ Dat zijn interessante vertrekpunten voor vervolgonderzoek.

- *Het belang van het internet*: zoals aangetoond in paragraaf 5.4, kan internet de sociale netwerken en *activity spaces* van jongeren verbreden en kan het een positief effect hebben op hun identiteitsvorming. Tegelijkertijd is er een breed veld van literatuur dat zich richt op de gevaren van het toenemende gebruik van sociale media: zoals online pesten, grooming (online kinderlokken) en minder contacten in *real life*. Voor kinderen en jongeren die vaak van sociale media gebruik maken, kan de buurt minder van belang zijn. De online wereld wordt echter nog niet voldoende meegenomen in buurteffectstudies. Hoe beïnvloeden de online wereld en de offline wereld (van de buurt) elkaar? Hoe zijn zij gezamenlijk van invloed op de sociale uitkomsten van jongeren? Kunnen de ‘slechte’ sociale netwerken en institutionele context in achterstandsbuurten worden gebufferd door online sociale netwerken en instituties?

Kortom:

- Relatief gezien speelt de buurt maar een kleine rol (zowel in de West-Europese als Amerikaanse context). Onderzoekers zijn het erover eens dat individuele kenmerken, het gezin en de school belangrijker zijn voor de sociale uitkomsten van kinderen en jongeren.
- Desondanks kunnen bepaalde groepen jongeren kwetsbaarder zijn voor buurteffecten dan andere groepen. (Kwalitatief) vervolgonderzoek zou zich daarom kunnen richten op jongeren van wie kan worden verwacht dat zij door een combinatie van kenmerken (bijvoorbeeld weinig veerkrachtig, slechte band met ouders en een beperkt sociaal netwerk) worden belemmerd door het opgroeien in een achterstandsbuurt.
- Er is nog weinig bekend over de mate waarin andere contexten buiten de buurt een rol spelen (waaronder internet). Ook hier liggen mogelijkheden voor vervolgonderzoek.

8.3 Nederland en de Verenigde Staten

Nijman (2007, p.2) stelt in zijn boek over *comparative urbanism* dat ‘*Where things happen affects how they happen*’. Het is dus van belang om te kijken naar het belang van de verschillende mechanismen in verschillende nationale contexten. In deze studie is het vooral van belang de context van de Verenigde Staten (waar veel van de literatuur over buurteffecten vandaan komt) en die van Nederland te vergelijken. Er zijn belangrijke verschillen te vinden tussen de twee landen, vooral binnen de set factoren die we in het model onder de ‘macrocontext’ hebben geplaatst, en die vervolgens de processen binnen de buurt weer beïnvloeden. We gaan hieronder in op de zes verschillende mechanismen: sociale netwerken, normen en waarden, sociale desorganisatie, institutionele context, stigmatisering en omgevingskwaliteit (zie tabel 1).

Tabel 1: Vergelijking tussen de Verenigde Staten en Nederland

Mechanisme	Verenigde Staten	Nederland

⁷ Onderzoek van Shareck et al. (2014) onder jongvolwassenen in Montreal, Canada duidt op het laatste. Zij vonden een groot verschil tussen laag- en hoogopgeleiden in de mate van deprivatie van de woonbuurten waar ze woonden. Dat verschil in deprivatie was zelfs nog sterker als ze keken naar de plekken waar beide groepen hun activiteiten buiten de woonbuurt uitvoerden.

Sociale netwerken	Sterke mate van ongelijkheid tussen groepen en hoge mate van segregatie op stadsniveau. Weinig mogelijkheden voor <i>bridging capital</i>.	Minder ongelijkheid en minder segregatie op stadsniveau dan in de VS. Buurtten wel vaak gefragmenteerd op basis van etniciteit. Beleid gericht op sociale mix (herstructurering) lijkt weinig effect te hebben op <i>bridging capital</i>.
Normen en waarden	Jongeren in Amerikaanse achterstandsbuurtten hebben een grote kans in aanraking te komen met <i>gangs</i>, dit gaat samen met bepaalde (deviante) normen en waarden.	Nederland kent geen jeugdbendes vergelijkbaar met Amerikaanse <i>gangs</i> maar er wordt wel vaak gesproken van groepen probleemjongeren en van een straatcultuur.
Sociale desorganisatie	Gangs, en hun hoge mate van territorialiteit en wapenbezit, hebben een groot effect op het dagelijks leven in veel achterstandsbuurtten. Sociale controle vanuit het gezin (veel eenoudergezinnen), school (slechtere scholen) en jeugdwerk (lage participatie in georganiseerde activiteiten) is vaak laag in Amerikaanse achterstandsbuurtten.	Groepen jongeren, die vaak de straatcultuur omarmen, kunnen van invloed zijn op het dagelijks leven in buurtten. Echter het wapenbezit en de territorialiteit van deze groepen is veel lager, waardoor ze minder een rol spelen dan <i>gangs</i> in Amerikaanse buurtten. Sociale controle vanuit school en jeugdwerk is beter in Nederlandse achterstandsbuurtten. Sociale netwerken in Nederlandse achterstandsbuurtten zijn vaak gefragmenteerd naar etniciteit. Verschillende groepen leven vaak ongemakkelijk samen (in ieder geval de volwassenen). Sociale controle beperkt zich vaak alleen tot de eigen etnische groep.
Institutionele context	In de Verenigde Staten zijn de investeringen in instituties in achterstandsbuurtten relatief laag. Scholen, sportclubs, jongerenorganisaties en andere instituties zijn hier dus vaak van slechtere kwaliteit. Kinderen zijn ook vaak genoodzaakt naar de school in de buurt te gaan. Dit heeft te maken met langere afstanden en regels omtrent vrije schoolkeuze (deze verschillen per stad).	In Nederland wordt er juist door de overheid meer geïnvesteerd in achterstandsbuurtten. Vaak is er in deze buurtten veel jeugdwerk te vinden. Verschillen tussen scholen in verschillende buurtten zijn klein en scholen krijgen extra geld voor leerlingen uit achterstandssituaties. De laatste paar jaar wordt er echter wel in toenemende mate bezuinigd op jeugdwerk, dit is een punt van aandacht. Vrije schoolkeuze leidt ertoe dat kinderen meer mogelijkheden hebben om een school buiten de buurt te kiezen.
Stigmatisering	Geinstitutionaliseerd racisme/discriminatie is over het algemeen hoog in de Verenigde Staten. Discriminatie op basis van woonbuurt komt nog steeds veel voor (e.g. <i>red-lining</i>, discriminatie voor werk/school)	Reputatie van een buurt hangt vooral af van de etnische samenstelling en gemiddeld inkomen. Een slechte reputatie kan leiden tot bewoners die vertrekken uit de buurt of minder investeren in de buurt. Er zijn geen directe aanwijzingen dat discriminatie op basis van buurt plaatsvindt in Nederland.
Omgevingskwaliteit	Amerikaanse achterstandsbuurtten worden vaak gekenmerkt door slecht onderhoud, slechte bereikbaarheid en weinig mogelijkheden voor lopen/fietsen.	Over het algemeen is de kwaliteit van de woonomgeving redelijk goed in Nederlandse achterstandsbuurtten, ook zijn de buurtten goed bereikbaar met openbaar vervoer zijn er goede mogelijkheden voor lopen en fietsen.

De situatie in achterstandsbuurtten in de Verenigde Staten is dus over het algemeen slechter dan in Nederland, waardoor de mechanismen ook in sterkere mate werken. Dit heeft te maken met onder andere verschillen in mate van segregatie, het welvaartssysteem, het belastingsysteem (lokaal of centraal geregeld), schoolkwaliteit, een historie van *gangs* en geïnstitutionaliseerd racisme. Is er een gevaar dat we in Nederland “Amerikaanse toestanden” krijgen? Volgens ons is dat gevaar klein, om de volgende redenen:

- Buurten in Nederland, ook achterstandsbuurtten, zijn veel gemengder dan in de Verenigde Staten en de kans dat dit op relatief korte termijn wijzigt is, vrij gering.
- Contacten tussen verschillende bevolkingsgroepen zijn in Nederland veel minder gesegregeerd dan in de Verenigde Staten en de kans dat contactsegregatie in ons land zulke grote vormen aanneemt (vergeleken met de vaak nog zeer strakke scheiding tussen blank en zwart in de Verenigde Staten; zie Anderson, 2000) is klein.
- Hoewel conflicten tussen bevolkingsgroepen in Nederlandse achterstandswijken zeker af en toe de kop opsteken, is er in het algemeen toch sprake van een vredig met of langs elkaar heen leven in gemengde Nederlandse achterstandswijken. In dit soort wijken lijkt sprake te zijn van een redelijke acceptatie van elkaars waarden, normen en van de verschillen tussen de groepen (Tersteeg et al., 2015). Overheersing van het straatleven door bepaalde groepen of door *gangs* is niet gebruikelijk en de kans dat dit zal gaan ontstaan is vrij gering. Het aantal problematische jeugdgroepen in Nederland is zelfs sterk aan het afnemen (Ferwerda & Van Ham, 2015).
- Grote onveilige gebieden, bijvoorbeeld lege winkelcentra en verlaten buurten, komen in Nederland niet structureel voor, zeker niet in de grote steden.
- Er zijn weinig aanwijzingen dat er in Nederland gediscrimineerd wordt op basis van de buurt waar mensen wonen.
- De verschillen in kwaliteit van scholen zijn in Nederland relatief klein en bovendien krijgen scholen met veel kinderen uit achterstandssituaties extra geld.
- De voorzieningen in Nederlandse achterstandsbuurtten doen in het algemeen niet onder voor de voorzieningen in duurdere wijken.

Dat er geen “Amerikaanse toestanden” te verwachten zijn, betekent nog niet dat er helemaal geen gevaren op de loer liggen. Een aantal ontwikkelingen zouden wel eens grotere ruimtelijke tegenstellingen met zich mee kunnen brengen:

- De laatste jaren wordt er veel bezuinigd op sociale en culturele voorzieningen (zoals jeugdcentra en bibliotheken). Dat kan het leven in achterstandsbuurtten wel eens een stuk schraler maken, wat ertoe kan leiden dat jongeren hun heil meer op straat gaan zoeken.
- Hoewel Nederland nog altijd een relatief egalitair land is, nemen de verschillen in Nederland wel toe. Zo laat het Sociaal en Cultureel Planbureau (Vrooman e.a., 2014) zien dat hoog- en laagopgeleiden steeds verder uit elkaar groeien. Bovendien zijn etnische tegenstellingen een groeiende bron van zorg.
- De sociale huursector in Nederland wordt steeds kleiner en de maatregelen die gericht zijn tegen het scheefwonen leiden tot een toenemende concentratie van mensen met een laag inkomen in de corporatiesector (Bolt & Van Kempen, 2013). De toenemende instroom van vluchtelingen zal dat proces alleen maar versterken. Vooral in steden waar de sociale huursector ongelijkmatig over de stad is verspreid, zal de ruimtelijke segregatie toenemen.

8.4 Leemtes in onderzoek

Welke leemtes in onderzoek zijn er te onderkennen op het terrein van buurteffecten op kinderen en jongeren? Uit het rapport (en uit de literatuurlijst) zal duidelijk zijn dat al zeer veel is onderzocht. Maar ook is duidelijk dat we nog niet goed weten in welke omstandigheden buurteffecten nu groter of kleiner zijn, op welke kinderen en jongeren buurteffecten nu significant meer effect hebben dan op andere en hoe de sociaalruimtelijke context nu precies een rol speelt bij het verklaren van verschillende sociale uitkomsten. We geven hieronder geen uitputtende onderzoeksagenda, maar slechts een aantal, volgens ons, uitdagende onderzoeksvragen:

- In hoeverre ondergraaft het gebruik van sociale media het bestaan van fysieke contacten in de buurt: hoe verschilt dat per buurt en per type jongere en kind?
- Zijn er in Nederlandse buurten drempelwaarden (b.v. in de concentratie van armoede) waarboven de kansen op negatieve sociale uitkomsten exponentieel toenemen?
- Welke kinderen en jongeren zijn het meest kwetsbaar voor (negatieve) invloeden van de buurt?
- Hoe gaan kinderen en jongeren om met de toenemende diversiteit binnen achterstandsbuurten? Hoe zien hun netwerken eruit en hoe ontwikkelen die zich? Waaruit halen ze hun voordelen? En wat brengt hun nadelen?
- In hoeverre ondervinden jongeren in rurale gebieden negatieve effecten van hun omgeving? Spelen hierbij andere mechanismen een rol dan bij jongeren in stadswijken?
- Welke invloeden ondervinden kinderen van vluchtelingen en asielzoekers, wanneer zij na een lange reis en een heftig verleden zijn gesetteld in verschillende typen buurten?
- In hoeverre heeft het opgroeien in een achterstandswijk invloed op de normen en waarden van kinderen?
- Hoe beïnvloeden de fysieke en sociale contacten van kinderen en jongeren hun gevoel van sociale binding en/of sociale uitsluiting, met name ook weer in diverse buurten?
- In hoeverre leiden verhuizingen tussen buurten tot verschillende sociale uitkomsten?
- Wat zijn de effecten van activiteiten buiten de buurt op de sociale uitkomsten van jongeren?
- Voor welke groepen jongeren is het mogelijk om te ontsnappen aan ongewilde situaties, zoals het wonen in een achterstandsbuurt of het deel uitmaken van een groep delinquenten?
- Wat zijn de gevolgen van de bezuinigingen op sociale en culturele voorzieningen voor de jongeren in kwetsbare wijken?

9. Literatuurlijst

- Aaronson, D. (1997). Sibling estimates of neighborhood effects. *Neighborhood Poverty*, 2, 80-93.
- Aaronson, D. (1998). Using sibling data to estimate the impact of neighborhoods on children's educational outcomes. *Journal of Human Resources*, 915-946.
- Aarsand, P.A. & Aronsson, K. (2009). Gaming and territorial negotiations in family life. *Childhood*, 16(4), 497-517.
- Aber, J., Gephart, M., Brooks-Gunn, J., Connell, J. & Spencer, M. (1997). Neighborhood, family, and individual processes as they influence child and adolescent outcomes. *Neighborhood Poverty*, 1, 44-61.
- Aber, M.S. & Nieto, M. (2000). Suggestions for the investigation of psychological wellness in the neighborhood context: Toward a pluralistic neighborhood theory. In: D. Cicchetti, J. Rappaport, I. Sandler & R. Weissberg (Eds.), *The Promotion of Wellness in Children and Adolescents*, 185-220. Washington, DC: CWLA Press.
- Ainsworth, J.W. (2002). Why does it take a village? The mediation of neighborhood effects on educational achievement. *Social Forces*, 81(1), 117-152.
- Ananat, E.O. (2011). The wrong side(s) of the tracks: The causal effects of racial segregation on urban poverty and inequality. *American Economic Journal: Applied Economics*, 34-66.
- Anderson, E. (2000). *Code of the Street: Decency, Violence, and the Moral Life of the Inner City*. New York: WW Norton & Company.
- Andersson, R., Musterd, S., Galster, G. & Kauppinen, T. (2005). What mix matters? Exploring the relationships between individuals' incomes and different measures of their neighbourhood context. *Housing Studies*, 22(5), 637-660.
- Aneshensel, C.S. & Sucoff, C.A. (1996). The neighborhood context of adolescent mental health. *Journal of Health and Social Behavior*, 293-310.
- Angrist, J.D. (2004). Treatment effect heterogeneity in theory and practice. *The Economic Journal*, 114(494), C52-C83.
- Arthurson, K. (2012). Social mix, reputation and stigma: Exploring residents' perspectives of neighbourhood effects. In: M. van Ham, D. Manley, N. Bailey, C. Simpson & D. Maclennan, D. (Eds.), *Neighbourhood Effects Research: New Perspectives*, 101-119. Dordrecht: Springer.
- Astone, N.M. en McLanahan, S.S. (1994). Family structure, residential mobility, and school dropout: A research note. *Demography*, 31(4), 575-584.
- Atkinson, R. & Kintrea, K. (2001). Disentangling area effects: Evidence from deprived and non-deprived neighbourhoods. *Urban Studies*, 38(12), 2277-2298.
- Backett-Milburn, K. & Harden, J. (2004). How children and their families construct and negotiate risk, safety and danger. *Childhood*, 11(4), 429-447.
- Bauder, H. (2002). Neighbourhood effects and cultural exclusion. *Urban Studies*, 39(1), 85-93.
- Beyers, J.M., Bates, J.E., Pettit, G.S. & Dodge, K.A. (2003). Neighborhood structure, parenting processes, and the development of youths' externalizing behaviors: A multilevel analysis. *American Journal of Community Psychology*, 31(1-2), 35-53.
- Bolen, E. & Hecht, K. (2003). *Neighborhood Groceries: New Access to Healthy Food in Low-income Communities*. San Francisco, CA: California Food Policy Advocates.
- Bolt, G., Hooimeijer, P., Van Kempen, R., Kokx, A. & Zwanenberg, D. (2011) *Jongeren, sloop en sociale stijging*. Delft: Eburon.
- Bolt, G. & Kempen, R. van (2013) Neighbourhood based policies in the Netherlands: Counteracting neighbourhood effects? In: D. Manley, M. van Ham, N. Bailey, L. Simpson & D. Maclennan (Eds.) *Neighbourhood Effects or Neighbourhood Based Problems? A Policy Context*, 195-213. Dordrecht: Springer.
- Bradbury, B., Chalmers, J. & Housing, A. (2003). *Housing, Location and Employment: Final Report*. Melbourne: AHURI, UNSW-UWS Research Centre.
- Bradley, R.H. (2002). Environment and parenting. *Handbook of Parenting*, 2, 281-314.
- Brands, J., Schwanen, T. & Aalst, I. van (2014). Spatiotemporal variations in nightlife consumption: A comparison of students in two Dutch cities. *Applied Geography*, 54, 96-109.
- Bronfenbrenner, U. (1981). *Die Ökologie der menschlichen Entwicklung*. Stuttgart: Klett-Cotta.
- Bronfenbrenner, U. & Morris, P.A. (1998). The ecology of developmental processes. In: W. Damon & R.M. Lerner (Eds.), *Handbook of Child Psychology: Volume 1: Theoretical Models of Human Development (5th ed.)*, 993-1028. Hoboken, NJ, US: John Wiley & Sons.
- Brooks-Gunn, J., Duncan, G.J., Klebanov, P.K. & Sealander, N. (1993). Do neighborhoods influence child and adolescent development? *American Journal of Sociology*, 99(2), 353-395.

- Brooks-Gunn, J. & Duncan, G.J. (1997). The effects of poverty on children. *Future of Children*, 7(2), 55-71.
- Browning, C.R. & Soller, B. (2014). Moving beyond neighborhood: Activity spaces and ecological networks as contexts for youth development. *Cityscape*, 16(1), 165-196.
- Bruyn, E.H. de, Deković, M. & Meijnen, G.W. (2003). Parenting, goal orientations, classroom behavior, and school success in early adolescence. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 24(4), 393-412.
- Buck, N. (2001). Identifying neighbourhood effects on social exclusion. *Urban Studies*, 38(12), 2251-2275.
- Buijs, F.J. & Harchaoui, S. (2003). Islamitisch radicalisme en rekruterung in Nederland. *Proces*, 82(2), 98-109.
- Burdick-Will, J., Ludwig, J., Raudenbush, S.W., Sampson, R.J., Sanbonmatsu, L. & Sharkey, P. (2011). Converging evidence for neighborhood effects on children's test scores: An experimental, quasi-experimental, and observational comparison. *Whither Opportunity*, 255-276.
- Bursik Jr, R.J. & Grasmick, H.G. (1993). Economic deprivation and neighborhood crime rates, 1960-1980. *Law & Society Review*, 27, 263-283.
- Carlson, D.E. & Cowen, J.M. (2015). School vouchers and student neighborhoods: Evidence from the Milwaukee parental choice program. *Education Policy Analysis Archives*, 23, 1-24.
- Case, A.C. & Katz, L.F. (1991). The company you keep: The effects of family and neighborhood on disadvantaged youths. NBER Working Paper No. 3705. Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research.
- Casey, R., Chaix, B., Weber, C., Schweitzer, B., Charreire, H., Salze, P., Badarriotti, D., Banos, A., Oppert, J-M. & Simon, C. (2012). Spatial accessibility to physical activity facilities and to food outlets and overweight in French youth. *International Journal of Obesity*, 36(7), 914-919.
- Chase-Lansdale, P.L. & Gordon, R.A. (1996). Economic hardship and the development of five- and six-year-olds: Neighborhood and regional perspectives. *Child Development*, 67(6), 3338-3367.
- Chaskin, R.J., Sichling, F. & Joseph, M.L. (2013). Youth in mixed-income communities replacing public housing complexes: Context, dynamics and response. *Cities*, 35, 423-431.
- Chatterton, P. & Hollands, R. (2003). *Urban Nightscapes: Youth Cultures, Pleasure Spaces and Corporate Power*. London: Routledge.
- Chetty, R., Hendren, N. & Katz, L.F. (2015). The effects of exposure to better neighborhoods on children: New evidence from the Moving to Opportunity experiment. NBER Working Paper No. 21156. Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research.
- Chetty, R., Hendren, N., Kline, P. & Saez, E. (2014). Where is the Land of Opportunity? The geography of inter-generational mobility in the United States. NBER Working Paper No. 19843. Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research.
- Christian, H., Zubrick, S.R., Foster, S., Giles-Corti, B., Bull, F., Wood, L., et al. (2015). The influence of the neighborhood physical environment on early child health and development: A review and call for research. *Health & Place*, 33, 25-36.
- Chung, H.L. & Steinberg, L. (2006). Relations between neighborhood factors, parenting behaviors, peer deviance, and delinquency among serious juvenile offenders. *Developmental Psychology*, 42(2), 319-331.
- Clampet-Lundquist, S. (2007). No more 'Bois ball: The effect of relocation from public housing on adolescents. *Journal of Adolescent Research*, 22(3), 298-323.
- Codagnone, C. & Kluzer, S. (2011). *ICT for the Social and Economic Integration of Migrants into Europe*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Coleman, J.S. (1988), Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology*, 94, S95-S120.
- Coneus, K. & Spiess, C.K. (2012). Pollution exposure and child health: Evidence for infants and toddlers in Germany. *Journal of Health Economics*, 31(1), 180-196.
- Cook, T.D., Herman, M.R., Phillips, M. & Settersten Jr, R.A. (2002). Some ways in which neighborhoods, nuclear families, friendship groups, and schools jointly affect changes in early adolescent development. *Child Development*, 73(4), 1283-1309.
- Crowder, K. & South, S.J. (2003). Neighborhood distress and school dropout: The variable significance of community context. *Social Science Research*, 32(4), 659-698.
- Crowder, K. & South, S.J. (2011). Spatial and temporal dimensions of neighborhood effects on high school graduation. *Social Science Research*, 40(1), 87-106.
- Crowe, N. & Bradford, S. (2006). 'Hanging out in Runescape': Identity, work and leisure in the virtual playground. *Children's Geographies*, 4(3), 331-346.
- Currie, J., Greenstone, M. & Moretti, E. (2011). Superfund cleanups and infant health. NBER Working Paper No. 16844. Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research.

- Currie, J. & Walker, W.R. (2009). Traffic congestion and infant health: Evidence from E-ZPass. NBER Working Paper No. 15413. Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research.
- Damm, A.P. & Dustmann, C. (2014). Does growing up in a high crime neighborhood affect youth criminal behavior? *The American Economic Review*, 104(6), 1806-1832.
- Darling, N. & Steinberg, L. (1997). Community influences on adolescent achievement and diversity. In: G.J. Duncan, J. Brooks-Gunn & J.L. Aber (Eds.), *Neighborhood Poverty, Volume 2: Policy Implications in Studying Neighborhoods*, 120-131. New York: Russell Sage Foundation.
- Davis, K. (2010). Coming of age online: The developmental underpinnings of girls' blogs. *Journal of Adolescent Research*, 25(1), 145-171.
- De Souza Briggs, X. (1998). Brown kids in white suburbs: Housing mobility and the many faces of social capital. *Housing Policy Debate*, 9(1), 177-221.
- De Souza Briggs, X. & Keys, B.J. (2009). Has exposure to poor neighbourhoods changed in America? Race, risk and housing locations in two decades. *Urban Studies*, 46(2), 429-458.
- Deluca, S. & Rosenblatt, P. (2010). Does moving to better neighborhoods lead to better schooling opportunities? Parental school choice in an experimental housing voucher program. *Teachers College Record*, 112(5), 1443-1491.
- Dietz, R.D. (2002). The estimation of neighborhood effects in the social sciences: An interdisciplinary approach. *Social Science Research*, 31(4), 539-575.
- Ding, D., Sallis, J.F., Kerr, J., Lee, S. & Rosenberg, D.E. (2011). Neighborhood environment and physical activity among youth: A review. *American Journal of Preventive Medicine*, 41(4), 442-455.
- Do, D.P. (2009). The dynamics of income and neighborhood context for population health: Do long-term measures of socioeconomic status explain more of the black/white health disparity than single-point-in-time measures? *Social Science & Medicine*, 68(8), 1368-1375.
- Dorselaer, S. van, Zeijl, S. van, Eeckhout, S. van den, Bogt, T. ter & Vollebergh, W. (2007). *Gezondheid en welzijn van jongeren in Nederland*. Utrecht: Trimbos-instituut.
- Driessen, F., Duursma, F. & Broekhuizen, J. (2014). *De ontwikkeling van de criminaliteit van Rotterdamse autochtone en allochtone jongeren van 12 tot 18 jaar: De rol van achterstanden, ouders, normen en vrienden*. Apeldoorn/Utrecht: Politie & Wetenschap/Bureau Driessen.
- Du Bois-Reymond, M. (1998). 'I don't want to commit myself yet': Young people's life concepts. *Journal of Youth Studies*, 1(1), 63-79.
- Dubow, E.F., Edwards, S. & Ippolito, M.F. (1997). Life stressors, neighborhood disadvantage, and resources: A focus on inner-city children's adjustment. *Journal of Clinical Child Psychology*, 26(2), 130-144.
- Duncan, G.J., Boisjoly, J. & Harris, K.M. (2001). Sibling, peer, neighbor, and schoolmate correlations as indicators of the importance of context for adolescent development. *Demography*, 38(3), 437-447.
- Duncan, G.J., Brooks-Gunn, J. & Klebanov, P.K. (1994). Economic deprivation and early childhood development. *Child Development*, 65(2), 296-318.
- Dupéré, V., Leventhal, T. & Lacourse, E. (2009). Neighborhood poverty and suicidal thoughts and attempts in late adolescence. *Psychological Medicine*, 39(08), 1295-1306.
- Edwards, R. & Gillies, V. (2004). Support in parenting: Values and consensus concerning who to turn to. *Journal of Social Policy*, 33(04), 627-647.
- Eijk, G. van (2010). Does living in a poor neighbourhood result in network poverty? A study on local networks, locality-based relationships and neighbourhood settings. *Journal of Housing and the Built Environment*, 25(4), 467-480.
- Elder Jr, G.H., Eccles, J.S., Ardelt, M. & Lord, S. (1995). Inner-city parents under economic pressure: Perspectives on the strategies of parenting. *Journal of Marriage and the Family*, 57(3), 771-784.
- Ellen, I.G. & Turner, M. (1997). Does neighborhood matter? Assessing recent evidence. *Housing Policy Debate*, 8(4), 833-866.
- Elliott, D.S., Wilson, W.J., Huizinga, D., Sampson, R.J., Elliott, A. & Rankin, B. (1996). The effects of neighborhood disadvantage on adolescent development. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 33(4), 389-426.
- Emmelkamp, R. (2004). *Een veilig avontuur: alledaagse plaatsen en vrijetijdsbesteding in de verhalen van jongeren en ouders*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Evans, B. (2004). 'Be fit not fat': Broadening the childhood obesity debate beyond dualisms. *Children's Geographies*, 2(2), 288-291.
- Fagg, J., Curtis, S., Stansfeld, S.A., Cattell, V., Tupuola, A. & Arephin, M. (2008). Area social fragmentation, social support for individuals and psychosocial health in young adults: Evidence from a national survey in England. *Social Science & Medicine*, 66(2), 242-254.

- Fauth, R.C., Leventhal, T. & Brooks-Gunn, J. (2005). Early impacts of moving from poor to middle-class neighborhoods on low-income youth. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 26(4), 415-439.
- Ferwerda, H. & Ham, T. van (2015) *Problematische jeugdgroepen in Nederland. Omvang en aard in het najaar van 2014*. Arnhem: Bureau Beke.
- Forrest, R. & Kearns, A. (2001). Social cohesion, social capital and the neighbourhood. *Urban Studies*, 38(12), 2125-2143.
- Foy-Phillips, P. & Lloyd-Evans, S. (2011). Shaping children's mobilities: Expectations of gendered parenting in the English rural idyll. *Children's Geographies*, 9(3-4), 379-394.
- Franzini, L., Elliott, M.N., Cuccaro, P., Schuster, M., Gilliland, M.J., Grunbaum, J.A., et al. (2009). Influences of physical and social neighborhood environments on children's physical activity and obesity. *American Journal of Public Health*, 99(2), 271-278.
- Furstenberg, F.F. (1999). *Managing to Make it: Urban Families and Adolescent Success*. Chicago: University of Chicago Press.
- Galea, S., Ahern, J., Rudenstine, S., Wallace, Z. & Vlahov, D. (2005). Urban built environment and depression: A multilevel analysis. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 59(10), 822-827.
- Galster, G. (2002). An economic efficiency analysis of deconcentrating poverty populations. *Journal of Housing Economics*, 11(4), 303-329.
- Galster, G. (2007). Should policy makers strive for neighborhood social mix? An analysis of the Western European evidence base. *Housing Studies*, 22(4), 523-545.
- Galster, G. (2012). The mechanism(s) of neighbourhood effects: Theory, evidence, and policy implications. In: M. van Ham, D. Manley, N. Bailey, C. Simpson & D. Maclennan (Eds.), *Neighbourhood Effects Research: New Perspectives*, 23-56. Dordrecht: Springer.
- Galster, G., Andersson, R., Musterd, S. & Kauppinen, T.M. (2008). Does neighborhood income mix affect earnings of adults? New evidence from Sweden. *Journal of Urban Economics*, 63(3), 858-870.
- Galster, G. & Santiago, A.M. (2006). What's the 'hood got to do with it? Parental perceptions about how neighborhood mechanisms affect their children. *Journal of Urban Affairs*, 28(3), 201-226.
- Galster, G., Santiago, A. & Lucero, J. (2015). Employment of low-income African American and Latino teens: Does neighborhood social mix matter? *Housing Studies*, 30(2), 192-227.
- Galster, G., Santiago, A., Lucero, J. & Cutsinger, J. (2015). Adolescent neighborhood context and young adult economic outcomes for low-income African Americans and Latinos. *Journal of Economic Geography*, (published online: doi: 10.1093/jeg/lbv004)
- Ganz, M.L. (2000). The relationship between external threats and smoking in central Harlem. *American Journal of Public Health*, 90(3), 367-371.
- Gerritsen, S. & Reininga, T. (2011). *Buurteffecten in perspectief*. Den Haag: Centraal Planbureau.
- Gillborn, D. & Youdell, D. (2000). *Rationing Education*. Buckingham: Open University Press.
- Ginther, D., Haveman, R. & Wolfe, B. (2000). Neighborhood attributes as determinants of children's outcomes. *Journal of Human Resources*, 35(4), 603-642.
- Goldfeld, S., Woolcock, G., Katz, I., Tanton, R., Brinkman, S., O'Connor, E. et al. (2015). Neighbourhood effects influencing early childhood development: Conceptual model and trial measurement methodologies from the Kids in Communities Study. *Social Indicators Research*, 120(1), 197-212.
- Gordon-Larsen, P., Nelson, M.C., Page, P. & Popkin, B.M. (2006). Inequality in the built environment underlies key health disparities in physical activity and obesity. *Pediatrics*, 117(2), 417-424.
- Gotham, K.F. (2003). Toward an understanding of the spatiality of urban poverty: The urban poor as spatial actors. *International Journal of Urban and Regional Research*, 27(3), 723-737.
- Gotham, K.F. & Brumley, K. (2002). Using space: Agency and identity in a public-housing development. *City and Community*, 1(3), 267-289.
- Green, E. & Singleton, C. (2006). Risky bodies at leisure: Young women negotiating space and place. *Sociology*, 40(5), 853-871.
- Greenstone, M. & Gallagher, J. (2005). Does hazardous waste matter? Evidence from the housing market and the Superfund Program. NBER Working Paper No. 11790. Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research.
- Haan, M. de, Winter, M. de, Koeman, M., Hofland, A. & Verseveld, M. (2013). *Opvoeden als netwerken in de multi-etnische wijk*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Hadioui, I.E. (2011). *Hoe de straat de school binnendringt*. Utrecht: APS.
- Hagan, J. & Foster, H. (2001). Youth violence and the end of adolescence. *American Sociological Review*, 66 (6), 874-899.

- Hagan, J., MacMillan, R. & Wheaton, B. (1996), New kids in town: Social capital and the life course effects of family migration on children. *American Sociological Review*, 6(3), 368-385.
- Haines, M.M., Stansfeld, S.A., Job, R.S., Berglund, B. & Head, J. (2001). Chronic aircraft noise exposure, stress responses, mental health and cognitive performance in school children. *Psychological Medicine*, 31(02), 265-277.
- Hair, N.L., Hanson, J.L., Wolfe, B.L. & Pollak, S.D. (2015). Association of child poverty, brain development, and academic achievement. *JAMA Pediatrics*, 169(9), 822-829.
- Halpern-Felsher, B., Connell, J.P., Spencer, M.B., Aber, J.L., Duncan, G.J., Clifford, E. et al. (1997). Neighborhood and family factors predicting educational risk and attainment in African American and White children and adolescents. *Neighborhood Poverty*, 1, 146-173.
- Ham, M. van (2012). *De buurt. Best belangrijk*. Delft: TU Delft, Faculteit Bouwkunde.
- Ham, M. van, Hedman, L., Manley, D., Coulter, R. & Östh, J. (2014). Intergenerational transmission of neighbourhood poverty: An analysis of neighbourhood histories of individuals. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 39(3), 402-417.
- Harding, D.J. & Seefeldt, K.S. (2013). Mixed methods and causal analysis. In: S.L. Morgan (Ed.), *Handbook of Causal Analysis for Social Research*, 91-110. Dordrecht: Springer.
- Harding, D.J. (2009). Violence, older peers, and the socialization of adolescent boys in disadvantaged neighborhoods. *American Sociological Review*, 74(3), 445-464.
- Hart, J.J.M. & Breedveld, K. (2002). *Zekere banden: sociale cohesie, leefbaarheid en veiligheid*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Hastings, A. (2009). Neighbourhood environmental services and neighbourhood 'effects': Exploring the role of urban services in intensifying neighbourhood problems. *Housing Studies*, 24(4), 503-524.
- Haynie, D.L. & South, S.J. (2005), Residential mobility and adolescent violence. *Social Forces*, 84(1), 361-374.
- Hedman, L. (2011). The impact of residential mobility on measurements of neighbourhood effects. *Housing Studies*, 26(4), 501-519.
- Hedman, L., Manley, D., Ham, M. van & Östh, J. (2015). Cumulative exposure to disadvantage and the intergenerational transmission of neighbourhood effects. *Journal of Economic Geography*, 15(1), 195-215.
- Heide, W., Eggen, A.T., Jongste, W. de, Huys, H., Laan, A. van der, Bogaerts, S. et al. (2007). *Criminaliteit en Rechtshandhaving 2006*. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.
- Herweijer, L. (2008). *Gestruikeld voor de start: de school verlaten zonder startkwalificatie*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Hirschfield, A. & Bowers, K.J. (1997). The effect of social cohesion on levels of recorded crime in disadvantaged areas. *Urban Studies*, 34(8), 1275-1295.
- Holloway, S.L. (1998). Local childcare cultures: Moral geographies of mothering and the social organisation of pre-school education. *Gender, Place and Culture: A Journal of Feminist Geography*, 5(1), 29-53.
- Holloway, S.L. (2014). Changing children's geographies. *Children's Geographies*, 12(4), 377-392.
- Holloway, S.L. & Valentine, G. (2000). Spatiality and the new social studies of childhood. *Sociology*, 34(4), 763-783.
- Horgan, J. (2009). *Walking Away from Terrorism: Accounts of Disengagement from Radical and Extremist Movements*. London and New York: Routledge.
- Horst-Nachtegaal, K. van der (2009). *ENDORSE: Environmental Determinants of Overweight in Rotterdam Schoolchildren*. Rotterdam: Erasmus University Rotterdam.
- Horton, J. & Kraftl, P. (2006). What else? some more ways of thinking and doing 'children's geographies'. *Children's Geographies*, 4(1), 69-95.
- Inagami, S., Cohen, D.A. & Finch, B.K. (2007). Non-residential neighborhood exposures suppress neighborhood effects on self-rated health. *Social Science and Medicine*, 65(8), 1779-1791.
- Ingoldsby, E.M. & Shaw, D.S. (2002). Neighborhood contextual factors and early-starting antisocial pathways. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 5(1), 21-55.
- Jackson, L., Langille, L., Lyons, R., Hughes, J., Martin, D. & Winstanley, V. (2009). Does moving from a high-poverty to lower-poverty neighborhood improve mental health? A realist review of 'Moving to Opportunity'. *Health and Place*, 15(4), 961-970.
- Jarrett, R.L. (1997). African American family and parenting strategies in impoverished neighborhoods. *Qualitative Sociology*, 20(2), 275-288.
- Jencks, C. & Mayer, S.E. (1990). The social consequences of growing up in a poor neighborhood. In: M. Lynn & L. McGeary (Eds.), *Inner City Poverty in the United States*, 111-186. Washington, DC: National Academic Press.

- Jong, J.D. de (2007). *Kapot moeilijk: een etnografisch onderzoek naar opvallend delinquent groepsgedrag van Marokkaanse jongens*. Amsterdam: Aksant.
- Junger-Tas, J., Steketee, M.J., Moll, M. & Tierolf, B. (2008). *Achtergronden van jeugd delinquentie en middelengebruik*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Kamp, I. van & Davies, H. (2013). Noise and health in vulnerable groups: A review. *Noise & Health*, 15(64), 153-159.
- Karsten, L. (1995) Het kind in de stad: Van achterbank-generatie en 'pleiners'. *Geografie* 4(5), 36-40.
- Karsten, L. (1998). Growing up in Amsterdam: Differentiation and segregation in children's daily lives. *Urban Studies*, 35(3), 565-581.
- Karsten, L. (2003). Children's use of public space: The gendered world of the playground. *Childhood*, 10(4), 457-473.
- Karsten, L. (2005). It all used to be better? Different generations on continuity and change in urban children's daily use of space. *Children's Geographies*, 3(3), 275-290.
- Karsten, L. (2007). Housing as a way of life: Towards an understanding of middle-class families' preference for an urban residential location. *Housing Studies*, 22(1), 83-98.
- Katz, L.F., Kling, J.R. & Liebman, J.B. (2001). Moving to opportunity in Boston: Early results of a randomized mobility experiment. *Quarterly Journal of Economics*, 116(2), 607-654.
- Kauppinen, T.M. (2004). Neighbourhood effects in a European city: The educational careers of young people in Helsinki. Paper presented at the European Network for Housing Research Conference, Cambridge, England, 2-6 July.
- Kearns, A. & Parkinson, M. (2001). The significance of neighbourhood. *Urban Studies*, 38(12), 2103-2110.
- Kempen, E.E.M.M. van (2008). *Transportation Noise Exposure and Children's Health and Cognition*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Kim, J.E., Hetherington, E.M. & Reiss, D. (1999). Associations among family relationships, antisocial peers, and adolescents' externalizing behaviors: Gender and family type differences. *Child Development*, 70(5), 1209-1230.
- Kintrea, K., St Clair, R. & Houston, M. (2015). Shaped by place? Young people's aspirations in disadvantaged neighbourhoods. *Journal of Youth Studies*, 18(5), 666-684.
- Kipke, M.D., Iverson, E., Moore, D., Booker, C., Ruelas, V., Peters, A.L. et al. (2007). Food and park environments: Neighborhood-level risks for childhood obesity in east Los Angeles. *Journal of Adolescent Health*, 40(4), 325-333.
- Klaauw, B. van der & Ours, J.C. van (2003). From welfare to work: Does the neighborhood matter? *Journal of Public Economics*, 87(5-6), 957-985.
- Klebanov, P.K., Brooks-Gunn, J., McCarton, C. & McCormick, M.C. (1998). The contribution of neighborhood and family income to developmental test scores over the first three years of life. *Child Development*, 69(5), 1420-1436.
- Klebanov, P.K., Brooks-Gunn, J. & McCormick, M.C. (1994). Classroom behavior of very low birth weight elementary school children. *Pediatrics*, 94(5), 700-708.
- Kleinhans, R. & Bolt, G. (2014). More than just fear: On the intricate interplay between perceived neighborhood disorder, collective efficacy, and action. *Journal of Urban Affairs*, 36(3), 420-446.
- Kling, J.R., Liebman, J.B. & Katz, L.F. (2007). Experimental analysis of neighborhood effects. *Econometrica*, 75(1), 83-119.
- Kling, J.R., Ludwig, J. & Katz, L.F. (2005). Neighborhood effects on crime for female and male youth: Evidence from a randomized housing voucher experiment. *Quarterly Journal of Economics*, 120(1), 87-130.
- Kohen, D.E., Leventhal, T., Dahinten, V.S. & McIntosh, C.N. (2008). Neighborhood disadvantage: Pathways of effects for young children. *Child Development*, 79(1), 156-169.
- Kohen, D.E., Brooks-Gunn, J., Leventhal, T. & Hertzman, C. (2002). Neighborhood income and physical and social disorder in Canada: Associations with young children's competencies. *Child Development*, 73(6), 1844-1860.
- Koster, M. & Mulderij, K. (2011). *Gezellig en gewend: Jongeren over Overvecht, herstructurering en de toekomst*. Amsterdam: SWP.
- Lercher, P., Evans, G.W., Meis, M. & Kofler, W.W. (2002). Ambient neighbourhood noise and children's mental health. *Occupational and Environmental Medicine*, 59(6), 380-386.
- Leventhal, T. & Brooks-Gunn, J. (2000). The neighborhoods they live in: The effects of neighborhood residence on child and adolescent outcomes. *Psychological Bulletin*, 126(2), 309-337.
- Leventhal, T. & Brooks-Gunn, J. (2003a). Children and youth in neighborhood contexts. *Current Directions in Psychological Science*, 12(1), 27-31.

- Leventhal, T. & Brooks-Gunn, J. (2003b). Moving to Opportunity: An experimental study of neighborhood effects on mental health. *American Journal of Public Health, 93*(9), 1576-1582.
- Leventhal, T. & Brooks-Gunn, J. (2005). Neighborhood and gender effects on family processes: Results from the Moving to Opportunity program. *Family Relations, 54*(5), 633-643.
- Linares, L.O., Heeren, T., Bronfman, E., Zuckerman, B., Augustyn, M. & Tronick, E. (2001). A mediational model for the impact of exposure to community violence on early child behavior problems. *Child Development, 72*(2), 639-652.
- Livingstone, S. & Brake, D.R. (2010). On the rapid rise of social networking sites: New findings and policy implications. *Children & Society, 24*(1), 75-83.
- Loebach, J.E. & Gilliland, J.A. (2014). Free range kids? Using GPS-derived activity spaces to examine children's neighborhood activity and mobility. *Environment and Behavior*, Published online before print July 28, 2014, doi: 10.1177/0013916514543177
- López Turley, R.N. (2003). When do neighborhoods matter? The role of race and neighborhood peers. *Social Science Research, 32*(1), 61-79.
- Lord, H. & Mahoney, J.L. (2007). Neighborhood crime and self-care: Risks for aggression and lower academic performance. *Developmental Psychology, 43*(6), 1321-1333.
- Ludwig, J., Duncan, G.J. & Hirschfield, P. (2001). Urban poverty and juvenile crime: Evidence from a randomized housing-mobility experiment. *Quarterly Journal of Economics, 116*(2), 655-680.
- Ludwig, J., Kling, J.R., Katz, L.F., Sanbonmatsu, L., Liebman, J.B., Duncan, G.J., et al. (2008). What can we learn about neighborhood effects from the moving to opportunity experiment? *American Journal of Sociology, 114*(1), 144-188.
- Lupton, R. (2003). Neighbourhood effects: Can we measure them and does it matter? LSE STICERD Research Paper No. CASE073.
- Lupton, R. (2004). Schools in disadvantaged areas: Recognising context and raising quality. LSE STICERD Research Paper No. CASE076.
- Lupton, R. (2006). *How Does Place Affect Education?* London: Institute for Public Policy Research.
- Lynch, K. & Banerjee, T. (1977). *Growing Up in Cities: Studies of the Spatial Environment of Adolescence in Cracow, Melbourne, Mexico City, Salta, Toluca, and Warszawa*. Cambridge (MA): MIT Press.
- MacDonald, R. & Marsh, J. (2004). Missing school educational engagement, youth transitions, and social exclusion. *Youth & Society, 36*(2), 143-162.
- MacDonald, R., Shildrick, T., Webster, C. & Simpson, D. (2005). Growing up in poor neighbourhoods: The significance of class and place in the extended transitions of 'socially excluded' young adults. *Sociology, 39*(5), 873-891.
- Macintyre, S., Maclver, S. & Sooman, A. (1993). Area, class and health: Should we be focusing on places or people? *Journal of Social Policy, 22*(2), 213-234.
- Macintyre, S., Macdonald, L. & Ellaway, A. (2008). Do poorer people have poorer access to local resources and facilities? The distribution of local resources by area deprivation in Glasgow, Scotland. *Social Science & Medicine, 67*(6), 900-914.
- Madge, C. & O'Connor, H. (2006). Parenting gone wired: Empowerment of new mothers on the internet? *Social & Cultural Geography, 7*(2), 199-220.
- Matthews, H., Taylor, M., Percy-Smith, B. & Limb, M. (2000). The unacceptable flaneur: The shopping mall as a teenage hangout. *Childhood, 7*(3), 279-294.
- Matthews, H. (2003). Coming of age for children's geographies. *Children's Geographies, 1*(1), 3-5.
- McCulloch, A. (2001). Ward-level deprivation and individual social and economic outcomes in the British Household Panel Study. *Environment and Planning A, 33*(4), 667-684.
- Mears, D.P. & Bhati, A.S. (2006). No community is an island: The effects of resource deprivation on urban violence in spatially and socially proximate communities. *Criminology, 44*(3), 509-548.
- Midouhas, E., Kuang, Y. & Flouri, E. (2014). Neighbourhood human capital and the development of children's emotional and behavioural problems: The mediating role of parenting and schools. *Health & Place, 27*, 155-161.
- Morenoff, J.D., Sampson, R.J. & Raudenbush, S.W. (2001). Neighborhood inequality, collective efficacy, and the spatial dynamics of urban violence. *Criminology, 39*, 517-560.
- Morgan, S.L. & Winship, C. (2014). *Counterfactuals and Causal Inference*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Morgan, A. & Haglund, B.J. (2009). Social capital does matter for adolescent health: Evidence from the English HBS study. *Health Promotion International, 24*(4), 363-372.

- Morrissey, T.W., Hutchison, L. & Winsler, A. (2014). Family income, school attendance, and academic achievement in elementary school. *Developmental Psychology*, 50(3), 741-753.
- Musterd, S. & Andersson, R. (2005). Housing mix, social mix, and social opportunities. *Urban Affairs Review*, 40(6), 761-790.
- Musterd, S. & Andersson, R. (2006). Employment, social mobility and neighbourhood effects: The case of Sweden. *International Journal of Urban and Regional Research*, 30(1), 120-140.
- Musterd, S., Galster, G. & Andersson, R. (2012). Temporal dimensions and measurement of neighbourhood effects. *Environment and Planning A*, 44(3), 605-627.
- Musterd, S., Ostendorf, W. & Vos, S. de (2003). Neighbourhood effects and social mobility: A longitudinal analysis. *Housing Studies*, 18(6), 877-892.
- Newsome, T.H., Walcott, W.A. & Smith, P.D. (1998). Urban activity spaces: Illustrations and application of a conceptual model for integrating the time and space dimensions. *Transportation*, 25(4), 357-377.
- Nieuwenhuis, J. & Hooimeijer, P. (2016). The association between neighbourhoods and educational achievement, a systematic review and meta-analysis. *Journal of Housing and the Built Environment* (te verschijnen).
- Nieuwenhuis, J., Hooimeijer, P. & Meeus, W. (2015). Neighbourhood effects on educational attainment of adolescents, buffered by personality and educational commitment. *Social Science Research*, 50, 100-109.
- Nijman, J. (2007). Introduction—comparative urbanism. *Urban Geography*, 28(1), 1-6.
- Oakes, J.M., Andrade, K.E., Biyoow, I.M. & Cowan, L.T. (2015). Twenty years of neighborhood effect research: An assessment. *Current Epidemiology Reports*, 2(1), 80-87.
- Oberti, M. (2007). Social and school differentiation in urban space: Inequalities and local configurations. *Environment and Planning A*, 39(1), 208-227.
- Oberwittler, D. (2004). A multilevel analysis of neighbourhood contextual effects on serious juvenile offending: The role of subcultural values and social disorganization. *European Journal of Criminology*, 1(2), 201-235.
- O'Neil, R., Parke, R.D. & McDowell, D.J. (2001). Objective and subjective features of children's neighborhoods: Relations to parental regulatory strategies and children's social competence. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 22(2), 135-155.
- Oreopoulos, P. (2003). The long-run consequences of living in a poor neighborhood. *The Quarterly Journal of Economics*, 118 (4), 1533-1575.
- Ostendorf, W., Musterd, S. & Vos, S. de (2001). Social mix and the neighbourhood effect: Policy ambitions and empirical evidence. *Housing Studies*, 16(3), 371-380.
- Pain, R. (2006). Paranoid parenting? Rematerializing risk and fear for children. *Social & Cultural Geography*, 7(2), 221-243.
- Palmer, C., Ziersch, A., Arthurson, K. & Baum, F. (2004). Challenging the stigma of public housing: Preliminary findings from a qualitative study in South Australia. *Urban Policy and Research*, 22(4), 411-426.
- Palmer, C., Ziersch, A., Arthurson, K. & Baum, F. (2005). "Danger lurks around every corner": Fear of crime and its impact on opportunities for social interaction in stigmatised Australian suburbs. *Urban Policy and Research*, 23(4), 393-411.
- Perez-Prieto, H., Sahlström, F., Calander, F., Karlsson, M. & Heikkilä, M. (2003). Together? On childcare as a meeting place in a Swedish city. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 47(1), 43-62.
- Perrier, M. (2010). Developing the 'right' kind of child: Younger and older mothers' classed moral projects. In: M. Klett-Davies (Ed.) *Is parenting a class issue?*, 17-30. London: Family & Parenting Institute.
- Phillips, D.A. & Shonkoff, J.P. (2000). *From Neurons to Neighborhoods: The Science of Early Childhood Development*. Washington, DC: National Academies Press.
- Pickering, J., Kintrea, K. & Bannister, J. (2012). Invisible walls and visible youth territoriality among young people in British cities. *Urban Studies*, 49(5), 945-960.
- Pinkster, F.M. (2008). *De sociale betekenis van de buurt: een onderzoek naar de relatie tussen het wonen in een arme wijk en sociale mobiliteit*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Pinkster, F.M. (2009). *Living in Concentrated Poverty*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam
- Pinkster, F.M. & Droogleever Fortuijn, J. (2009). Watch out for the neighborhood trap! A case study on parental perceptions of and strategies to counter risks for children in a disadvantaged neighborhood. *Children's Geographies*, 7(3), 323-337.
- Pinkster, F.M. & Volker, B. (2009). Local social networks and social resources in two Dutch neighbourhoods. *Housing Studies*, 24(2), 225-242.
- Plotnick, R.D. & Hoffman, S.D. (1999). The effect of neighborhood characteristics on young adult outcomes: Alternative estimates. *Social Science Quarterly*, 80(1), 1-18.
- Popkin, S.J. (2008). *Girls in the 'Hood: The Importance of Feeling Safe*. Washington, DC: The Urban Institute.

- Popkin, S.J., Galster, G.C., Temkin, K., Herbig, C., Levy, D.K. & Richer, E.K. (2003). Obstacles to desegregating public housing: Lessons learned from implementing eight consent decrees. *Journal of Policy Analysis and Management*, 22(2), 179-199.
- Post, J.M. (2007). *The Mind of the Terrorist: The Psychology of Terrorism from the IRA to al-Qaeda*. New York: Palgrave Macmillan.
- Putnam, R.D. (2015). *Our Kids: The American Dream in Crisis*. New York: Simon and Schuster.
- Quillian, L. (2003). How long are exposures to poor neighborhoods? The long-term dynamics of entry and exit from poor neighborhoods. *Population Research and Policy Review*, 22(3), 221-249.
- Rankin, B.H. & Quane, J.M. (2002). Social contexts and urban adolescent outcomes: The interrelated effects of neighborhoods, families, and peers on African-American youth. *Social Problems*, 49(1), 79-100.
- Reay, D. & Lucey, H. (2000). 'I don't really like it here but I don't want to be anywhere else': Children and inner city council estates. *Antipode*, 32(4), 410-428.
- Reelick, F., Snel, E. & Londen, M. van (2014). Moeders in de bijstand. *Mens en Maatschappij*, 89(3), 257-275.
- Reich, S.M., Subrahmanyam, K. & Espinoza, G. (2012). Friending, IMing, and hanging out face-to-face: Overlap in adolescents' online and offline social networks. *Developmental Psychology*, 48(2), 356-368.
- Roberts, K. (1997). Structure and agency: The new youth research agenda. In: J. Bynner, L. Chisholm & A. Furlong (Eds.), *Youth, Citizenship and Social Change in a European Context*, 56-65. Aldershot: Ashgate.
- Roosa, M.W., Jones, S., Tein, J. & Cree, W. (2003). Prevention science and neighborhood influences on low-income children's development: Theoretical and methodological issues. *American Journal of Community Psychology*, 31(1-2), 55-72.
- Rosenbaum, E., Harris, L. & Denton, N.A. (1999). New places, new faces: An analysis of neighborhoods and social ties among MTO movers in Chicago. Unpublished manuscript, available at http://www.nber.org/mtopublic/chicago/mto_chi1.pdf.
- Ross, C.E., Mirowsky, J. & Pribesh, S. (2001). Powerlessness and the amplification of threat: Neighborhood disadvantage, disorder, and mistrust. *American Sociological Review*, 66(4), 568-591.
- Rotger, G.P. & Galster, G. (2015). Neighborhood context and criminal behaviors of the disadvantaged: Evidence from Copenhagen. Paper for the ENHR-conference in Lisbon, 30 June - 2 July 2015.
- Roy, O. (2008). Al Qaeda in the West as a youth movement: The power of a narrative. *CEPS Policy Briefs*, 1(12), 1-8.
- Ruckenstein, M. (2013). Spatial extensions of childhood: From toy worlds to online communities. *Children's Geographies*, 11(4), 476-489.
- Sageman, M. (2008). A strategy for fighting international Islamist terrorists. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 618(1), 223-231.
- Sampson, R.J. & Groves, W.B. (1989). Community structure and crime: Testing social-disorganization theory. *American Journal of Sociology*, 94(4), 774-802.
- Sampson, R.J., Morenoff, J.D. & Gannon-Rowley, T. (2002). Assessing "neighborhood effects": Social processes and new directions in research. *Annual Review of Sociology*, 28, 443-478.
- Sampson, R.J. & Raudenbush, S.W. (1999). Systematic social observation of public spaces: A new look at disorder in urban neighborhoods 1. *American Journal of Sociology*, 105(3), 603-651.
- Sampson, R.J., Raudenbush, S.W. & Earls, F. (1997). Neighborhoods and violent crime: A multilevel study of collective efficacy. *Science*, 277(5328), 918-924.
- Sampson, R.J., Sharkey, P. & Raudenbush, S.W. (2008). Durable effects of concentrated disadvantage on verbal ability among African-American children. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 105(3), 845-852.
- Sanbonmatsu, L., Ludwig, J., Katz, L.F., Gennetian, L.A., Duncan, G.J., Kessler, R.C., Adam, E., McDade, T.W. & Lindau, S.T. (2011). *Moving to Opportunity for Fair Housing Demonstration Program: Final Impacts Evaluation*. Washington, DC: US Department of Housing & Urban Development, PD&R.
- Sanbonmatsu, L., Kling, J.R., Duncan, G.J. & Brooks-Gunn, J. (2006). Neighborhoods and academic achievement: Results from the Moving to Opportunity experiment. *Journal of Human Resources*, 41(4), 649-691.
- Santiago, A.M., Galster, G.C., Lucero, J., Ishler, K.J., Lee, E.L., Kyriotakis, G. & Stack, L. (2014). *Opportunity Neighborhoods for Latino and African American Children*. Washington, DC: U.S. Department of Housing and Urban Development, Office of Policy Development and Research.
- Schaefer-McDaniel, N. (2007). "They be doing illegal things": Early adolescents talk about their inner-city neighborhoods. *Journal of Adolescent Research*, 22(4), 413-436.
- Schiller, N.G. & Çağlar, A. (2009). Towards a comparative theory of locality in migration studies: Migrant incorporation and city scale. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 35(2), 177-202.

- Schneiders, J., Drukker, M., Ende, J. van der, Verhulst, F., Os, J. van & Nicolson, N. (2003). Neighbourhood socioeconomic disadvantage and behavioural problems from late childhood into early adolescence. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 57(9), 699-703.
- Schönfelder, S. & Axhausen, K.W. (2003). Activity spaces: Measures of social exclusion? *Transport Policy*, 10(4), 273-286.
- Schrijvers, C.T.M. & Schoemaker, C.G. (2008). *Spelen met gezondheid. Leefstijl en psychische gezondheid van de Nederlandse jeugd*. Bilthoven: RIVM.
- Shaffer, A. (2002). The persistence of LA's grocery gap: The need for a new food policy and approach to market development. UEP Faculty & UEPI Staff Scholarship. Retrieved from http://scholar.oxy.edu/uep_faculty/16.
- Sharkey, P. (2006). Navigating dangerous streets: The sources and consequences of street efficacy. *American Sociological Review*, 71(5), 826-846.
- Sharkey, P. (2008). The intergenerational transmission of context. *American Journal of Sociology*, 113(4), 931-969.
- Sharkey, P. & Faber, J.W. (2014). Where, when, why, and for whom do residential contexts matter? Moving away from the dichotomous understanding of neighborhood effects. *Annual Review of Sociology*, 40, 559-579.
- Sharkey, P., Schwartz, A.E., Ellen, I.G. & Lacoë, J. (2014). High stakes in the classroom, high stakes on the street: The effects of community violence on students' standardized test performance. *Sociological Science*, 1, 199-220.
- Sharkey, P. & Elwert, F. (2011). The legacy of disadvantage: Multigenerational neighborhood effects on cognitive ability. *American Journal of Sociology*, 116(6), 1934-1981.
- Shaw, C.R. & McKay, H.D. (1942). *Juvenile Delinquency and Urban Areas*. Chicago: University of Chicago Press.
- Sibley, D. (1995). *Geographies of Exclusion: Society and Difference in the West*. London: Psychology Press.
- Simons, R.L., Johnson, C., Beaman, J., Conger, R.D. & Whitbeck, L.B. (1996). Parents and peer group as mediators of the effect of community structure on adolescent problem behavior. *American Journal of Community Psychology*, 24(1), 145-171.
- Simons, R.L., Lin, K., Gordon, L.C., Brody, G.H., Murry, V. & Conger, R.D. (2002). Community differences in the association between parenting practices and child conduct problems. *Journal of Marriage and Family*, 64(2), 331-345.
- Skelton, T. (2013). Young people's urban im/mobilities: Relationality and identity formation. *Urban Studies*, 50(3), 467-483.
- Slootman, M. & Tillie, J. (2006). *Processen van radicalisering. Waarom sommige Amsterdamse moslims radicaal worden*. Amsterdam: IMES
- Small, M.L. & Feldman, J. (2012). Ethnographic evidence, heterogeneity, and neighbourhood effects after moving to opportunity. In: M. van Ham, D. Manley, N. Bailey, C. Simpson & D. Maclennan (Eds.), *Neighbourhood Effects Research: New Perspectives*, 57-77. Dordrecht: Springer.
- Smeets, E. (2007). *Speciaal of apart. Onderzoek naar de omvang van het speciaal onderwijs in Nederland en andere Europese landen*. Nijmegen: ITS.
- Snel, E., Hoek, T. & Chessa, T. (2001). *Kinderen in armoede: opgroeien in de marge van Nederland*. Assen: Van Gorcum.
- Sobel, M.E. (2006). What do randomized studies of housing mobility demonstrate? Causal inference in the face of interference. *Journal of the American Statistical Association*, 101(476), 1398-1407.
- Soja, E.W. (2010). *Seeking Spatial Justice*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Solon, G., Page, M.E. & Duncan, G.J. (2000). Correlations between neighboring children in their subsequent educational attainment. *Review of Economics and Statistics*, 82(3), 383-392.
- South, S.J. & Baumer, E.P. (2000). Deciphering community and race effects on adolescent premarital child-bearing. *Social Forces*, 78(4), 1379-1407.
- Spencer, M.B. (2001). Resiliency and fragility factors associated with the contextual experiences of low resource urban African American male youth and families. In: A. Booth & A.C. Crouter (Eds.), *Does it Take a Village? Community Effects on Children, Adolescents, and Families*, 51-77. London: Psychology Press.
- Steinberg, L. & Monahan, K.C. (2007). Age differences in resistance to peer influence. *Developmental Psychology*, 43(6), 1531-1543.
- Steptoe, A. & Feldman, P.J. (2001). Neighborhood problems as sources of chronic stress: Development of a measure of neighborhood problems, and associations with socioeconomic status and health. *Annals of Behavioral Medicine*, 23(3), 177-185.

- Stewart, E.A. & Simons, R.L. (2010). Race, code of the street, and violent delinquency: A multilevel investigation of neighborhood street culture and individual norms of violence. *Criminology*, 48(2), 569-605.
- Strijen, F. van & Postema, S. (2009). *Van de straat: de straatcultuur van jongeren ontrafeld*. Amsterdam: SWP.
- Sykes, B. (2011a). *Spatial Order and Social Position: Neighbourhoods, Schools and Educational Inequality*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Sykes, B. (2011b). Between neighbourhood and school: Geography and education in the Netherlands. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 102(5), 607-614.
- Sykes, B. & Kuyper, H. (2009). Neighbourhood effects on youth educational achievement in the Netherlands: Can effects be identified and do they vary by student background characteristics? *Environment and Planning A*, 41(10), 2417-2436.
- Sykes, B. & Musterd, S. (2011). Examining neighbourhood and school effects simultaneously: What does the Dutch evidence show? *Urban Studies*, 48(7), 1307-1331.
- Taylor, A.F., Wiley, A., Kuo, F.E. & Sullivan, W.C. (1998). Growing up in the inner city green spaces as places to grow. *Environment and Behavior*, 30(1), 3-27.
- Teitler, J.O. & Weiss, C.C. (1996). Contextual sex: The effect of school and neighborhood environments on the timing of first intercourse. Paper presented at the Annual Meeting of the Population Association of America, New Orleans, LA.
- Tersteeg, A., Bolt, G. & Kempen, R. van (2015). *Fieldwork Inhabitants, Rotterdam (The Netherlands)*. Utrecht: Utrecht University.
- Timberlake, J.M. (2007). Racial and ethnic inequality in the duration of children's exposure to neighborhood poverty and affluence. *Social Problems*, 54(3), 319-342.
- Tremblay, R.E., Foster, H. & Romano, E. (2001). Multi-level effects on behaviour outcomes in Canadian children, Working paper no. W-01-2E. Ottawa: Applied Research Branch, Strategic Policy, Human Resources Development Canada, Direction Canada.
- Urban, J.B., Lewin-Bizan, S. & Lerner, R.M. (2009). The role of neighborhood ecological assets and activity involvement in youth developmental outcomes: Differential impacts of asset poor and asset rich neighborhoods. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 30(5), 601-614.
- Valentine, G. (1996a). Angels and devils: Moral landscapes of childhood. *Environment and Planning D: Society and Space*, 14(5), 581-599.
- Valentine, G. (1996b). Children should be seen and not heard: The production and transgression of adults' public space. *Urban Geography*, 17(3), 205-220.
- Valentine, G. (1997). "Oh yes I can." "Oh no you can't": Children and parents' understandings of kids' competence to negotiate public space safely. *Antipode*, 29(1), 65-89.
- Valentine, G. & McKendrick, J. (1997). Children's outdoor play: Exploring parental concerns about children's safety and the changing nature of childhood. *Geoforum*, 28(2), 219-235.
- Varady, D. (2008). Muslim residential clustering and political radicalism. *Housing Studies*, 23(1), 45-66.
- Vet, E. de, Ridder, D. de & Wit, J. de (2011). Environmental correlates of physical activity and dietary behaviours among young people: A systematic review of reviews. *Obesity Reviews*, 12(5), e130-e142.
- Veysey, B.M. & Messner, S.F. (1999). Further testing of social disorganization theory: An elaboration of Sampson and Groves's "Community Structure and Crime". *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 36(2), 156-174.
- Villanueva, K., Giles-Corti, B., Bultsara, M., McCormack, G.R., Timperio, A., Middleton, N., et al. (2012). How far do children travel from their homes? Exploring children's activity spaces in their neighborhood. *Health & Place*, 18(2), 263-273.
- Vincent, C., Ball, S.J. & Braun, A. (2010). Between the estate and the state: Struggling to be a 'good' mother. *British Journal of Sociology of Education*, 31(2), 123-138.
- Visser, K. (2014). *Navigating the Neighbourhood: How Youths Deal with Displacement and Life in a Deprived Neighbourhood*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Visser, K., Bolt, G. & Kempen, R. van (2014). Out of place? The effects of demolition on youths' social contacts and leisure activities: A case study in Utrecht, the Netherlands. *Urban Studies*, 51(1), 203-219.
- Visser, K., Bolt, G. & Kempen, R. van (2015a). 'Come and live here and you'll experience it': Youths talk about their deprived neighbourhood. *Journal of Youth Studies*, 18(1), 36-52.
- Visser, K., Bolt, G. & Kempen, R. van (2015b). A good place to raise your children? The diversity of parents' neighbourhood perceptions and parenting practices in a low-income, multi-ethnic neighbourhood: A case study in Rotterdam. *Geoforum*, 64, 112-120.
- Vries, S. de (2009). *Activity-friendly Neighborhoods for Children: Measurement of Physical Activity and Environmental Correlate*. Amsterdam: Vrije Universiteit.

- Vries, S. de, Bakker, I., Overbeek, K. van, Boer, N., Hopman-Rock, M. & Jeugd, P.W. (2005). *Kinderen in prioriteitswijken: lichamelijke (in) activiteit en overgewicht*. Leiden: TNO Kwaliteit van Leven.
- Vrooman, C., Gijsberts, M. & Boelhouwer, J. (red.) (2014). *Vershil in Nederland – Sociaal en Cultureel Rapport 2014*. Den Haag, Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Wacquant, L.J. (1993). Urban outcasts: Stigma and division in the black American ghetto and the French urban periphery. *International Journal of Urban and Regional Research*, 17(3), 366-383.
- Wandersman, A. & Nation, M. (1998). Urban neighborhoods and mental health: Psychological contributions to understanding toxicity, resilience, and interventions. *American Psychologist*, 53(6), 647-656.
- Warr, D. (2005). There goes the neighbourhood: The malign effects of stigma. *Social City*, 19, 1-11.
- Weijters, G., Scheepers, P. & Gerris, J. (2007). Distinguishing the city, neighbourhood and individual level in the explanation of youth delinquency: A multilevel approach. *European Journal of Criminology*, 4(1), 87-108.
- Weijters, G., Scheepers, P. & Gerris, J. (2009). City and/or neighbourhood determinants? Studying contextual effects on youth delinquency. *European Journal of Criminology*, 6(5), 439-455.
- Weinhardt, F. (2014). Social housing, neighborhood quality and student performance. *Journal of Urban Economics*, 82, 12-31.
- Wendel-Vos, G., Blokstra, A., Zwakhals, S., Wijga, A. & Tjhuis, M. (2005). *De fysieke omgeving in relatie tot bewegen en voeding. Onderzoek in het kader van preventie van overgewicht*. Bilthoven: RIVM.
- West, P. & Sweeting, H. (2004). Evidence on equalisation in health in youth from the West of Scotland. *Social Science & Medicine*, 59(1), 13-27.
- White, R.J. & Green, A.E. (2011). Opening up or closing down opportunities? The role of social networks and attachment to place in informing young peoples' attitudes and access to training and employment. *Urban Studies*, 48(1), 41-60.
- Wickrama, K., Conger, R.D. & Abraham, W.T. (2005). Early adversity and later health: The intergenerational transmission of adversity through mental disorder and physical illness. *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 60 (Special Issue 2), S125-S129.
- Wilsem, J. van, Wittebrood, K. & Graaf, N.D. de (2006). Socioeconomic dynamics of neighborhoods and the risk of crime victimization: A multilevel study of improving, declining, and stable areas in the Netherlands. *Social Problems*, 53(2), 226-247.
- Wilson, S. (2015). Digital technologies, children and young people's relationships and self-care. *Children's Geographies*, (ahead-of-print), 1-13.
- Wodtke, G.T., Harding, D.J. & Elwert, F. (2011). Neighborhood effects in temporal perspective: The impact of long-term exposure to concentrated disadvantage on high school graduation. *American Sociological Review*, 76(5), 713-736.
- Wong, D.W. & Shaw, S. (2011). Measuring segregation: An activity space approach. *Journal of Geographical Systems*, 13(2), 127-145.

Appendix: Geraadpleegde deskundigen

Ype Akkerman
Piet Boekhoud
Vincent Florijn
Maarten van Ham
Irene van Kamp
Lia Karsten
Sjoerd Karsten
Hanneke Kruize
Fenne Pinkster
Inger Plaisier
Richard Scalzo
Frank van Strijen
Patrick Smelt
Lotte Vermeij
Arjen Verweij
Denis Wiering

Begeleidingscommissie

Wilma Bakker
Sinisa Boksic
Sandra Kessels
Floor Langendijk